

Balassa Zoltan

**DVA NÁRODY V JEDNEJ
DOMOVINE**

2004

EDITURA MATTHIAS CORVINUS
Buffalo - Toronto

Obsah

A1. Úvod	7
A2. Veľkos krajiny	7
A3. Dejiny teritória	8
B1. Príchod Slovanov	13
B2. Osídlenie oblasti	15
B3. Jedno prastaré meno - tót	23
B4. Lojality proti sebe	27
B5. Rodia sa národy	31
B6. Slovenské etnické územie	33
B7. Národné symboly - erb s dvojkří om	39
B8. Panslavizmus a austroslavizmus	41
B9. Nábo enská a administratívna samospráva pod uhorskou korunou	44
B10. Mařarská revolúcia a boj za slobodu	49
C1. Slovenské aloby	51
C2. Asimilácia	53
C3. Národnostný a školský zákon	61
C4. Tri stredné školy a Matica slovenská	67
C5. Ěernová	71
C6. Tragédia v Šuranoch	74
C7. Komjatice	75
D1. Krátky pohľad na dejiny ¾udu do r. 1918	76
D2. V prvej Ěeskoslovenskej republike (1920-1938)	82
D2.1. Vnútorne pomery	88

D2.2. Situácia Maďarov	90
D2.3. Politické predstavy Slovákov	92
D3. Prvá Slovenská republika (1939-1945)	93
D4. Naposlady v Ďeskoslovensku (1945-1992)	96
D4.1. Asymetrický model	102
D5. Rozchod	104
D6. Slovenská republika (1993-)	107
E1. Podmienky a výhřady spolu itia	114
E2. Obraz budúcnosti	121

A1. Úvod

Ak sa chceme zaobera dejinami Slovákov, chtiac-nechtiac musíme náš pohľad zamera na dve oblasti. "V slovenskej historiografii sa u dlhší čas ustálil predmet dejín Slovenska: Sú to dejiny súčasného slovenského teritória, kombinované s dejinami slovenského etnika." (Kováč, Dušan: Dejiny Slovenska, Lidové noviny, Praha 1998; 5.) Po prvé, musíme naètnú dejiny oblasti, ktorá sa od r. 1918 oficiálne nazýva Slovenskom. To je najskôr predmetom nášho skúmania, ve v äšina Slovákov tu ije u dlhšiu dobu s inými národnými spoloèenstvami. Potom si povieme nieè o dejinách Slovákov. Toto je nutné rozlíšenie, lebo vznik slovenského národa a neskôr vytvorenie vlastnej štátnosti neprebehlo vo vzducho-prázdne, ale v ka dom prípade pôsobili naè mocensko-politické diania tak v Karpatskej kotline, ako v Európe, ve toto teritórium bolo jedno tisícroèie organickou súčasou Uhorského kráčovstva, ale zároveň bolo ústrednou časou Európy, kde sa Východ so Západom stretával nielen v mieri, ale aj v konfliktoch.

A2. Charakteristika krajiny

Toto územie sa do r. 1918 volalo politicky neutrálnym menom Horniaky, ktoré zaberajú severnú čas Karpatskej kotliny. Jej plocha je 66.400 km² (Bulla Béla - Mendöl Tibor: A Kárpát-

medence földrajza [Geográfia Karpatskej kotliny], Lucidus, Bp. 1992; 247., 268.). Väëšiu, západné èas dnes zaberá nový štát, Slovenská republika, ktorá vznikla 1. januára 1993. Východná èas patrí do Ukrajiny a Rumunska. K Slovensku patrí okrem väëšej èasti Horniakov na juhozápade, severná èas Malej podunajskej níiny a severná èas Matúšovej zeme a itný ostrov, na východe severná èas Pobodro ia. Táto plocha zaberá 49.035 km², počet obyvateľov podľa posledného sèítania ¾udu, je 4, 6 miliónov. 86% tvoria Slováci, 9,7% Maári. Zhruba dve tretiny sú katolíkm. Skoro 10% tvoria ateisti. 6,2% sa hlási k evanjelikom.

Hranica s Èeskou republikou má dã ku 252 km. S Poãskom 547, s Ukrajinou 99 km. S Maãarskou republikou má najdlhšiu hranicu (669 km). Hranica s Rakúskom meria 106 km. Melódia Slovenskej hymny je ¾udová pieseð, ktorú nájdeme tak v maãarskom, ako v slovenskom folklóre (Nemcsik Pál: Zenei köztudat és nemzetiségi politika [Hudobné vedomie a národnostná politika], Zeneműkiadó, Bp. 1979, 76-77.). Slovenská republika, ktorá existovala medzi rokmi 1939-1945 bola celkom vazalom Hitlerovej Tretej Ríše.

A3. Dejiny teritória

V geologickom novoveku, teda v tre ohorách sa vytvoril Karpatský oblúk a krajina vtedy získala svoj dnešný tvar. Karpaty dominujú západnej, severozápadnej a severnej èasti predmetnej oblasti. Īalej pokračujú juhovýchodným smerom, ale u mimo oblasti dnešného Slovenska.

Ju nú èas teritória tvoria tri zemepisné krajinné oblasti. Jednou z nich je itný ostrov s ústiami severoju ne situovaných údolí. Túto oblas doposia¾ obývajú zväëša Maári. Nasledujúca sa rozprestiera v oblasti ju ných kotlín, novohradskej, gemerskej a abovskej. Tretia je na ju nom okraji Podkarpatskej Rusi s ústi-

ami tamojších údolí. Aj v týchto oblastiach iju Maári v znaenom poete. Podkarpatská Rus, ako pojem do povedomia sa dostala, keď túto oblas pripojili k Československu. Do tej doby nemala meno, veí bola súeas ou Horniakov. Ako je všeobecne známe, táto oblas je dnes súeas ou Ukrajiny. Tu ije pod¾a oficiálnych štatistík 8.000 Slovákov.

Ak je severozápadná, severná a severovýchodná hranica Slovenska prirodzená zemepisná čiara, ju ná a východná hranica je umelo vytvorená, ktorá okrem easti Dunaja na západe, nemá oporu v zemepisných podmienkach, a na krátku eas Ip¾a. "Karpatská kotlina [viac ako 300.000 km²] tvorí zemepisnú jednotku, ktorá sa líši od ka dej inej európskej oblasti, ma svojský ráz, ktorá sa zrodila z nádherného boja prírodných síl. Jednotnos ve¾kej kotliny, zemepisná harmónia je skutoèným uká kovým príkladom samobytnej oblasti. V nej rôznorodé krajinotvorné a formujúce faktory: skladba zeme, jej reliéf, podnebie, systém vodných tokov, porast a so všetkým tým spolu kultúru tvoriaci a umelé prostredie formujúci elovok sa ztaval a zocelil do takej jednoty, ktorej podobnú na našej Zemi nenájdem ani jednu". (Bulla Béla - Mendöl Tibor 19.)

Niekdajšie hranice úp nikde nesledovali neskoršie štátne hranice. Svojské regionálne samosprávne jednotky Uhorského krá¼ovstva do prvej svetovej vojny nemali obdobu v Európskych krajinách. Napokon aj na dnešnom Slovensku sa pou ívajú historické názvy úp, ako regionálne názvy jednotlivých oblastí, veí tieto vznikli na základe prirodzeného vývoja.

Podmienky ívota na Horniakoch doteraz závisia od geografických daností. Rieky, údolia smerujú na juh, resp. sa rozširujú týmto smerom, a na Dunajec a Poprad, ostatné toky patria do povodia Dunaja.

Teda táto oblas gravitovala v dy smerom k ústrednej easti Karpatskej kotliny, tvorila jej organickú súeas a štiepila sa na osobitné politické jednotky len vtedy, ak do toho zasahovali vonkajšie politické sily. A v XX. storoèí došlo k rozparcelovaniu tohto územia medzi rôzne štáty. Tieto hranice rozdelili túto

geografickú a hospodársku jednotku málo priechodnými hranicami bez toho, aby tam išlo obyvateľstvo - Slováci, Rusíni, Ukrajinci, Nemci, Maňari, Moravia, Poliáci alebo Rómovia - sa mohli v referende rozhodnúť pre jednu z alternatív. Toto rozdelenie viedlo po r. 1918 k zníženiu životnej úrovne. Došlo prerušeniu viacstoročných, ba tisícročných medziľudských a výrobných vzťahov. A čo je najhoršie, Karpatská kotlina bola rozdelená natoľko, že jej jednotlivé časti sa ťažko stali korisťou nacistickej, a po nej prichádzajúcej sovietskej hegemonie.

Podľa Francois Fejtöa, Rakúsko-Uhorsko "Monarchia nevybuchla sama od seba, lebo oproti neodškriepiteľným odstredivým silám pôsobili v nej aj závažné dostredivé sily, lebo rozparcelovanie Monarchie bolo už rozhodnuté poldruha roka pred koncom vojny, a deštrukcia mala aj inú alternatívu: federalizáciu. A na toto riešenie sa aj na viedenskom dvore javila ochota. O osude Strednej Európy nerozhodoval tu žiadny ľud, ktorého sa nikto neopýtal. Na ruinách Monarchie vzniklé štátne útvary neboli národné štáty, ani demokracie." (François Fejtö: Requiem pour un empire défunt - Historie de la destruction de l'Autriche-Hongrie, Lie Dommun, 1988)

"V Trianone a potom bolo uhorské kráľovstvo celkom nezmyselne zničené... Hlavných vinníkov poznáme: volali sa Masaryk, Beneš, Goga a Tiele..." (Kučera, Rudolf: Kapitoly z dijin strednej Evropy, ISE, Praha 1992; 91.) Tu išlo o národy odklonené z hlavného prúdu európskeho vývoja a len teraz, na začiatku XXI. storočia je nádej, že za niekoľko desaťročí aj táto oblasť bude schopná - spolu so Slovenskom - stať sa takou súčasťou spojenej Európy ako ostatné, v ťažších podmienkach sa vyvíjajúce regióny.

Horníky sú obývané od doby kamennej. V dobe bronzovej a železnej, ako aj v laténskej nepreukazujú podstatný rozdiel v týchto kultúrach od ostatných častí Karpatskej kotliny. Svoju populáciu získavala z Anatólie, z egejskej oblasti a z Balkánu. Na miesto migrujúcej populácie sa zas prisťahoval prebytok

pravekých civilizácií, ktoré sa neskôr rozšírili aj do ostatných oblastí Európy (Farkaš, Zdenek: Koleso a záprah v praveku Slovenska, Tatran, Bratislava 1984; 11-13.; Kálicz Nándor: Agyag istenek [Hlinení bohovia], Corvina, Bp.1980; 47.; Götz László: Keleten kél a Nap [Slnko vychádza na východe] I-II., Püski, Bp. 1994).

V oblasti, ktorá sa neskôr nazývala Slovenskom sa usadili zo strednej Ázie prichádzajúci Skýti (p.n.l. 500-12), ktorí sa miešali sa tu usídlenými Keltmi (p.n.l. 350-12). Rimania sa dlhšiu dobu zdr ali len po èiaru Dunaja (Limes romanus), ktorí do tejto oblasti naposledy vnikli r. 375.

Obdobie s ahovania národov základným spôsobom ovplyvni-lo antropologický charakter oblasti neskoršieho Slovenska. Aj keď sa etnické pomery v XIX. a XX. storočí zmenili v prospech Slovákov. Dokazuje to aj fakt, e dnešní Slováci nepreukazujú odlišný antropologický charakter od Maïarov, ktorí si v podstatnej miere zachovali antropologické znaky svojich predkov, príšlích do Karpatskej kotliny v IX. storočí (Henkey Gyula: A Kárpát-medence népeinek etnikai embertani képe [Antropologický obraz ¾udu Karpatskej kotliny], MIÉVSZ, Levice 1993; Joó István: Törökös örökség [Turecké dedičstvo], In: Magyar Nemzet Magazin 2002.VIII.17., 25.).

Rôzne germánske kmene (Kvádi, Vandali, Gepidi) sa stali pánmi Horniakov spolu s iránskym jazykom hovoriacimi Sarmatmi a starotureckým jazykom hovoriacimi Húnmi. Kvádi ovládali predmetné územie od r. 21 po 406 n.l. Počas hunskej nadvlády táto populácia zostala namieste a do r. 489. Ich čas odišla s Vandalmi smerom na západ na začiatku V. storočia. Ale aj neskôr zostali zlomky germánskej populácie v Karpatskej kotline.

V r. 375 sa Karpatskej kotline objavili Huni, ktorí vládli v tomto teritóriu od r. 379 do r. 454. Po smrti ich ve¾akonie a a Attilu (455) väčšina populácie zostala vo svojich sídlach.

Kvádov okolo r. 406 nasledovali Góti (406-489) a Longobardi (489-561). Poslední z nich sa èoskoro stávajú susedmi Avarov,

neskôr po spustošení krajiny odchádzajú do Severného Talianska, kde Lombardsko pripomína ich niekdajšiu existenciu. Ich teritórium obsadia Avari.

Avari sa stali pánmi Karpatskej kotliny na 237 rokov (568-805/822) a znamenali urèitú stabilitu vo výre s ahovania národov. Aj keď bol ich kaganát znièený, po strate politickej moci, podstatná čas avarskej populácie zostala namieste a doèkala sa príchodu Staromaňarov. Archeologické nálezy z X. a XI. storoèia potvrdzujú. " e v Zadunajsku a na ju nom Slovensku, ba aj v èasti Zátisia populácia avarského obdobia sa doèkala príchodu Maňarov a splynula s populáciou doby Árpádovcov..." (Éry Kinga: A Kárpát-medence embertani képe a honfoglalás korában [Antropologický obraz Karpatskej kotliny v období zaujatia vlasti]; In: Kovács László (red.): Honfoglalás és régészet [Zaujatie vlasti a archeológia], Balassi, Bp. 1994; 218.). Avari a Maňari - pod¾a niektorých odborníkov - hovorili rovnakým jazykom.

Pod¾a prameòov, sa Slovania objavili po prvý raz v okrajových oblastiach Karpatskej kotliny po deštrukcii Avarského kaganátu, na prelome VIII. a IX. storoèia (Püspöki Nagy Péter: A tények erejével [Silou faktov], Püski, New York 1985; 13., 40).

To súvisí s tým, e Slovania tvorili pešactvo avarskej armády a usadili ich na periférii svojho kaganátu. Takýmto spôsobom vytvorili okolo seba ivý "obranný val" - teda Slovania tvorili vojenskú silu v systéme trávnatých ochranných pásov -, ktorý mô e zachyti prvý nápor nepriate¾a (Gözt László: Keleten kél a Nap I., Püski, Bp. 1994; 226-27.). "Za ve¾kolepé usadenie Slovanov v strede Európy sú zodpovední predovšetkým Avari." (Hunnivári Zoltán: A kavár kérdés új megvilágításban [Kavarská otázka v novom podatí], 2000; 13.) V dobe avarskej Slovania upa¾ovali svoje mátvoly. Na území dnešného Slovenska zo spracovaných 4.113 hrobov je 44 (1,07%) iarových (Püspöki 1985, 39.). Starí Slovania, ktorí sa objavili na periférnych oblastiach dnešného Slovenska sa za nieko¾ko storoèí asimilovali. V Matúšovej zemi zhruba po Nové Mesto nad Váhom, v povodí

Hrona po Hronský Beòadik, ĩalej po ěiaru Levice-Luèenec-Rimavská-Plešivec-Bánrève-Edelény, teda po Börzsöny, Cserhát, Mátru, oblas Bukových hór a okolia, Novohradskú a Gemerskú kotlinu, ako taktie v Abovskej kotline na sever, a po ěiaru Prešova, na severovýchode po ěiaru Trebišov-U horod-Mukaèevo. "Tu toti Maïari postavili systém trávnatých ochranných hranièných pásov na konci X. storoèia. (...) Systém vlastníctva, zakladajúci sa na krá¼ovských donáciách, obrábanie pôdy a v jeho záujme všade sa uplatòujúce zemepánske osíd¼ovanie, a potom pomaly teritoriálne vytváraný systém úp, ktorý sa prispòboval ku ivotodarným kotlinám..., znamenal pre ivot tu na severe, v Turci, Orave, Liptove, Spiši celkom nový rámec, aj pre doposia¼ vo vo¼anom zväzku ijúcu slovanskú populáciu, ktorá sa v prvom rade zaoberala pastierstvom, lovom, rybárstvom. Títo našli svoje miesto v novom poriadku, a pred XIX. storoèim o tú be odtrhnú sa od maïarského národa, odlúèi sa, nemò e by ani reèi."

Pod¼a svedectva miestnych názvov, na Horniakoch existuje mnoho íranských, peèenských, kumánských, úzskych, avarských a samozrejme maïarských pomiestnych názvov (Blaskovics József: Régi török eredetű helynevek Szlovákiában [Miestne názvy tureckého pôvodu na Slovensku] In: Hungarian Past-Magyar Múlt 3 /Sidney/ 1974, 1-14.; Some Toponyms of Turkic Origin in Slovakia, In: Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae /Bp./ 1973, è. 27, 191-99., Néhány mátyusföldi falunév érdekes múltja [Nieko¼ko názvov dedín v Matúšovej zemi so zaujímavou minulosou], In: Népművelés /Bratislava/ 1969, è. 8, 5-6., Népművelés 1969, è. 9, 18-19.)

B1. Usídlenie Slovanov

Objavenie sa Slovákov na javisku dejín sa zvykne spája s franským kupcom Samom, ktorý vraj vybudoval ríšu medzi rokmi

623-658 (a ký, Ladislav - Zrubec, Ladislav: Vykopaná pravda, SALUS, Bratislava 1997; 48-51). "podnes nenapadá, e by sa mala realita franského kupca Sama skôr hľada v idovských kupeckých postavách onej doby [v VII. storočí], teda akéhosi Samuela..." (Karbusický, Vladimír: Báje, mýty, dijiny, Mladá fronta, Praha 1995; 79.) Druhá čas Fredegarovej kroniky, ktorá vznikla medzi rokmi 640-660, spomína Sama. Autorove údaje však nie sú hodnoverné. Podľa všetkého Fredegar získaval informácie od franských kupcov, ktorí precestovali Strednú Európu (Encyklopédia Slovenska II., Bratislava 1978, 116.).

Musíme spomenú aj Veľkomoravskú ríšu. Tento výraz pou il G. A. Meerheim r. 1781 bez toho, aby spomenul pôvodný zmysel pojmu. Byzantský cisár písal svoje poznámky v X. storočí. Pod pojmom "veľký" sa rozumela pôvodná resp. krajina pôvodu, alebo materská krajina. Autentické záznamy spomínajú len Moravu/Moraviu (Havlík, Lubomír E.: Kronika o Velké Moravi, Jova, Brno, 1992; 268., 305., 333.), ktorá existovala medzi rokmi 833/880 a 894, a v jednom období sa rozšírila aj na západnú čas Horniakov, po ěiaru rieky Hron. Tento nie príliš dôle itý štátny útvar neskôr slú il na legitimáciu ěeskoslovenska (Havlík 327.), kde mali i Slováci a ěesi v spoločnom štáte. Ani najnovšie výskumy nepotvrdzujú jednoznačne slovanský ráz tohto štátneho celku. Meno Morava pravdepodobne pochádza z predoázjského slova "mar-" pán. A potom, v moravských sídlach nájdené obydlia majú analógie v Strednej Ázii. Od európskeho sa odlišuje oblečenie veľmo ov, vrátane obuvi, ktorá sa podobá vtedy nosenej na ju nom pobre í Kaspického mora. Iránskeho typu boli ozdoby na gombíkoch a klenotoch, ktorých analógie nájeme v oblasti Iránu a Kaukazu. Moravské kone, ošípané a kozy boli stredoázjského typu a hlaholské písmo, ktoré bolo jedným zo základov slovan-ského písomníctva, je ěiastoěne východného typu. Všetky tieto údaje poukazujú na takú oblas pôvodu, kde Slovania ne ili. Na komplikovanos etnogenézy poukazuje, e jeho tvorcovia pochádzali od strednej a prednej Ázie, po východnú, strednú a

juhovýchodnú Európu, ktorú tvorili iránske, baltské, finugorské a staroturecké národy (Havlík 324., 325.). Mená moravských kniežat tie nie sú slovanské. Meno Priwina súvisí s latinským *privignus* (pravočeľovec), a meno *Moi-mar* (Mojmír) poukazuje na severo-iránsko-sarmatský pôvod (Havlík 85.).

V kronike v VI. storočí ijuceho Jordanesa a Prokopia sú Slovania lokalizovaní na sever od Karpát a nespomínajú ich ani pri Dunaji. Na ranný výskyt Slovanov "doposiaľ... sme nenašli ani najmenšiu stopu. Napriek tomu, e naše pramene spomínajú celý rad mien národov pri Dunaji, medzi nimi sa ani náhodou nevyskytuje také meno, pod ktorým by bolo možné bez pochyb hľadať Slovanov..." (Kniezsa István: *A szlávok östörténete [Prehľad Slovanov]*, In: Székely Gyula (red.): *A magyarság és a szlávok [Mažari a Slovania]*, Lucidus, Bp. 2002; 18., 23.) Ako konštatuje František Bokes: "O jestvovaní a osudoch Slovákov [po zániku Veľkomoravskej ríše.], ijujích najmä na sever od Dunaja, nemáme takmer správ." (*Dejiny Slovenska a Slovákov*, SAVU, Bratislava 1946, 53. - ďalej Bokes 1946). Ranné české kroniky (Kosmasova a Dalimilova Kronika /XII. stor.; 1314/) tie nie sú vhodné aby vniesli svetlo do tohto problému, svoju tematiku (toposy) prevzali zo starozákonného, germánskeho, starogréckeho a nie z ľudového prostredia. Slúžili ilí dynastickým cieľom a k vytvoreniu stredovekého českého národného povedomia. Sú to epické diela, ktoré išli v šapajach vtedajších európskych vzorov. Tento rozprávačský štýl sa stal neskôr predchodcom tak literatúry ako aj historiografie (Karbusický 9., 44., 55., 62., 65., 179.)

B2. Osídlenie oblasti

Osídlením Karpatskej kotliny Mažarmi v IX. storočí, sa táto oblasť stala integrálnou súčasťou Uhorského kráľovstva a v jeho podmienkach sa vyvíjala a do r. 1918. Kráľ svätý Štefan organizuje inštitúcie západného kresťanstva a to umožňuje ľudu

ijúcemu pod jeho ezlom, aby sa integroval do Európy a po tisíc rokov sa tam aj zachoval. Ako je známe, tento trend sa prerušil tragicky po r. 1918, keď mierové diktáty z okolia Parí a toto teritórium rozdrobili a pridelili ho rôznym, novým štátnym útvarom.

Severná, vysoèinami, horami, pralesmi pokrytá èas Horniakov, bola nadobro neosídlená. Len 40%-nú plochu dnešného Slovenska tvorí rovina. Nízke hory (301-800 m n.m.) tvoria 45% plochy. Zbytkových 15% (801-2655 m n.m.) tvoria stredne vysoké hory a ve¾hory (Vlastivedný slovník obcí na Slovensku I., Veda, Bratislava, 1977; 12-13.). Teda 60% plochy tohto teritória bola pri vytvorení Uhorského krá¾ovstva nevhodná pre osídlenie. "Lesnaté, vysoké hory po príchode Maïarov a ešte po dve storoèia, teda medzi rokmi 900-1100 boli celkom neobývané.

Vieme to odtia¾, e vo všeobecnosti sa v tejto dobe medzi jednotlivými... krajinami vynechávali ve¾ké, štáty rozde¾ujúce, neobývané medze pre ochranu, s výnimkou miest, kde ve¾toky aj tak vytvárali prirodzenú ochranu." Tak to bolo aj v prípade hraníc Èiech s Nemeckom, Po¾ska s Ruskom a inde. "Ešte aj v r. 1132 pod¾a správ dobových pisate¾ov medzi Uhorskom... a Po¾skom bol ve¾ký les a trvalo nieko¾ko dní, pokia¾ sa vojsko Boleslava II. dostalo k Slanej. Pod¾a maïarských kroník, okolo r. 1135 písaná èas popisuje okolie Slanej... za posledné miesto, za hranicu Uhorska." (Karácsonyi János: Történelmi jogunk hazánk területi épségéhez [Historické právo na zachovanie celistvosti našej vlasti], Szent István Társulat, Bp. 1921; 24-26.).

V období usadenia sa Maïarov došlo k vedomému vsídlovaniu, "aby urèité remeslá, druhy obívy", ktoré "boli nepostrádate¾né pre udržanie chodu štátu, musí [panovník] zabezpeèi zo zahranièia a do vlastného sociálno-hospodárskeho ivota zaèleni. (...) Ale vlastné vsídľovanie... má zaèiatky v storoèí zaujatia vlasti, v období náèelníkov... neberúc oh¾ad na Hunov, Peèenehov a Izmaelitov..., naše knieatá zaèali s regulárnym vsídľovaním a do okolia neskorších baníckych miest povolali nieko¾ko tisíc banských robotníkov z Èiech.

e dobrovoľne vsídlovaní prišli len preto, lebo nádejali sa pre lepšiu vlas , pre výhodnejšie ivobytie, ako doma, je samozrejmé, veĽi inak by boli zostali doma." (Acsády Ignác: A telepítés történelmünkben [Vsídlovanie v našej histórii], In: Uj Magyar Szemle /Bp./ 1900 september; 330.) Uplatnili sa tri princípy, Ľim sa tento trend stal prí a livým: výhodné hmotné podmienky, sloboda osoby a svedomia. "Z dvoch svetov... nepretr ite sa valili húfy pris ahovalcov: zo západu, u z najrôznejších kútov rímskokatolíckeho sveta a z mnohých štátov severu, východu a juhu, ktoré Ľili mimo rímskej cirkvi, ba vo väčšine neboli ani kres anské." (Acsádi 331). Naše upy sa vytvorili "vnútorným, imanentným vývojom". (Kristó Gyula: A vármegyék kialakulása Magyarországon [Tvorba úp v Uhorsku], Magvető, Bp. 1988; 9.). VeĽi v centrálnych oblastiach u sa v XI. storoĽí vytvárajú, nie tak v okrajových oblastiach. Pozrime sa struĽene na vznik týchto úp, idúc od západu pod východ. Prešporská upa vznikla pri Dunaji, je najzápadnejšou Ľas ou neskoršieho Slovenska. Nitra ju nasleduje v severozápadnom smere. TrenĽianska upa le ala na severozápadnej hranici krajiny, preto pomerne skoro, na prelome XI/XII. storoĽia sa reorganizuje na upu, aby odrazila útoky prichádzajúce zo západu (Kristó 350.). Orava sa v rokoch po r. 1330 osamostatnila od Zvolenskej ve¾ upy a zapoĽene vývoj upného zriadenia aj tam (Kristó 381.). Severná Ľas Oravy sa za¾udní goralmi po¾aského pôvodu len v XVI. storoĽí (Karácsonyi 26.). Liptov - a s ním spolu aj Turiec - pôvodne tvoril Ľas Zvolenskej ve¾ upy. Teda aj to naznaĽuje, e prvý z nich bol za¾udnený neskoro a na upu sa pretvoril v prvej tretine XIV. storoĽia. (Kristó 377.). Do Spiša vsídlení maĽarskí kopijníci, ktorí vykonávali pohraniĽnú slu bu, ešte na zaĽiatku XIV. storoĽia sa volali gemerskí strá ci, Ľo znamená, mali zabezpeĽi ochranu Gemerskej upy, le iacu od Spiša ju ne. Spiš vo svojom názve skrýva maĽarské slovo 'szép' (pekný). Nemecké a slovenské meno (Spiš, Zips) pochádza z maĽarĽiny. Na upu sa formoval na prelome XII/XIII. storoĽia (Kristó 390., 393.) Ve¾ upa zvaná Nová pôvodne siahala do oblasti troch neskorších

úp. Nás bude teraz zaujíma len Šariš, lebo ďalšie dve (Abovská a Hevešská) neleia na hranici. Táto úpa vznikla zhruba na prelome XIII/XIV. storočia (Kristó 399., 409.). Zemplín mohol vzniknú niekedy v dobe Svätého Štefana, ale jej severné, okrajové oblasti sa osídlili veami neskoro (Kristó 411-12.). Väšina teritória Uskej úpy dnes je súčasťou Ukrajiny. Aj táto sa formovala skoro, z obdobného dôvodu, ako Prešporská. Jej zriadenie mohli súri nájazdy Úzov s Peèenehov (Kristó 415.).

Do Uhorského kráovstva v XI. storočí prichádzali idia, Mohamedáni, Bulhari a Taliani. Títo boli vo väčšine obchodníci, a tak tvorili najmobilnejšiu časť populácie. Migráciu podporovali aj kri iacke výpravy. Prichádzali pútnici pod vedením kôazov a zostali tu. Man elkou Svätého Štefana sa stala Gizela, bavorská princezná. Zo susedného bavorského knieactva prichádzali hufne nemeckí prisahovalci. V r. 1051 z územia biskupstva v Liege (Belgicko) utekali skupiny pred hladom do Uhorska, ktoré našli domov v okolí Jágru, na južnom okraji Horniakov. "Preto e kráovská moc poznala bezhraničnú hodnotu ľudskej masy a vedela, e je to najvyššie riedlo sily štátu, ktorý sa teda oplatí a je potrebné všetkým moým spôsobom zveäšovať. Kráovskú moc od počiatku viedla zdravá populačná politika, ktorú ani náboenská, ani národnostná hľadisko neobmedzovalo pri svojom uplatnení. Veí bolo tu pôdy pre milióny", a jej hodnotu "dával na nej íjúci èlovek..., a čím viac ľudí ilo na nej, tým mala vyššiu cenu." "Takto samozrejme národnostný, ba náboenský obraz v XI. storočí sa stal v najväčšej miere polyglotným a strakatým." Náboensky boli rímskokatolíci a pravoslávni, mohamedáni a idia. "Èo sa týka národností, boli medzi nimi Maári, vnútroštátni Slovania, rôzni zahraniení Slovania, Kumáni, Peèenehovia, Bulhari, Taliani, Gréci, z rôznych provincií pochádzajúci Nemci a Francúzi, teda etnografický obraz Európy v malom sa odzrkadľovalo na etnografických pomeroch vlasti." V období Štefana II. sa usadila časť s Maarmi príbuzných Kumánov a Poľovci. Z Flámska, zo stredného Porýnia a z okolia Mohanu

prišli do Spiša a Sedmohradska Nemci. Béla III. raz usídlil viac ako 300 rakúskych rodín (Acsády 334-39.).

Vývoj ranného stredoveku preruší vtrhnutie Mongolov do Karpatskej kotliny (1240), čo prináša so sebou značný počet ľudských obetí. Uhorskí králi na nahradenie strát populácie povolávajú ľudí zo zahraničia - hlavne z nemeckej jazykovej oblasti - a dávajú im privilégia, ktoré sa stávajú základom autonómie jednotlivých skupín populácie.

Objavenie sa predkov Slovákov na Hornej zemi v XIII-XIV. storočí, je dôsledkom prisťahovalectva. Od západu prichádzali Moravia a Ďesi, zo severu bieli Chorváti, Poliaci, Lučickí Srbi, od východu Rusíni a Malorusi. Na dnešný slovenský jazyk v každom prípade vplývali aj jazyky okolitých slovanských národov a aj podľa Jiřího Marvana, českého lingvistu, ktorý však vznik slovenského jazyka kladie do X. storočia (Na prahu slovenčiny, Veda, Bratislava 1999). Ďažto diametrálne rôzne názory odborníkov signalizujú, že objasnenie etnogenézy Slovákov bude vyžadovať ešte značné úsilie. Vybrané analógie z európskej histórie nám ukazujú, že vytvoreniu spoločného etnického vedomia je potrebný spoločný štátny útvar. "Samotné "historické povedomie" je omnoho mladším zjavom - pochádza z doby vzniku prvých štátnych útvarov." (Karbusický 36.) "Severná časť Karpatskej kotliny po príchode Maďarov čiastočne bola neosídlená, čiastočne bola riedko osídlená, teritoriálna diskontinuita sídiel vylučuje, aby sa medzi Slovanmi, od seba oddelenými v značnej vzdialenosti, v malom počte, vytvorilo jednotné (slovenské) kolektívne vedomie. (...) Takto o slovenskom etniku v predmetnom období [rozumej: v stredoveku] nie je možné hovoriť." (Korai magyar történeti lexikon [Ranno-stredoveký historický lexikón], Bp. 1994, 652.) Vo všeobecnosti prijateľný, vedecký výsledok môže byť očakávaný vtedy, keď lingvistika, archeológia, antropológia a pramene budú navzájom v súlade.

V každom prípade predkovia Slovákov maďarské slovo kalmár (obchodník) prevzali vo forme kolimár niekedy v XIV., či

XV. storočí. To dokazuje, že Horniaky zásobovali tovarom maďarskí obchodníci (Moór Elemér: Kalmár; in: Magyar Nyelv 1962, 367.)

V XIV. storočí sa usadia Rusíni v Máramaróskej, Bereskej, Uskej a Šarišskej upe, teda do oblasti dnešného Východného Slovenska a Podkarpatskej Rusi. V r. 1412 kráľ Ľudovik I. dal do zálohy Poľsku trinásť spíšskych miest, a tým sa začalo vsídľovanie slovanskej populácie poľského pôvodu do severných krajov Uhorského kráľovstva, ktoré sa dotýka zväčša nielen zálohovaných oblastí. Poľská správa pozostáva z toho, aby čím väčším počtom druhov daní postihla obyvateľov, čo viedlo k ochudobneniu a odsťahovaniu. Vymenovanie kôzov záviselo od krakovského biskupa, ktorý bol ochotný poslať len Poliakov (Münnich Sándor: Igló város története [Dejiny mesta Igló], Schmidt József Könyvnyomdája, Igló 1896; 214-15., 255.). Tento kus zeme sa prinavrátil po administratívnej stránke len po 360 rokoch, v r. 1772, keď došlo k rozdeleniu Poľska.

V XV. storočí dochádza k husitskému vpádu z Poľska. Podporuje ich aj poľský kráľ, ktorý vďaka uhorských veľmožom a vyššiu cirkevnú hierarchiu, aby s ním uzavreli pakt. Za to im sľubuje, "bez akéhokoľvek výkupného vráti XIII zálohovaných miest, akonáhle s ním v prospech rozšírenia moci slovanstva uzavrie úmluvu." Takto na Horniaky prichádza zas populácia českého, moravského a poľského pôvodu. "Ich cestu označuje od vpádu Tatárov neznáme plienenie. Po ich návšteve sú stovky kvitnúcich dedín zničené, vyčudnené a ľudia údolia Váhu, Liptova, Turca, Niti zo dňa na deň il svoj život v najväčšej neistote. Ani kamennými múrmi obohrané hrady a mestá neboli v bezpečí. Skalica, Trnava, Trenčín, Prešporok aj viackrát pretrpeli obliehanie." Počas vojen veľkých nemeckých a maďarských rodín vyhubili, hlavne na Spiši a na západnej hranici. Mená starých maďarských a nemeckých rodov zmiznú z pozemkových kníh (Hóman Bálint - Székely Gyula: Magyar történet [Maďarská história], KME Ny., Bp. 19363, II., 397.; Münnich 195., 193). V r.

1548 sa usadzujú v severnom Uhorsku prchajúci moravskí anabaptisti, tzv. habáni.

Napriek celému osídľovaniu, obyvateľstvo Uhorského kráľovstva v stredoveku z 80% pozostávalo z Maňarov (Magyarország történeti demográfiaja [Historická demografia Uhorska], Bp. 1963, 298.).

Pre dôleitos Horniakov v rámci Uhorského kráľovstva je charakteristické, e zo siedmich kráľovských miest v XV. storočí, päť sa nachádza na tomto území (Prešporok, Trnava, Košice, Prešov, Bardejov). K týmto sa prileďujú banické mestá (Kremnica, Banská Štiavnica, Banská Bystrica...) Prirodzeným centrom západnej časti Horniakov sa stáva Prešporok, východnej časti Košice. Strednú časť ovládajú spomenuté banské mestá, ktoré prijali okrem Nemcov, významný podiel slovanskej populácie poľského pôvodu. Tieto mestá si svoj svojský ráz a hospodársku silu udržali do vyčerpania rúdneho bohatstva (XVIII. st.). Kráľovské mestá mali svoju samosprávu (právo voľby vlastného richtára a kôza, samosprávy; súdnictvo, autonómny hospodársky život v rámci cechov ap.) Podľa dnešných pojmov mali občania miest kolektívne práva.

Protestantizmus sa stáva v Karpatskej kotline faktorom v XVI. storočí. "[Na Horniakoch] v Nemcami husto obývaných mestách rozkvitne evanjelické vierovyznanie, vyarujúce aj do okolia." Počas nasledujúcich sto rokov toto územie sa stane protestantským. A na toto obdobie sa kladie zosilnenie českého vplyvu. V XVII. storočí sa začína protireformácia. (Cywiński, Bohdan: A katolikus egyház Szlovákiában a kezdetektől 1948-ig [Katolícka cirkev na Slovensku od počiatkov do r. 1948], In: Magyar Egyháztörténeti Vázlatok Regnum 1995, č. 1-2; 264.). Český náboženský vplyv pozostával z toho, e slovenskí evanjelici a do najnovších čias ako liturgický jazyk používali češtinu a spolu s ňou česky písanú Kráľicku Bibliu. Preklad časti Bible do slovenčiny bol vyhotovený a medzi r. 1829-32.

Situáciu komplikuje aj to, e Turci obsadia podstatnú, centrálnu a severovýchodnú časť Uhorského kráľovstva. Západná a sev-

erná čas krajiny sa dostane do rúk Habsburgovcov. Teda aj horniaci Slovania sa stanú poddanými Habsburgovcov, čo ich však neochráni pred nájazdmi a plieneniami Turkov. Uhorské kráľovstvo sa prakticky redukuje na široký pás, kam z juhu prichádza čas populácie spod tureckej nadvlády. Vo väčšine Maňari, ale aj ju ní Slovania. Turci obsadia niekoľko dôle tých pevností na južnom okraji Horniakov (Ostrihom 1543, Szécsény 1552, Fiľakovo, 1554, Vinohradov 1557, Jáger 1596, Nové Zámky 1663). Turci sa však v XVII. storočí odvíjajú aj vyššie. Zdaňujú a ničia Považie a po Nové Mesto nad Váhom, Pohronie po Zvolen a na východe oblasti za Rožňavou (Kopčan, Vojtech: Turecké nebezpečenstvo a Slovensko, SAV, Bratislava 1986).

Preto sa ani sultánovi, ani Habsburgovcom nepodarí rozšíriť moc na celé Uhorsko, krajina sa stane bojiskom, čo prinieslo so sebou plynulé ničenie populácie. Toto sa týkalo hlavne Maňarov, vzhľadom na ich sídla.

Východná čas Horniakov, a jej centrum, Košice však medzi rokmi 1604-1711 s prerušeniami, je súčasťou Sedmohradského kniežatva, resp. sú jeho centrom. Ústredná čas kniežatva dnes je súčasťou Rumunska. Musíme spomenúť, že sedmohradské stavy, ktoré zasadali v Torde (dnes Turda), ako prví v Európe vyhlásili náboženskú toleranciu (1543), ktorú postupne rozšírili na stále viac vierovyznaní (1552, 1558, 1563, 1568, 1573, 1579). To bola tá prvá a silná, ktorá protestantské obyvateľstvo Karpatskej kotliny postavilo priamo alebo skryto do polohy spojenca Sedmohradského kniežatva.

Turkov sa podarilo vyhnať z krajiny a po dobytí hlavného mesta, Budína (1686). Ale vtedy si Uhorsko podriadili Habsburgovci.

Etnická pestrosť získala dôsledky len v druhej polovici XIX. storočia, keď na scénu nastúpil nacionalizmus. Náboženská príslušnosť - okrem stavovskej - vtedy mala do polovice XIX. storočia oveľa vyššiu dôležitosť.

B3. Jedno prastaré meno - tót

Ako je vo všeobecnosti známe, slovenský jazyk patrí medzi indoeurópske, blišie medzi západné slovanské jazyky tak ako jazyk poľský, český, lužicko-srbský (ich zlomky iju vo východných oblastiach Nemecka, v okolí Dráhan a dnes v Sasku je ich jazyk druhým úradným jazykom), ako tie u vymretý pomeránsky (v Meklenbursku a Pomeránsku) a polabský (ili na 3/4avej strane Labe).

Latinský jazyk nikdy nerozlišoval Slovákov. Severouhorských Slovanov volal v dy Sclavi, Slavus, Sclavorum, Sclavonicum, gentis Slavae, Slavicæ ap. Tieto podoby mien, a taktie ich varianty zostali rovnako v dokumentoch, v horniackej latinskej literatúre, ako aj v slovníkoch (Hítel 1993, è. 8).

Najstarším menom Slovanov je Slovinin, mnohé èslo Slovine. Tak ich volala aj Nestorova kronika (Kniezsa István: A szlávok östörténete [Prehistória Slovanov], In: Szekfű Gyula (red.): A magyarság és a szlávok [Mažari a Slovania], Lucidus, Bp. 2000; 6.) tak nazývali seba skoro všetci Slovania a èas Chorvátov èšte aj v XVI. storočí Dnešné meno Slovákov tie pochádza odtia. Latinský výraz sclavus ‚otrok‘ sa zjavne preniesol na meno privleèených slovanských otrokov do Rímskej ríše. Ich nemecké meno bolo Winde, windisch. Odtia pochádza mažarské pomenovanie vend, ktorým sa nazývali Slovinci a lužickí Srbi. Toto meno: Venedi, Veneti, Venedæ sa pouíva na pomenovanie Slovanov u v klasickom staroveku. Je isté, è pôvodne neznamenal Slovanov. Teda aj tu sa stretávame s prenosom mena. Pôvodne mohol oznaèova Ilírov, ktorých miesto zaujali Slovania (Kniezsa 16-18.). Aj na Horniakoch sa stretávame s týmto pomenovaním populácie. V Košiciach je dokumentovaná platea Sclavorum (1401), a tú istú ulicu volajú die Windische Gasse (1470), ako aj Totvtca (tótutca, 1539) (Halaga, Ondrej R.: Právny, územný a populačný vývoj mesta Košíc, MNV, Košice 1967; 24.).

S podstatným meno Slovák, ako s rodinným menom sa stretávame najskôr na Morave v prvej polovici XV. storočia, neskôr v Bardejove v r. 1444 (Encyklopédia Slovenska V., VEDA, Bratislava 1981, 274.), ale vtedy pod ním rozumeli ešte Slovana. Prípona -ák pochádza z českého jazyka. Severnú časť kráľovského Uhorska po prvýkrát r. 1512 nazvali Sclavoniou, teda Slavóniou, ale len na konci XVII. storočia je reč o tomto teritóriu ako o 'slovenskej zemi' (Kristó Gyula /red./: Korai magyar történeti lexikon [Väasny maäarský historický lexikón], Akadémia, Bp. 1994, 652-53.).

Ďo sa týka pomenovania tót, "Len pre ten ľud zostalo meno tót, ktorí sami seba Slovincami volali..." Teda čas Chorvátov (Kaj-chorváti; Slavónsko volali Tótország), a čas Slovincov (pomiestne názvy to potvrdzujú: Tótkeresztúr, Tótszerdahely, a jeden cirkevný názov: tótsági föesperesség [tótsky hlavný dekanát]) (Kniezsa 19.).

Meno tót prešlo v maäarène nasledujúcim fonetickým vývojom: taut-tout-toot-tót (Kristó Gyula 681-82.). Je spoené s menom Germánov 'tuat', z ktorého vzniklo pomenovanie 'teuton' a neskôr sa z neho vyvinul 'deutsch' (Nemec). "Meno tót teda pochádza z jedného - blišie neurèeného indoeurópskeho jazyka, v ktorom slovom taut bui nazývali seba, alebo svojho suseda. Ako sa toto slovo stalo menom pre Slovanov, nepoznáme. Je možné, e na Slovanov prešlo len neskôr, po odsťahovaní sa pôvodného ľudu taut... toto slovo nikdy nemalo urálivý význam, ako ostatne ani dnes nemá." (Kniezsa 19.) Maäarský lingvista slovenského pôvodu to pripomína preto, lebo dnes Slováci ijúci na Slovensku považujú toto pomenovanie za pejoratívne a urálivé. V dnešnom Maäarsku ijúci Slováci naproti tomu dodnes seba nazývajú Tótmí. "Pre severo-uhorskú zemiansku strednú vrstvu - ktorá äiastoène aj sama bola slovenského pôvodu a hovorila týmto jazykom - Tót v prvom rade znamenal poddaného, k nišej ľudovej vrstve patriacu osobu. Tak sa prièlenila k názvu oznaèujúcemu meno ľudu negatívna stereotypia a k nej sa

pridru ili pohádavé gestá. Pre Slovákov zaèínajúcich tvorí národ bola podmienkou emancipácie zmena názvu žudu v maïarskom jazyku." (Kiss Gy. Csaba: Doslov, In: Pechány 258-59.)

"Kaša nie je jedlo, tót nie je èlovek, - koľkokrát sme poèuli túto jednako hlúpu, ako aj neľudskú vetu? ... v mladšom veku nie èasto a keï predsa, vtedy v artovnom význame. (...) Dávno sme to poèuli od všelijakých artovných samopašníkov - bez národnostného rozdielu. Predovšetkým samozrejme od takých, na rozkaz ktorých jeden Slováka alebo len z Horniakov pochádzajúci èlovek nechcel vyprázdni potrebný počet pohárov s vínom. Alebo u trpkèšie od takého, ktorý sa cítil by ukrátený, oklamán nejakým spôsobom od horniackeho rodáka. ... kto to mohol vymyslie ...? ... ten maïarský nájomný nevoľník, ktorý sa vo svojej u šej dolniackej vlasti obával o svoj tamojší ešte skromnejší príjem od vlastného, ešte ni šími nárokmi pre neho nebezpeèného slovenského potulného robotníka, ktorý s ním sú a il o zárobkové príležitosti." (Farkas Geiza: Egy csúnya közmondás vége [Koniec jedného škaredého príslovia]; Századunk 1930, 413-14.) Ján Csaplovics na prelome XVIII./XIX. storoèia ešte nepoci oвал pejoratívnos tohto výrazu.

Jozef Škultéty, predseda Matice slovenskej, univerzitný profesor, historik a jazykovedec ešte v r. 1915 vystúpil proti tomu, aby výraz tót bol vyhostený. Vtedy v jednom èlánku poukázal na to, e Maïari a Slováci íjú spolu u dlhú dobu, preto je samozrejme, e v maïarskom jazyku je jedno pomenovanie pre Slovákov: tót. Vymazanie tohto historického mena prináša so sebou okyptenie, veï predsa aj toto je dôkazom toho, e Slováci sú staroveký žud. Odstránenie nie je potrebné, veï národy iní väčšinou nenazývajú jeho vlastným menom. Z Helénov sa stali Gréci, na Deutscha hovoria Nemec. "O nás Slovákoch Maïari hovoria: Tót nem ember (Slovák nie je èlovek), alebo Fogadd be a tótot, kiver a házadból. (Prijmi Slováka, vy enie a z domu), a preto bolo by nám azda treba zbavi sa mena tót?" Ale Švábi sa nevzdajú svojho mena, lebo švába pomenovali podľa nich, a

Ľalšieho nepríjemného chrobáka pomenovali rus. Rodinné meno ¼udovíta Štúra, ‚štúr‘ znamená akéhosi odporného ivočícha. "Meno je pritom ničím; meno je vôbec prázdny zvuk. Litery, slabiky, z ktorých sa jeho meno skladá, ani nedodávajú, ani neodnámajú význam ani jednotlivému ěloveku, ani národu." (Jozef Škultéty: Za slovenský ivot, Matica slovenská, Martin 1998; 187. - ělánok: Tót-Slovák)

"Na neexistenciu slovenského národa poukazuje aj vznik a história samotného slova slovák. ["Slovenské územie (tak ako územie celého Uhorska) bolo rozdelené do komítátov (do stolíc)... To spôsobilo, e slovenský jazyk, vyvíjajúc sa v rámci týchto stolíc, dlho nejavil zreteľné konvergetné ěrty, resp. tieto ěrty boli dlho rušené divergenciami vo vývine." (Slovensko - Kultúra I., Bratislava 1979, 33.).] Názov Slovák po Bernoláka, teda po koniec XVIII. storočia neoznačoval dnešný slovenský národ. To len Bernolák ho začal pouívať pre etnikum ijúce v severnom Uhorsku, na dnešných Slovákov. (...) Dnešný obsah, význam nadobudol len vďaka Štúrovi [v tisícosemsto]štyridsiatich rokoch. Predtým dnešných predkov Slovákov volali Uhrata (vo význame: ¾udia z Uhier, napr. Dalimil), nazývali ich slavus, tót, Wende, der Windische, Bohemoslavus atí. Slovo slovák sa vyskytuje po prvýkrát v r. 1495, ale nie je celkom isté, ěi znamená Slovákov. Jeden ěeský slovník, Lactifer, v r. 1511 hovorí o Slovákoch, ěo sa vzahuje bezpochyby na dnešných Slovákov. Ale to je jediný istý údaj. (...) Neskôr, vo všeobecnosti Slovanom hovorili Slováci; tak figuruje toto slovo celkom po Bernoláka, ktorý vtedy zúil jeho význam na Slovákov. Aj gramaticky znamená Slovana... Tak isto slovo Slovensko tie neznamenal pôvodne dnešné Slovensko. V r. 1786 M. Semian ho u pozná, ale pouívať ho na označenie Slavónska (Dalmácia, Chorvátsko). V dnešnom význame sa po prvýkrát vyskytuje u Dobrovského v r. 1809. V Bernolákovom slovníku však rovnako znač Slovensko a Slavónsko. Slovenskí spisovatelia ho tie takto uívajú. Nakoniec ho Štúr ustálil výlučne na dnešné Slovensko." (Vájlok

Sándor: A szlovák önállóság kezdetei [Zaèiatky slovenskej samostatnosti]; In: Magyar Szemle /Bp./ 1994, è. 3, 324.)

B4. Lojalita proti sebe

Národ ako výraz je skoro rovnako starý ako európska písomnosť. Ale pojem národa má pramálo spoločného s tým, čo pod výrazom národ dnes rozumieme, lebo vtedy neznamenal viac, ako spoločenstvo privilegizovanej komunity šľachty. Každý bol najskôr členom niektorej cirkvi, po druhé vazalom niektorého dominusa, po tretie rytier, meštan, alebo sedliak, po štvrté poddaný niektorej koruny a len po piate Francúz, Nemec alebo Mažar, i keď vedomie etnickej spolupatričnosti neodškrípene existovalo.

Európske národy sa čiastočne vytvorili už v X. storočí a počas stredoveku vystupujú ako dostatočne ohraničené a typické jednotky, teda sa tvoria v rámci štátnych útvarov. Vytvárajú sa okolo dynastií pred XVIII. storočím. Tak ako taliansky, francúzsky, anglický, nemecký a španielsky, ako český, poľský, mažarský, ruský, chorvátsky, srbský a bulharský.

V Európe predtým, v tridsaťročnej vojne bojovali Nemci proti Nemcom, vyhnanie Turkov sa odohralo pod záštitou kresťanstva, v XVIII. storočí dynastie bojovali medzi sebou. Rozdiel bol len v tom, že obyvateľstvo severnej a západnej Európy bolo po stáročia v uzavretých a stabilných štátnych rámcoch. Tak spoločná história vytvorila nevyspelé vedomie spolupatričnosti, čo posiľovalo aj to, že štátne a jazykové hranice boli zhruba totožné. V ostatnej Európe mongolský nájazd, a turecké panstvo tomuto organickému vývoju zabránilo. Ale predsa ako vzor, západoeurópsky model bol iadúcim cieľom. Veľký neexistoval.

Rolu dynastií na konci XVIII., resp. na začiatku XIX. storočia prevezmú masové hnutia. Odvtedy je treba by lojalným nie k panovníkovi, ale k národu. Aj v rámci Uhorského kráľovstva dochádza k národnému prebudeniu. V Habsburskej ríši, ktorej

súčasťou je aj Uhorsko, nevytvorí sa celý štátny rámec vyplývajúci z rakúskeho národa (Bibó 560-61.). Napriek úsilíu dvora, vedľa historických národov (ktoré dakedy disponovali samostatnou štátnosťou), sa prihlásili aj nové. "Slováci sú jednoducho v strednej Európe "národným Benjaminom"." veď "Slováci sa nenarodili "znova" v 19. storočí, oni sa v 19. storočí narodili." (Peter Sýkora: Úvod do mytológie slovenského národa, In: Výber 1992, č. 17, 30.; Výber 1992., č. 18, 30.)

V prvej polovici XIX. storočia celú Európu ovládnu idey francúzskej revolúcie, ktoré v masovej podobe ovplyvnili moderný nacionalizmus a šovinizmus. Pôvodne sa pod nacionalizmom rozumelo národné sebedomie, patriotizmus, ale postupne sa spojil s podceňovaním iných národov. Rodiaca sa romantika oblieka vlastný národ do užšachtilých a ideálnych vlastností oproti iným národom, voči ktorým bolo potrebné - či patrilo sa - by minimálne nedôverčivým, odmietavým. U nás skoro, na prelome XV/XVI. storočia u Ludovica Tubera, jedného dubrovnického mnícha sa stretávame s rasovou pýchou, ktorá sa spája s protimaďarským postojom, a slovenský Adam Kollár to v XVIII. storočí už len opakuje, o čom svedčí napríklad (Dümmerth: Dezső: Írástudók küzdelmei [Zápasy literátov], Panoráma, Bp. 1987, 252-53.). V prípade politiky a publicistu Svetozára Hurbana Vajanského (1847-1916) je tiež tento postoj vo forme rasovej nadradenosti: "Keď vyššia kultúra potláča nižšiu (ako napríklad Nemci Poliakov v Poznani, Angličania - Indov), je to surovosť, krivda, nespravodlivosť, ale keď nižšia turecko-azijská rasa [rozumej: Maďari] utláča vyššiu indoeurópsku, to je už do neba volajúce porušenie božích zákonov, odchýlka od priamej cesty rozvoja ľudstva - je to zločin proti civilizácii vôbec" (Minské listy [Moskovské novosti] 1908.VIII. 24., In: Vajanský, Svetozár Hurban: Listy z Uhorska, Matica slovenská, Martin 1977, 77.)

Francúzsky model národa dával rovnako medzi územie štátu a obyvateľstvo. Kto žije vo Francúzsku, je Francúz bez ohľadu na materinský jazyk. Túto koncepciu pocítila aj maďarská poli-

tická elita ako vlastnú, lebo táto stála k nej najblišie. V Uhorskom kráľovstve Svätá Koruna symbolizovala krajinu, jej ústavný poriadok, ktorá sa skladala z nerozlučeného teritória krajiny, z kráľov, zemanov a kňazov, bez ohľadu na ich materinský jazyk. Tí poslední tvorili Natio Hungarica. Tento výraz pôvodne znamenal "pochádzajúci z Uhier", neskôr dostal význam "uhorský národ", a neskôr "maďarský politický národ", ktorého členovia od r. 1848, resp. 1867, pri kráľovi sú všetci voliči krajiny. Teda členom maďarského politického národa bol každý bez ohľadu na rasu, náboženstvo, materinský jazyk. Účenie o Svätej Korune považovali za najvyššiu garanciu ústavnosti, samostatného štátneho útvaru resp. právneho štátu (Kocsis István: A Szent Korona tana [Náuka o svätej korune], Püski, Bp. 1995, 6.).

Zdrojom konfliktu sa stalo to, že Slováci prevzali nemecký model, veľa národne sa uvedomujúca evanjelická časť formujúcej sa slovenskej inteligencie študovala na nemeckých univerzitách. Nemci odlišne od Francúzov, nešli v jednom štáte. Takže pre nich francúzska predstava bola nepouiteľná. Teda oproti štátnemu národu, prijali predstavu kultúrneho národa. Prehlásili: každý po nemecky hovoriaci človek je príslušníkom nemeckého národa. Táto koncepcia nadhodnotila jazyk a jeho cieľenie a rozvíjanie, resp. rozširovanie považovali za prvoradú úlohu. Dovtedy sa u rozhodlo, že hornouhorskí Slovania nie sú "vetvou" českého národa, ale tvoria osobitú entitu. To vytvorilo určité napätie medzi slovenskými katolíkmi a evanjelikmi, veľa poslední z nich ako liturgický jazyk používali češtinu a boli naklonení tomu, aby považovali horniackych Slovanov za súčasť českého národa. Preto u Slovákov bolo málo, začali uvažovať o zomknutí sa všetkých slovanských národov, čo viedlo priamo k myšlienke panslavizmu (k tejto otázke sa ešte vrátíme). Tento trend však nevznikol sám od seba, ale bol kyslým plodom machinácie viedenských dvorných kruhov.

Habsburgovci sa v XVI. storočí dostali na uhorský trón, ale celú krajinu mohli prevziať len po vyhnaní Turkov začiatkom

XVIII. storočia. Prvým Habsburgovcom na uhorskom tróne bol Ferdinand I. 19. januára 1527 sľúbil nasledovné: "V budúcnosti maďarský jazyk a maďarský národ (ktorý na poli kresanstva si získal veľké zásluhy) všetkými silami a schopnosťami budeme podporovať." Potom ho prevzali krajinu, chceli ju bez zbytku venovať do svojej ríše. Vytvorili tajný cisársky archív, okolo ktorého zoskupili dobre platených historikov, aby vedecký výskum postavili do služieb štátneho absolutizmu. R. 1771 napríklad dali povel na to, aby sa našli historické dôvody na rozdelenie Poľska, ale aj na spochybnenie ústavnosti Uhorského kráľovstva. Viedenská tajná polícia v r. 1808 použila provokáciu, keď cez tübingenské kníhkupectvo Cotta vyhlásila konkurz na uznanie maďarčiny za úradný jazyk. Dúfali, že takto získajú protiargumenty. Ale súbeh a protimaďarské výpady oficiálnej tlače prebudili maďarskú sebadôveru a parlamentné zasadnutia na začiatku XIX. storočia objasnili svoj štátoprávny vzťah voči Habsburskému dvoru. Vyhlásili, že Uhorsko nie je podrobenou krajinou, ako to tvrdia podplatení viedenski historici, teda nemôže sa s ňou zaobchádzať ako s podriadenou provinciou. "Politika Habsburgovcov, ktorá si vytýčila za cieľ podriadenie, stala sa však ťvornou pôdou pre neustávajúce nezhody a nepokoje, počas ktorých sa Maďari stali 'rebelským' prvkom monarchie. (...) Preto bola potrebná aj historiografia, aby intelektuálnymi prostriedkami bolo možné vykynúť z Maďarov spomienku na slobodu a nezávislosť. Pomocou násilného potlačenia jazyka sa dalo dúfať, že celkom splynú s ostatnými národmi ríše, aby nielen ich sloboda, ale aj ich existencia skončila. (...) Poštvanie Nemaďarov proti Maďarom v krajine však viedlo k nepredvídaným následkom. Politické vedenie Habsburskej monarchie voči sebe vyvolalo také nacionalistické sily, ktoré pravda nikdy nesiachli k zbrani voči nej, ako Maďari, ale ktoré po prvej svetovej vojne započali účinnú akciu. Došlo k rozdrobeniu starého mnohonárodnostného Uhorska, ale rozpadajúci sa rámec pochoval pod sebou aj trón Habsburgovcov." (Dümmerth 246-47., 262-61., 264., 266-67.)

B5. Rodia sa národy

Ako sme poukázali, okolo vzniku slovenského národa je ešte veľa nevyjasnených otázok. Príliv rôzneho slovanského etnika do Uhorského kráľovstva samozrejme prispel k posilneniu, ak nie k usídleniu slovanského etnika v severných regiónoch kráľovstva.

Podľa historika, ktorý je zástancom kontinuity Slovanov od 6. storočia: "Uhorský štát... vytvoril vonkajšie podmienky na formovanie Slovákov ako samostatného národa, lebo od ostatných blízkyh západných Slovanov ich oddelil štátnou hranicou. (...) ...príliš krátka existencia Veľkej Moravy podľa všetkého nevytvorila u jej obyvateľstva trvalejšie spoločné etnické povedomie, začlenenie... do arpadovského Uhorského kráľovstva vytvorilo vonkajší rámec na to, aby sa zo Slovanov... formovali etnickí Slováci." (Dušan Kováč: Dejiny Slovenska, 2001, 33.) Ďo však trvalo storočia.

V Uhorskom kráľovstve v XV-XVI. storočí sa prejavujú prvé etnické nezhody, ktoré pramenia z toho, e v mestách Nemci nechcú prija do svojich cechov a sídiel iných (Prešov 1451, Banská Bystrica 1481, Bardejov, Krupina 1508, Kremnica 1519, Trnava 1551), pritom dochádza aj k násilnostiam. Panovník vo všetkých prípadoch nariadi, aby práva boli rozšírené aj na občanov s iným materinským jazykom. Niektoré mestá sa len s nechudou podriaňujú panovníkovej vôli. Riešenie tejto otázky čaká na sedmohradské knie a Štefana Bocskaiho. Jeho rozhodnutia potvrdí prešporský snem. Ďlánok è. 1608/13., resp. è. 1609/44. zrovnoprávni Maňarov a Slovanov (nevynímajúc Ďechov, Moravanov a Poliakov) s Nemcami (Tibenský, Ján: Chvály a obrany slovenského národa, SVKL, Bratislava 1965, 20-21.;25-26)

V polovici XIX. storočia vybuchla nezhoda medzi maňarskou politickou elitou a Habsburgovcami, na èo bolo viac príkladov od počiatku XVII. storočia. V r. 1619 na jednom viedenskom rokovaní, na ktorom sa zúčastnili vysokopostavení štátni úradníci,

pápe ský nuncius a zahranièní diplomati, došlo k zaujímavému rozhodnutiu. Uznesenie cisár podpísal a jeho realizáciou poveril knie a Wallensteina. "Zvláš mu kládol na srdce, aby zaèal ka dého od dvanásteho roku ivota vyvra ťova , kto hovorí po maïarsky, tým málo zostávajúcim pri ivote nech vytrhnú vlasy a èelo nech im oznaèia pomazaním smolou. (...) Ak by však vojna trvala dlhšiu dobu, do èastí krajiny, ktorú Maïari nechali opustenú, je treba vsídli cudzincov." V XVII-XVIII. storočí úsilie viedenskej vlády ovládali dve charakteristické snahy: násilná anulácia starých právnych slobôd a vsídľovanie cudzincov na miesto maïarského obyvateľstva. Vyššie citovaný dokument sa stal známym na jednaní stavov v r. 1811/12 (Dümmerth 217-20.).

Snahy o získanie slobôd viackrát viedli k protihabsburským povstaniam poènúc Bocskaim, cez Gabriela Bethlena, Juraja Rákócziho I., Imricha Thökölyho a Františka Rákócziho II., ktorí v jednej osobe spravidla boli aj sedmohradskými knie atami a väčšiu čas teritória dnes oznaèovaného ako Slovensko, ovládli (1604-1711).

Ako sme mohli vidie , protimaïarská a rozdeľujúca politika cisárskeho dvora vyvolala národnostné nezhody a ich dôsledkom sa vytvoril slovenský národ v XIX. storočí - po prvýkrát v hlavne úzkej intelektuálnej vrstvy. "Èasto sa opakuje konštatovanie, e práve v rokoch meruôsmych sa zrodil slovenský národ. Ak by to mala by pravda, potom tento národ dostal do vienka riadnu dávku schizofrénie." - poukazuje Ladislav Szalay na slovensko-maïarské konflikty, ktoré od r. 1848 vz ah oboch národov otravujú (Slovenské pohľady 11/1989, 72.). Je neodškriepiteľným faktom, e s vytvorením kolektívneho národného vedomia v širokých vrstvách ľudu sa dá poèíta od týchto èias. "V Uhorsku tu zostávajúci, respektíve sa sem po stáročia pris ahovávajúci nemajarské etniká, ktoré sa stali národmi cez etnické, jazykové, kultúrne, teritoriálne, neskôr politické, hospodárske kolektívne formy, sa postupne dostali v 19. storočí k národným programom." - konštatuje všeobecné ponauèenie v maïarskom preklade citovanej Kováèovej práce historik László Szarka.

Vznikol slovenský národ a jeho ašpirácie gravitovali k národnoštatnej forme. Škoda, e sa splnili na úkor iných.

B6. Slovenské etnické územie

Slovenské, alebo severné slovanské etnické územie sa časom menilo. Čas obyvateľstva a prisťahovalci (Moravania, Poliaci, Rusíni, ale z juhu Srbi a Chorváti, Maňari a Nemci) taktie splynuli s predkami Slovákov. Národné pomery tie dopomáhali tomu. Veľmi medzi prichádzajúcimi len v kruhu Moravanov, Čechov a Nemcov stretávame protestantov, ktorých predovšetkým domáci evanjelickí Slovania časom asimilovali. Úplné zriadenie a zemepisná členitosť nedovolili vytvoriť samostatné kolektívne vedomie. Jazyk Čudu, dnešné slovenské nárečia sa takým spôsobom odlišujú od seba, a Záhorská by sa veľmi a ko dorozumel s Hutorákom, keby nepoznal spisovný jazyk. Spôsobila to izolovanosť a roztrieštenosť tých oblastí "ktoré zemepisne boli od seba v dy vzdialené a javili sklon k osobitnému vývinu, z národného hľadiska neiadúcemu (východné Slovensko)." (Bokes, František: Vývin predstáv o slovenskom území v 19. storočí, Matica slovenská, Martin 1945, 9. - 10. kapitola; Bokes: Vývin)

O nejakom horniackom slovanskom etnickom teritóriu do konca XVIII. storočia existovali len veľmi hmlisté predstavy. "Slovensko ako meno teritória, resp. krajiny sa počas celého stredoveku v prameňoch neobjavuje. Prvý údaj, ktorý severné Uhorsko nazýva slovanskou zemou, pochádza z r. 1512 a ukazuje formu Sclavonia (teda Slavónia) (a nie Slovensko), avšak na konci 17. storočia u nás máme ešte o slovenskej zemi." (Korai magyar történeti lexikón, Bp. 1994, 653.)

Medzi Slovákami a ich predkami sa však dlho nevytvoril pojem ohraničeného územia. Na západe a severe tvorila prirodzenú hranicu hranica kráľovského Uhorska, ktorá bola zároveň aj zemepisnou. Na

východe a juhu prirodzená hranica neexistovala a horniacka slovanско-maïarská etnická hranica sa počas stáročí pomaly posúvala smerom nadol. Pokiaľ v Európe sa na konci XVIII. storočia nevytvorili moderné národy, do tej doby jazykovej odlišnosti neprisudzovali zvláštnu dôležitú a nemala organizačnú silu, či magickú prírodu. Ohraničenie slovenského etnického územia bolo do tej doby nemožné, kým prvé veľtania 3/4udu nezisovali aj materinský jazyk (1880). Dovtedy boli k dispozícii viac-menej len čiastkové, či subjektívne údaje, ale nie systematické a všetky aspekty zahŕňajúce podklady. Prvoradým sa ukázalo etnografické hľadisko, čo je prirodzené, veď ako sme na to poukázali, Slováci - vzhľadom na špecifickosť ich vývoja - predtým nedisponovali so štátnou, na ktorú by sa mohli oprieť pri určovaní hraníc. Určenie slovenského etnického územia sa objavuje prvýkrát u Jána Csaplovicsa (1819; uverejnené v r. 1829), potom u Pavla Jozefa Šafárika (1842), ktorý sa neopieral o oficiálne štatistiky, ale o vlastné údaje, či na informácie, ktoré zozbierali jeho spolupracovníci. Druhé vydanie jeho práce vyšlo s finančnou podporou petersburskej Akadémie. Pritom však nebral do úvahy materinský jazyk mešťanov (Bokes: Vývin 13.), čo viedlo k maximalistickým predstavám. Podľa neho v plnej miere ili Slováci v nasledujúcich úastiach: v Trenčáne [v skutočnosti 95%], v Turci [75%], na Orave [95%], v Liptove [95%], vo Zvolene [95%], vo väčšine ili v Nitre [75%], na Spiši [55%], v Šariši [70%], v Tekove, v Zempláne, v Gemeri a Hontě [všade nad 50%]. V Prešpurskej, Novohradskej a v Abojskej len v menšej miere (Bokes: Vývin, 14.). Územná autonómia by bola bývala možná bez problémov na území Liptova, Oravy, Zvolena a Trenčána - hovorí Gabriel Viktor. - Na tomto území ili asi štvrtina slovenskej populácie. Ak k tomuto územiu pridáme tie úasty, v ktorých obyvatelia 3/4sto bolo viac ako z polovice slovenské (Nitra, Turiec, Šariš, Tekov, Spiš, Hont) v rámci autonómneho územia by boli ili v r. 1848/49 skoro dve tretiny Slovákov (Viktor 38-39.).

V r. 1840 došlo prvýkrát k vyznačeniu slovenského územia, ale nedošlo k predostretiu tejto práce panovníkovi. A počas

udalostí v r. 1848/49 sa koncipovali slovenské poiadavky, ktorým sa dostalo podpory aj od dvora (viď kapitolu B10.). Gróf Kolowrat, člen viedenskej vlády a niektoré české kruhy podporovali slovenských vodcov v ich protimaďarských aktivitách (Bokes 1946, 150.).

Pred očami slovenskej elity visel obraz slovenskej nezávislosti, alebo aspoň možnosť vytvorenia autonómneho územia. Táto snaha začala vytýčením slovenského etnického územia na národopisných mapách v prvých desaťročiach XIX. storočia. Potom keď sa protimaďarská čas slovenskej inteligencie - pomocou nezanedbateľného prispenia rakúskej reakcie - so zbraňou v ruke obrátila proti maďarskej borbe za slobodu, ich vodcovia zvolávali ľudové zhromaždenia (Martin: 29.I.1849., Dolný Kubín: 7.II., Liptovský Mikuláš: 12.II.), kde vyhlásili oddelenie Slovenska od Uhorska (Maďarska). Osoby Hurbana a Štúra sa dotkneme neskôr (kapitola B10.). Prvý z nich rokoval o odlúčení Slovenska, druhý z nich v Liptovskom Svätom Martine jednal o tom, ako by povstal spolu so Srbmi, Rusmi a Poliakmi proti Maďarom, či proti legitímnej vláde.

Po niekoľkých pokusoch, došlo 10. mája 1848 k prvému verejnemu vyhláseniu poiadavky autonómneho slovenského územia v jadostiach slovenského národa. Podľa tejto predstavy by bolo bývalé územie Uhorského kráľovstva rozdelené podľa národností. Na Slovensku by mohli byť veliteľmi Národnej gardy len Slováci, slu obným jazykom by bola výlučne slovenčina a v štátnej správe by boli zamestnaní len "verní synovia národa" Odrodilstvo by bolo trestané ako zrada na národe, či vlasti. (Kto by bol býval rozhodoval nezaujato a objektívne v danej veci!?) Teda požadovali vytýčenie etnickej hranice a výlučnosť slovenského jazyka v rámci tohto územia, zrejme predpokladajúc aj presun obyvateľstva. Scotus Viator (Seaton Watson) niekoľko bodov tohto slovenského dokumentu označil za "očividný nezmysel" (Bokes 1946.; 167., Viktor 38.).

Požiadosti odovzdala 28-ročná delegácia 19. marca 1849 v Olomouci cisárovi Františkovi Jozefovi, v ktorom požadovali

administratívno-právne oddeľenie Slovenska. Petíciu podpísali aj reprezentanti troch úp (Turiec, Nitra, Zvolen). Intrigy cisárskeho dvora sú aj v tomto prípade zjavné, preto e slovenských vodcov podporoval rakúsky generál Götz. Knie a Windischgraetz naproti tomu pova oval Slovákov za nedôveryhodných (Bokes: Vývin 22.). V iadostiach sa hovorilo o troch miliónoch Slovákov, èo je prehnaný údaj, veí pod¾4a výkazu pripraveného cisárskou vládou sa vedelo o 1.822.730 Slovákoch na území uhorskej koruny. Hurban, Štúr a Hod a sa obrátili na viedenský dvor s novou iados ou (13.IV.1849), v ktorej upozorðovali na vojenskú dôle itos "Slovenska" pre Rakúšanov. Argumentovali tak, e ak vznikne samostatné Slovensko, Maïari stratia svoj vplyv v Uhorsku. To samozrejme bola príjemná muzika pre rakúske absolutistické snahy.

Po potlaèení maïarskej revolúcie vyššie uvedené po iadavky 22. augusta 1849. slovenskí predstavitelia zopakovali. Poèas absolutizmu predostreli predstavitelia Slovákov tento svoj plán ešte raz zaèiatkom februára 1861 cisárskemu ministrovi vnútra prostredníctvom Hurbana, ktorý bol dôverníkom ministra vnútra. Potom 12. decembra 1861 Štefan Moyzes, banskobystrický katolícky biskup predostrel vo Viedni, v hlavnom meste Habsburskej monarchie, Memorandum národa slovenského, ktorý po adoval vytvorenie Hornouhorského slovenského okolia. Predmetné územie by bolo zostalo integrálnou súèas ou Uhorského krá¾ovstva, úradným jazykom by bola bývala slovenèina, s urèitými výnimkami. Okolie by disponovalo vlastným parlamentom, administratívnu a súdnu mocou, ktorá by bola podriadená ústrednej uhorskej správe. Ich úradným a rokovacím jazykom by bola slovenèina (Bokes 1946, 167., 231-4.; Bokes: Vývin, 22-23., 27., 34., 40-41.). Aj táto predstava sa však dostala do rozporu s Uèením o Svätej korune, ktorá jasne deklarovala, e územie Uhorska je jednotné a nedelite¾né. Druhý, a ko prekonate¾ný problém znamenal výluènè pou ívanie slovenèiny na takom území, kde vo ve¾kom poète ili Maïari, Nemci a Poliaci.

O Štúrovi musíme povedať, že jeden člen srbskej kniežateckej rodiny, Michal Obrenovič bol jeho celoživotným mecenášom. Srbský despota sa nechcel zmieriť s tým, že jeho rodina v r. 1842 stratila srbský trón. Zjavne ho chcel získať späť, ale mohol mať aj aspirácie v Uhorsku lebo v Ivanke pri Dunaji si kúpil statok. Potom, keď sa vrátil z Peterburgu, kde jednal s cárom o veci maďarskej revolúcie, slovenskému povstaniu poskytol 60.000 forintov a zmenku na kúpu 900 pušiek. Potom cestoval Štúr do Olomouca k cisárovi a odovzdal spomínané listy, ktoré poadovali vytvorenie Slovenského veľkokniežatstva. Aby legendarne skúpi Obrenovičovia dávali nezištné peniaze bez žiadnych úmyslov na jedno povstanie bez protisľavy, je to ako predstaviteľné. Vynára sa teda opodstatnené podozrenie, že Štúr preto chcel vykrojiť z Uhorska územie Slovenského veľkokniežatstva, aby ako agent srbského despota, ktorému bol zaviazaný, vytvoril pre neho jeden prázdny trón.

Neskôr vznikali ďalšie koncepcie o ohraničení slovenského Okolia, ale medzi slovenskými intelektuálmi nedošlo ku konsenzu. Tieto sa vytvárali na základe etnografických, zemepisných alebo hospodárskych predstáv. Aj z kruhov blízkych dvorov vznikali rôzne návrhy (gróf János Majláth /1786-1855/, gróf Emil Desseffy /1812-1866/, Leopold Rousseau D'Happoncourt, Ludwig Rosenfeld /1804-1869/). Franz Hanrich, neskorší prešporský prokurátor počas Bachovho absolutizmu, odovzdal Pamätný spis grófovi Stadionovi, rakúskemu ministrovi vnútra (28.III.1849), v ktorom rozdelil územie obývané Slovákmi do troch kategórií. Do prvej zadelil Trenčín, Oravu, Turiec, Zvolen, Spiš a Šariš, kde by bola úradným jazykom slovenčina. Ostatné severohorské úby by boli rozdelené podľa jazyka - toto územie by bolo malo plochu 28.337 km² -, pre Slovákov žijúcich v ostatnej časti krajiny by boli vytvorili osobitné okresy.

Pre cisársky dvor boli tieto snahy vítané, ba v r. 1848-49 uzrela svetlo aj predstava o rozdelení Uhorského kráľovstva na etnickom princípe, ale tieto snahy nikdy neprekročili práh pláno-

vania. Tieto boli zaujímavé pre dvor potia¾, pokia¾ oslabovali ma¼arskú revolúciu a kým pomocou cárskych bajonetov sa nepodarilo ma¼arský odpor zlomi . Ale svoj úæel splnili, i ke¼ nie tak, ako si cisársky dvor predstavoval. Ani sa im nesnivalo, e to, æomu chceli za ka d¼ cenu zabráni , pustili von z f¼a¾e: rozk¼skovanie krajiny a postrach separatizmu.

Jeden neskor¼í, na neúspech odsúdený, bol aj plán Jozefa Hlo anského, ktorý - poriadne nadhodnotiac poæet slovenskej populácie - poæítal v r. 1868-70 so 4 miliónmi Slovákov. Chcel vytvori Biele Uhorsko pre Slovákov s tromi miliónmi obyvate¼ov. Zostal v¼ak aj v slovenských kruhoch nepriechodný. Pravdepodobne pre ireálne a prehnané po iadavky, ve¼ predpokladané územie by bolo malo plochu 60.000 km². (Dne¾né Slovensko má plochu 49.035 km2.)

Rozdelenie krajiny na národnostné celky bolo neúspe¾né aj preto, lebo nie v¼ade existovala jasne vymedzite¼aná etnická línia, ktorá by bola vylúæila, aby v oblastiach jednotlivých národností nezostali iné (hlavne Nemci a Ma¼ari). V prípade Slovákov opierajúc sa o etnografické údaje, by bolo vzniklo také územie, ktoré by z hospodárskeho h¼adiska, za daných podmienok bolo bývalo ivotaneschopné. Ak by boli brali do úvahy hospodárske a iné predstavy, v podstatnej miere by boli anektovali neslovensk¼ populáciu, æo by vytvorilo chaotické a nekontrolovate¼ané podmienky, nehovoriac o nespokojnosti.

Komplikovanos situácie vyjadruje aj nasledujúca tabu¼ka. Slováci ili v 28-30-ich upách zo 63-och v Uhorsku v relatívnom poæte vy¼šom ako 1%, v nasledujúcom pomere:

Pomerné zast¼penie (%)		1-10	10-20	20-30	30-40	40-50	50-60	70-75	75-90	90-100
Slovenský materinský jazyk	1891 (poæet)	12	1	4	1	3	2	2	1	4
	1910 (poæet)	21					9			
Slovenský materinský jazyk	1891 (poæet)	10	2	4	2	1	3	2	3	1
	1910 (poæet)	19					9			

V najvæe¼om poæte ili Slováci v severovýchodných upách.

B7. Národné symboly - Erb s dvojitým krížom

Keď sa vytvorilo kolektívne vedomie medzi úzkou skupinou slovenskej inteligencie v prvých desaťročiach XIX. storočia, je samozrejmé, že tieto snahy sa rozšírili aj na oblasť tvorby národných symbolov. Ľudovít Štúr, vedúca osobnosť vytvárajúcich sa Slovákov so svojimi spolupracovníkmi "v r. 1848 vytvorili z uhorského štátneho znaku s dvojitým krížom a tromi vrchmi predpísanou heraldickou rekonštrukciou" slovenský erb (Püspöki Nagy Péter: A magyar címer pályatársai: A cseh(szlovák) és a lengyel államcímerek [Súputníci maďarského erbu: česko(slovenský) a poľský štátny znak], In: Ivánfi Ede: Magyarország címerei [Erb Uhorska], Maecenas, Bp. 1989, 158.). Len farbu trojväšňa zmenili zo zelenej na modrú, čo odpovedá slovenským farbám. Slované krajiny dodnes užívajú ako národné farby červenú, modrú a striebornú, vynímajúc Poliakov, Bulharov a pred r. 1918 Čechov. Tento symbol sa objavil ako erb plánovanej autonómnej slovenskej oblasti (1861), neskôr na stanovách Matice slovenskej (Vrtešák, Ladislav: The national emblem of the Slovak Republic, Slovak Information Agency, Bratislava 1996, 3; Butvin, Jozef - Kostický, Bohumír - Vartíková, Marta: Dejiny Slovenska slovom i obrazom II., Martin, b.u.r., 47.)

Malý erb Uhorského kráľovstva na červenom pozadí, na zelenom trojväšku zobrazuje strieborný kríž. Na minciach Vladislava I. uhorského kráľa (1440-1444) vidíme prvýkrát uhorský malý erb v takej podobe, ako ho dnes v Maďarsku pouívajú (Bertényi Iván - Diószegi István - Horváth Jenő - Kalmár János - Szabó Péter: Királyok könyve [Kniha kráľov], Officina Nova, Bp. 1993; 77.). Na pravej strane zvislou čiарou deleného erbu vidíme rodinný erb Árpádovcov: striedajúce sa pásy červenej a striebornej farby (V heraldike sa strany označujú obrátene.) Pásky a väšky spočiatku nemali symbolický zemepisný zmysel. S erbom, resp. s jeho zložením ako symbolom riek sa stretávame prvýkrát v

jednej listine Vladislava II. (1490-1516) r. 1496: v erbe Slavónska dva strieborné pásy u symbolizujú rieky Sávu a Drávu. V kráľovskej kancelárii sa prejavil tento spôsob nazerania aj v prípade erbu Uhorska: v kráľovskej listine o rozšírení erbu Košíc z r. 1502 strieborné pásy erbu krajiny u vysvetľuje ako štyri najznámejšie rieky: Dunaj, Tisa, Dráva a Sáva." Takto István Werbőczy, ktorý pracoval v jurisdikcii kráľovského dvora, prevzal tento spôsob výkladu do svojho Tripartita (1514), ktorá bola zbierkou zákonov krajiny. "A preto e Werbőczyho práca do r. 1848 bola "bibliou" uhorského zemianstva, stoto nenie štyroch strieborných pásov s hlavnými riekami sa rozšírilo v širokom okruhu... V štátnom znaku sa spôsob nazerania, ktorý videl územie, neskôr sa prejavil aj v novom ponímaní troch väškov: jeden portugalský autor, Anton Macedo v r. 1687 trojväšie vysvetľoval ako symbol troch najväšších hôr (nehovorí, ktoré to sú), a v XVIII. storočí vzniklá uhorská heraldická spisba rozumie pod trojväším Tatry, Fátru a Matru." (Bertényi Iván: Kis magyar címertan [Malá maňarská heraldika], Gondolat, Bp. 1983; 78-80.) Tento geografický pohľad Slovákom vnukol tú nesprávnú myšlienku, e jedna čas uhorského znaku symbolizuje Slovensko, lebo pod Matrou existuje niekoľko slovenských dedín, a Tatry a Fatra le í na slovenskom etnickom území. Spomínané tri hory ohraničujú Slovensko. Tento mylný názor pre íva dodnes. V jednej heraldickej práci sa dočítame pod jedným obrázkom: "Malý znak Uhorského kráľovstva (19-20 st.) so symbolmi Dolnej a Hornej Uhorskej krajiny" ("The small emblem of the Hungarian Monarchy (19th - 20th cent.) with the symbols of Lower and Upper Hungarian Lands" Vrteš, Ladislav: The national emblem of the Slovak Republic, Slovak Information Agency, Bratislava 1996, 2.)

Dvojitý krí Slováci spojili s legendou príchodu kresanstva zásluhou dvoch gréckych bratov a misijných biskupov Konštantína (827-869; rehoňané meno Cyril) a Metóda (obedianskym menom Michal alebo Manuel; 813/815-885). "Príchodom Konštantína a Metóda sa dovtedy pou ívaná kresanská symbolika obohatila o

motív dvojitého krí a. I keď nepoznáme nijaké vyobrazenie, ktoré by pochádzalo z òias, keď tu pôsobili, a na ktorom by bol aj dvojitý krí, je nepochybné [!?!], e príchod a rozšírenie tohto symbolu vo Ve¾kej Morave súvisí s ich òinnos ou." - domnieva sa paradoxne a nelogicky najnovšia slovenská odborná literatúra (Vrte¾, Ladislav: Na troch vãškoch biely krí, Archa, Bratislava 1990; 7.).

Tento výklad nepoèíta s tým, e dvojitý krí je byzantským symbolom a nemal nábo enský ráz. Symbolizoval neobmedzenú moc cisárov Byzancie (Székely György: A kettős kereszt útja Bizáncból a latin Európába [Cesta dvojitého krí a z Byzancie do latinskej Európy], In: Ivánfi XVI.) Tak e títo dvaja misionári by sa boli sotva odvá ili "garanciou ví azstva cisárov" (Székely 107.) zvestova vieru, veï ich poslanie neslú ilo svetským cie¾om. To dokazuje aj diadém pochádzajúci z Byzancie, ktorý našli v Nitre v XIX. storoèí a zobrazuje dvojitý krí. To nie je nábo enský, ale politický symbol. (...as being not uniquely a religious, but also a political symbol.", Vrte¾, Ladislav: The national emblem of the Slovak Republic, Slovak Information Agency, Bratislava 1996, 7.) Tento symbol dostáva jednoznaèný nábo enský charakter a v XI. storoèí (Szilárdfy Zoltán: A kettős kereszt [Dvojitý krí], In: Hofer Tamás (red.): Magyarország Kelet és Nyugat közt [Maïari medzi východom a západom], Balassi, Bp. 1996; 67.) Objavenie sa dvojitého krí a v uhorskom znaku sa dá vysvetli vplyvom Byzancie, ale aj tak, e v Sedmohradsku, ktoré bolo súèas ou krá¾ovstva, v dobe vytvorenia danej symboliky vládli Gyulovia. Zvuk Gy (Ï) v maïarskom rúnovom písme oznaèovali dvojitým krí om (Û), a tak sa v erbe objavujúci symbol mohol oznaèova Sedmohradsko.

Keï po r. 1918 vznikol nový štát, Èeskoslovensko, spojil do jedného štátneho celku nieko¾ko krajín - Èechy, Moravu, Sliezske, Slovensko a Podkarpatskú Rus. "V správe Ústavného výboru Národného zhroma denia sa vtedy [1920] uvádzalo: "K tomu sluïí poznamena, e Slovensko, ktoré nikdy nebolo samostatným štátom, nikdy tie nemalo samostatného znaku a e to, èo sa za znak

Slovenska vo všeobecnosti pokladá, je podľa bežného heraldického učenía vlastne znak starého Uhorska, vydaný z niekdajšieho znaku uhorského v poslednej dobe pozmenený tým, že tri vrchy pôvodne zelené, dostali modrú farbu. Keď však teraz zákonom, znak takto upravený bude prehlásený za znak Slovenska, nie je prekážkou, aby za taký znak bol všeobecne uznávaný." (Pavlíček, Václav - Høebejk, Jiří: Ústava a ústavní řád Èeské republiky I., Linde, Praha 1994, 74.)

Tak sa erb dostal do èeskoslovenského stredného znaku. Keď vznikol prvý Slovenský štát (1939-1945), stal sa štátnym znakom s tou zmenou, že pouili formu gotického štítu. Po druhej svetovej vojne ešte do r. 1960 bol v platnosti, ale potom vytvorili iný, "socialistický" znak, ktorý sa používal do r. 1990. Tento bol heraldicky bezcenný. Potom sa vrátili k starému symbolu a ten sa dostal aj do znaku Èesko-slovenskej federatívnej republiky (1990-92). Od 1. januára 1993 vznikla samostatná Slovenská republika a stal sa jej oficiálnym symbolom.

B8. Panslavizmus a austroslavizmus

Panslavizmus vznikol analógiou na nemecké a talianske zjednocujúce snahy. Mnohí nevideli pre malý a neznámy slovenský národ možnosť vytvorenia samostatného politického priestoru. Tak vznikla idea všeslovanského zomknutia sa. Výraz panslavizmus sa po prvýkrát vyskytuje v diele Ján Herke: *Elementa universalis linguae Slavicae e vivis dialectis eruta et sanis logicae principiis suffulta* (Egyetemi Nyomda, Budín 1826), ako idea literárneho zomknutia sa ("Unio in Litteratura inter omnes Slavos, sive verus Panslavismus" - Literárna jednota medzi všetkými Slovanmi, teda panslavizmus) (Maovčík, Augustín: Príspevok k životu a dielu Jána Herke; Historické štúdie IX, Bratislava 1964, 5.; Gecse Géza: *Bizáncról Bizáncig* [Od Byzancie po Byzanciu], Interetnica, Bp. 1993, 7.)

„Slovanská zomknutos v rámci Habsburskej ríše je jedna mo nos, veš slovanské národy tvoria väčšiu čas krajiny a Maĭari iju v najmenšej časti Uhorského kráľovstva, preto aj ich jazyk zmizne.“ - tento názor Adama Františka Kollára (1763), riaditeľa viedenskej dvornej kni nice prevzal známy nemecký vedec, August Ludwig Schlözer (1771), a od neho zase filozof Johann Gottfried Herder (1791) (Dümmerth 205-208.). Táto neopodstatnená veštba vyvolala v Uhorsku značný ohlas, aj v okruhu tvoriacej sa slovenskej inteligencie, ktorá vyrastala na Herderovi: Maĭari teda vyhynú. "...jedným základným pilierom austro-slovanskej predstavy sa stala teória vypravená Adamom Kollárom, dosajúc medzinárodnej autority od Schlözera a Herdera, sa jej so záujmom chopil prebúdzajúci sa nacionalizmus domácej slovenskej inteligencie. Tak vznikol plán, aby bremeno Habsburskej monarchie oproti Maĭarom spočínulo na slovanských národoch. (...) Austroslovanská myšlienka vyklčila teda zo spoločného semena ako Herderova veštba o vyhynutí Maĭarov: z okruhu Kollára a viedenskou vládou štátne podporovaných ostatných historikov." (Dümmerth 153-54.) Táto predstava však zostala na úrovni tú ob. Slovanská inteligencia v Rakúsku síce navzájom bola v kontakte, neskôr aj v politickom ivote spolupracovala, ale austroslovanské predstavy vytesnila myšlienka panslavizmu. Avšak òu spôsobená škoda dodnes je postihnutá: rozsiahla nenávis voči Maĭarom, alebo v lepšom prípade ich odmietanie.

Ján Kollár, básnik, evanjelický farár v Pešti, vo svojej zbierke Slávy Dcéra (1824) bohyða Sláva je vodcom a patrónom v panslavizme zjednotených národov, ktorá obdarúva verných Slovanov a vyberanými mukami trestá zvrhlých Nemcov, ktorí sú národom Antikrista, a Maĭarov. V Panslávii, ktorá sa rozprestiera od česko-nemeckého pohraničia, od Krkonôš po Ural, od Tatier po Ďierne hory, bude sa ozýva zaznávaný jazyk Slovanov. Na tomto území ije 60-80 miliónov slovanského národa, ktorý bol nespravodlivo zatlačený do úzadia európskeho vývoja. Kollár vidí slovanskú budúcnos a veľkos zemepisne a číselne - hovorí

Václav Ěerný. Ale táto masa sa konečne prebudila a bude zle s ich utláčateľmi! Autor sa opije od tejto myšlienky (Hóman Bálint-Székfi Gyula V., 353.). "Pokiaľ Slávy dcéra formuluje panslavizmus, je len rozvážaním Herderových názorov o Slovanoch. S ňou nakoniec v Kollárovi zomrel básnik!" "...tridsa rokov bude snova veľa kolepú pavučinu panslovanského mýtu z myšlienok, z ktorých videl Nemcov i nemeckú filozofiu nemeckej národnej jednoty a nenávisti k Francúzsku." I keď bol jeho panslavizmus politicky celkom nevinný čo sa týka úmyslov, "bol však politickým nebezpečením." (Václav Ěerný: Vývoj a zločiny panslavizmu I., II., in: Střední Evropa 33/1993, 109.; 34/1993, 94.) To je "ideový" základ citového politizovania a nenávisti.

Vedúcou silou vŕeslovanského zomknutia by bolo cárske Rusko. Teda všetci Slovania by mali by poddanými cára. To hlása u Štúr verejne vo svojom poslednom diele, v ktorom radil, aby Slováci prevzali ruský jazyk a ortodoxiu. V tejto práci hovorí aj to, že Habsburská monarchia je odsúdená na zánik a opakuje svoje protimažarské prehlásenia (Das Slawentum und die Welt der Zukunft, Moskva 1867, Petrohrad 1909; Ľudovít Štúr: Slovanstvo a svet budúcnosti, SIMŠ, Bratislava 1993; 72-73., 85., 115., 131., 134., 135., 139., 143-45., 146., 148-49., 150., 159., 168-173.).

B9. Náboženská a administratívna samospráva pod uhorskou korunou

V Uhorskom kráľovstve ili v novšej dobe okrem Mažarov Cigáni, Chorváti, Nemci, Rumuni, Rusíni, Srbi, idia a Slováci vo väčšom počte. Ich situácia bola po cirkevnej, tak po administratívnej, či samosprávnej odlišná. Cigáni ili roztrúsení po celej krajine, často vandrovali a ich etnické povedomie nebolo na takej úrovni, aby formulovali svoje požiadavky. V ich prípade k tomu došlo a v XX. storočí.

Situácia **Chorvátov** bola najusporiadanejšia, čo malo historické príčiny. R. 1102 si zvolili za panovníka uhorského kráľa v osobe Kolomana a pod známu právnu úpravou Pacta Conventa "vytvorili uká kovo pevný verejno-právny vz. Naše neskoršie spoločne štátne inštitúcie, napriek medzičasovým debatám... a s prechodnými zlomami (1848-1849)", keď sa Chorváti pod vplyvom úspešnej manipulácie viedenského dvora postavili proti maľarskej borbe za slobodu, "do začiatku XX. (1918) úspešne spolupracovali." Toto pozitívnej hodnotil začiatkom roka 2000 aj Štipe Mešić chorvátsky prezident, ktorý je právnikom: "Keby onoho času, v dobe Kolomana Pacta Conventa nejestvovala, Chorváti by boli zmizli z nášho kraja. Dohoda umônila posilnenie a zachovanie oboch národov na križovatkách dejín." (Pecze Ferenc: Az európai alkotmánytörténet és a nyolc évszázados magyar-horvát államközösség fejlődése [Európske dejiny ústavnosti a osem storočí trvajúci vývin maľarsko-chorvátskeho štátneho zväzku] (1102-1918), Hunyadi Szövetség, Bp. 2001, 7., 229.) Po rakúsko-uhorskom vyrovnaní, keď sa Habsburská ríša transformovala na dualistické súštie, čo sa odzrkadlilo aj v oficiálnom názve krajiny (Rakúsko-uhorská monarchia, 1867), sa Maľari dohodli s Chorvátmi. V r. 1868 došlo k chorvátsko-uhorskému vyrovnaniu (zák. č. XXX.), ktorý zabezpečil pre Chorvátov ialekosiahlu autonómiu. Tento zákon bol neskôr niekoľkokrát pozmenený (1880, 1881, 1882, 1889). K ich zmene musel tak isto ako uhorský, aj chorvátsky snem pozitívne a spoločne rozhodnúť. Vo veciach vnútorných, náboženských, školstva a spravodlivosti Chorváti rozhodovali samostatne v súlade so všeobecnými právnymi normami monarchie. Veliaci jazyk chorvátskej armády bol chorvátsky. Populácia bola na konci XIX. storočia zhruba z 90% chorvátska, zvyšok tvorili Srbi a Slovinci. Relatívny počet Maľarov tvoril 2-3%, Nemci 4-5% (Pallas Nagy Lexikona IX., 1895, 392., 397-98.).

Situácie ostatných národností boli iné práve preto, keď sa ich komunity vytvorili vsídľovaním, resp. privandrovaním na územie

Uhorska, netvorili pod¾a vtedajšej paradigmy historické národy, veí ku krajine sa nepripojili s územím a neuzavreli zmluvu o tomto akte.

Pris ahovanie Rusínov do severovýchodných èastí krajiny sa zaèal nebadane. R. 1396 v¾ak u prichádzali hífne, pod vedením podolského knie a a Teodora Koriatovièa. Oni boli spoèiatku pravoslávni, ale r. 1692 pristúpili na úniu a tak sa stali gréckokatolíkmí, èo znamenalo, e pri zachovaní svojej pôvodnej liturgie, uznali rímskeho pápe a za svoju hlavu. Od r. 1771 dostali samostatnú mukaèevskú cirkevnú provinciu. Ich autonómny ívot prebiehal v cirkevnom rámci.

Hromadný prílív **Rumunov** sa zaèal po tatárskom vpáde do juhovýchodných oblastí krá¾ovstva, do Sedmohradska (1242-43). **Srbi** sa objavili v XIII. storoèí v ju ných oblastiach krajiny (Srém), keí ich na Kosovom poli Turci porazili (1389). Uhorský panovník Štefanovi Lazarevièovi daroval mohutné územia v oblastiach, ktoré boli najviac ohrozované, aby podnecoval boj proti Turkom. U aj vtedy sa mnohí usídlili v Uhorsku, ale po porá ke Srbska Turkami (1459) posilnili prvú vlnu íalšie migrujúce skupiny. Pre porobených Srbov jednotu znamenala pravoslávna cirkev. V r. 1686, keí Budín bol oslobodený spod Turkov, 35.000 srbských rodín sa uchýlilo do krajiny pred tureckým protiútokom. V XVI. storoèí sa hlava obnovenej srbskej pravoslávnej cirkvi pres ahovala do Uhorska, do Karlovacu. Cisár v r. 1690, resp. v r. 1691 im zaruèil cirkevnú autonómiu (Hévízi Józsa: Területi és egyházi autonómia, mint a kollektív jogok gyakorlásának színtere a történeti Magyarországon [Územná a cirkevná autonómia, ako dejisko praxe kolektívnych práv v Uhorsku] Bp. 1995, 17-18.).

V prípade Rumunov a Srbov sa stala ich cirkevná autonómia organizaènou silou národného ívota. Táto populácia bola ortodoxného vierovyznania a táto cirkev sa vyznaèovala tou zvlášt-nos ou, e sa organizovala na jazykovom základe. Èas Rumunov sa neskôr stala grécko-katolícka (1700), tak ako Rusími. Panovník r. 1701 reguloval právne postavenie novej cirkvi. R. 1868 uznal uhorský snem právnu samostatnos rumunskej ortodoxnej cirkvi a

jej samosprávu považovali za rumunskú 'národnú' cirkev. Tak rumunská Tribuna vychádzajúca v Sibiu v r. 1885 mohla právom písať: "Vec nášho školstva je pod dobre chráneným štítom cirkvi bez zasahovania štátu." (Hévízi 14-16.)

Situácia **Nemcov** bola taktie odlišná od ostatnej populácie, veď ili skoro po celej krajine vo väčších-menších skupinách, hlavne v mestách. Od konca XVIII. storočia u nemali monosť prilivu populácie. Svoj autonómny život ili na Spiši a v Sedmohradsku. S poslednou z nich sa nezaobráme, lebo sa netýka územia neskoršieho Slovenska.

Spišskí Sasi prišli z rôznych nemeckých jazykových oblastí okolo polovice XII. storočia. O storočie neskôr vznikol spolok 24 spišských miest, ktorý vytvoril Universitas Saxonum (Spoločenstvo Sasov), ktorý kráľ v r. 1271 dekrétom potvrdil. R. 1370 kráľ ich zozbierané práva znovu potvrdil. R. 1876, po zavedení jednotnej verejnej správy, ich autonómia zanikla. Územie spoločenstva sa stalo súčasťou Spišskej úpy (Hévízi 11-12.).

Postavenie **Slovákov** bolo celkom odlišné od vyššie spomínaných národov. Zhruba 82% boli rímskokatolíci, 4%-á gréckokatolíci (čo bolo dôsledkom toho, keď Rusínov asimilovali), 14% tvorili evanjelici (ich posilnili asimilovaní Nemci). Väčšina Maňarov bola taktie rímsko-katolíckeho vyznania, ale časť zbytku sa pripojila ku kalvínskej forme reformácie. Členovia evanjelickej cirkvi boli Nemci, Maňari a Slováci. Katolíkov tvorili Maňari, Slováci, Chorváti, Nemci. Gréckokatolícku cirkev, ktorá sa organizovala nezávisle, tvorili predovšetkým Rusíni a Rumuni. Reformovaná cirkev bola vlastne maňarskou a do obdobia po r. 1945.

Reformácia považovala za dôležitú, aby sa bohoslužby vykonávali v materinskom jazyku. Od tejto výzvy sa katolícka cirkev nemohla distancovať. Po tridentskej synode založenom trnavskom seminári (1619) požadovali, aby pedagógovia poznali maňarský, horniacky slovenský a nemecký jazyk. Arcibiskup Páter Pázmány nariadil, aby v horniackych slovenských dedinách sa každú nedeľu kázalo v materinskom jazyku ľudu. Vlastné apológie dal preložiť

do tohto jazyka. Pouívali pritom náreèie z okolia Trnavy, ktoré sa neskôr spomína ako "jezuitský slovenský jazyk". V tomto jazyku sa vydávali spevníky a liturgické texty, ale aj slovníky (Hévízi 20.). Prímas slovenského pôvodu, Sándor Rudnay, arcibiskup a kardinál, na základe rozhodnutia synody, ktorá nariadila vyda Bibliu v jazykoch uhorských národností, dopomohol k prekladu do slovenského jazyka, ktorej prvá čas vyšla v r. 1829, a druhá v r. 1832 (Lexikón slovenských dejín, SPN, Bratislava 1997, 97.). R. 1850 panovník vymenoval troch slovenských biskupov. Štefana Moyzesa do Banskej Bystrice, Ladislava Zábojského na Spiš, Štefana Kolarčíka na èelo ro ðavskej diecézy. Taktie János Scitovszky, ktorý bol slovenského pôvodu, sa stal prímasom Uhorska, a od r. 1853 kardinálom (Lexikón 108.).

Pre evanjelických Slovanov nebol problém bohoslueb v materinskom jazyku, preto e táto protestantská cirkev po adovala pouívanie materinského jazyka tak isto, ako aj to, aby kòazi kázali v jazyku ¾udu. Obvykle sa kázalo vo všetkých troch spomenutých jazykoch. Avšak liturgickým jazykom slovanských bohoslueb bola biblická èeština. Evanjelická cirkev na miestnej úrovni fungovala ako autonómna cirkevná pospolitos. Jej dôle itou danos ou bolo, e evanjelickí Slováci ili predovšetkým v severovýchodnej èasti krajiny (Orava, Liptov, Turiec, v západnej èasti Zvolenskej upy, v severnej èasti Novohradu a Gemera, v ju nej èasti Trenèianskej upy, v severozápadnej èasti Nitrianskej upy) (Polányi Imre: A szlovák társadalom és polgári nemzeti mozgalom a századfordulón [Slovenská spoločnos a obèianske národné hnutie] /1895-1905/, Akadémia, Bp. 1987; 123.).

Kòazom sa dostalo dôle itej roly pri vytváraní a formovaní národného povedomia, veí oni boli v bezprostrednom kontakte so širokými vrstvami ro¾níkov. V druhej polovici XIX. storoèia bola väčšina škòl pod cirkevnou správou. Politizujúcu inteligenciu tvoril zväèša kòaz a uèite¾a (Polányi 123.). Univerzalizmus katolíckej cirkvi bránil asimilácii, poèet maïarských evanjelikov nebol v takej prevahe, aby túto cirkev mohli vyuí pre asimilaènèe ciele.

B10. Maďarská revolúcia a boj za slobodu

Maďari sa teda snažili získať nezávislosť a na jar r. 1848, keď po celej Európe vzbĺkli plamene bojov za slobodu, v Uhorsku sa to podarilo mierovou cestou, ale toto obdobie trvalo len veľmi krátko. Panovník vymenoval prvú uhorskú vládu, ktorá začala pracovať. Dvor však predsa len nebral vážne svoje sľuby a poslal vojská na porazenie revolúcie, ktorá tak sa zmenila na boj za slobodu. V politickom boji cisársky dvor nedbal, akých prostriedkov použije. Inteligenciu národností - ktorej zaslepená politika sa už aj skôr postavila proti Maďarom - sa snažil využiť vo svoj prospech, ba keď ani takto nedosiahol vytúžený cieľ, pozval cárske intervenčné vojsko (1849), aby svoje záujmy dosiahol. Národnostiam pritom sľúbil všetko, ale nič nesplnil.

Vedúca úloha pri tvorbe slovenského národného povedomia padla na luterána Ľudovíta Štúra (1815-1856), ktorý sa stal prvým úspešným kodifikátorom slovenského spisovného jazyka (1846). Štúr nebol vhodný na túto politickú úlohu, preto ešte u začiatkom r. 1840 nesúhlasil s tým, aby sa nadviazali styky s Maďarmi, ba fanaticky všetko odmietal, čo je maďarské (Bokes 1946, 156.; Viktor, Gabriel [Szalay, Ladislav]: 1848-1849 legendája a szlovák történetírásban [Legenda meruősmých rokov v slovenskej historiografii, Bratislava 1999, 151-54.]). Po tom, čo 2. apríla 1848 sa postavil proti Lajosovi Kossuthovi, ústrednej osobnosti maďarskej revolúcie, vo svojej viedenskej reči Nemcov, Maďarov a Rusov označil za nepriateľov slovenskej národnosti. Vo svojom vystúpení na Myjavě išiel ešte ďalej (19.IX.1848), keď vyhlásil nezávislosť Slovákov od Maďarov. Vypovedal poslušnosť vláde. Každého, kto by sa spolochoval s Maďarmi, nazval nepriateľom a zradcom slovenského národa (Bokes 1946, 177.). V danej situácii to sotva bolo múdre rozhodnutie, veď väčšina Slovákov stála na strane maďarskej revolúcie, resp. borbe za slobodu, nehovoriac o tom, čo bolo poburovanie a vlastizrada. Aspoň 100.000 Slovákov bojovalo a strane maďarskej revolúcie (Spira György: A magyar forradalom 1848-49-ben [Maďarská revolúcia v r. 1848-49], Bp.

1959, 352.). Štúr, Hod a a Hurban s podporou viedenskej vlády verbovali dobrovoľníkov. Medzi nimi boli Slováci v nepatrnom počte. Netvorili ani 8%. Ich čas boli domáci kopaničiari, ktorí boli ochotní rabova a odniesť všetko čo videli, a potom zmiznú aj s lupom. Ostatní boli viedenský tuláci, považení a deklasované vrstvy (Viktor 72-73.; Pechány Adolf: A magyarországi tótok [Slováci v Uhorsku], Felsőmagyarország, Miskolc 20002, 218., Pechány: Dejiny uhorského boja za slobodu r. 1948-49, Bp. 1903, 84.). O Milanovi Miloslavovi Hodovi musíme poznamenať, že v r. 1848 v Prahe vydal pod pseudonymom Der Slowak jednu prácu (Beiträge zur Beleuchtung der slawischen Frage in Ungarn), o ktorej Scotus Viator (R. W. Seton-Watson) napísal, že "knihá nad mieru prudká, čo je snáď odpustiteľné, ale bez všetkého zmyslu preto, čo je rozumné a možné. Jej nemôžna je biedna." (Scotus Viator: Národnostná otázka v Uhrách, Brno 1913; 515.)

V Uhorsku z dislokovaných peších plukov dal najviac dôstojníkov revolúcii košický 34., zvolenský a prešporský 2. pluk. Z týchto jednotiek viac ako sto dôstojníkov bojovalo na strane honvédov. Je to dôkaz toho, že obyvatelia Horniakov - Maňari, Slováci a Nemci -, boli vnímaví voči slobodom a výdobytkom revolúcie bez ohľadu na národné špecifiká a požiadavky. Nedali sa zmiasť neznášanlivým, vtedy zbraňami sa vyhrá ajúcim nacionalizmom, či cisárskym dvorom umelo podnecovaným panslavizmom. V jednej, vo Viedni vydanéj a rozširovanej piesni, všetky slovanské plemeňá vyzývali po jednom na povstanie proti Maňarom, pričom sa mali spojiť s Rusmi, čo by pre nich malo priniesť slobodu a civilizáciu (Rapant, Daniel: Slovenské povstanie 1848-49 II./2., Martin 1948, 123.) Museli počkať len sto rokov, aby sa o "pravde" tejto predstavy presvedčili.

Tvorba občianskej spoločnosti vtedy znamenala, že privilegované vrstvy - šľachta a duchovní - stanú sa rovnými s ostatnými občanmi krajiny. Šľachta a kňazi - povediac dnešnou terminológiou - disponovali kolektívnymi právami, ktoré idea rovnosti a rovnakého znášania archy (daní) nemohla akceptovať.

Súčasník nechápal. Ak sa teraz jednotlivé nespravodlivé práva zrušia, prečo by mali vytvára nové, ktoré odporujú hlásaným zásadám? Územná autonómia sa zdala by pre maďarskú politickú verejnú mienku taktie neprijateľná, veď zrušenie samostatného štatútu Sedmohradska zabezpečilo jednotu krajiny. Bolo by porušením tejto zásady keby sa teraz Uhorsko delilo na etnické územia. Na druhej strane toto by bývalo z praktického hľadiska nepriechné, veď v krajine neexistovali etnicky izolované oblasti, ktoré by bolo možné rozdeliť zemepisnými hranicami. To by bolo možné len za cenu presídlenia, či vysídlenia obyvateľstva. Noviny Figyelmező 12.IV.1849 neodobrili "fantastický" nápad, ktorý inšpiroval cisársky minister vnútra Stadion, aby národnostne čisté provincie boli vytvorené cestou výmeny obyvateľstva (Rapant, Daniel: Slovenské povstanie 1848-49 III/1., Bratislava 1956, 421.) Veď obyvatelia po adovaných úp na Orave, v Liptove, v Trenčáne a Zvolene boli z 95% Slováci, v Nitre a Turci len 75%, v Šariši 70% a na Spiši 55% (Viktor 38-39.).

Neskoršie národnostné aspirácie na riešenie národnostnej otázky kombinovali s územnými predstavami niekedy tak, aby hranice úp boli pozmenené v súlade s etnickými pomermi a po adovali takú supremáciu pre vlastný jazyk, aký chceli Maňarom odoprie (Bokes 1946, 262-66.). Menšinová vodcovia XIX. storočia v prvom rade nepo adovali národnostné práva - na aké vo vtedajšej Európe by sme celkom zbytočne hľadali príklad -, ale chceli vlastné územie, kde by vládli (Hóman Bálint-Székfy Gyula V., 558., 567.).

C1. Slovenské obvinenia

Konflikty medzi Slovákmi a Maňarmi začali koncom XVIII. storočia, neskôr pokračovali v XIX. a XX. storočí a dodnes pretrvávajú. Tieto sa však v počiatku dotkli len slovenskej elity, široké ľudové masy ich prakticky nebrali na vedomie, resp. s

rozširovaním všeobecného vzdelania sa stávali stále v širšom okruhu známe, a negatívne ovplyvňovali vzájomný vzťah oboch národov. V masovej miere sa rozšírili až po r. 1918. Podľa slovenského jazykovedca, Ľudovíta Nováka "...pokým ide o maďarčinu, veľa mi mnoho zavinila Ďechmi a príliš umele pestovaná nenávisť proti všetkému maďarskému, ktorú nenávisť všetkými možnými prostriedkami vstúpili i do slovenskej mládeže, čo študovala u pod ich vedením. Tak sa stalo, že i mnohí tí, čo pôvodne boli slušní bilingvistí, túto znalosť v ďalšom svojom vývine utratili, keď sa maďarčinou pre svoje nacionálne, niekedy a šovinistické presvedčenie pohrdli a viacej sa v nej aktívne necvičili..." (Novák, Ľudovít: Jazykovedné glosy k československej otázke, Matica slovenská 1935, 316.). Ďesi totiž museli nejakým spôsobom odôvodniť, prečo Slovensko - kde oni žili v minimálnom počte - bolo potrebné pripojiť k Ďechám a Morave. Zdôvodňovali to predovšetkým tým, že asimilácia slovenského národa by viedla k národnej záhube Slovákov a Ďesi ich zachránili. "...osudom Slovákov sú - Maďari." - tvrdí literárny historik a politik Rudolf Chmel - "Práve preto je historické vyrovnanie s nimi také náliehavé, vskutku osudové." (Chmel, Rudolf: Moja maďarská otázka, Kalligram, Bratislava 1996, 10.).

Po rakúsko-uhorskom vyrovnaní maďarské učebnice písali o Slovákoch v sympatickom tóne: "**Slováci** sú ľud pobožný, pilný a šetrný. Keď si chce zabezpečiť chlieb, vstúpa do sluh na Dolniakoch počas žnatie a mlatby. Bez obilja Dolniakov nemôžu vyžiť. Sú **obyvatel'mi hôr**, zaoberajú sa hlavne chovom oviec, remeselným spracovaním dreva. Ak sa doma nenájde práca, Slovák-drotár, plátenkár, košíkár a sklenár pochodí poľnohospodársky. Ich ženy z konope tkajú plátno a pekne vyšívajú. S Maďarmi žijú v porozumení." (Albrecht István - Jovicza I. Sándor - Máté János: Földrajz az elemi népiskolák V. osztálya számára [Zemepis pre V. ročník ľudových škôl], Singer és Wolfner, Bp. b. u. r.)

Obľúbou slovenskej publicistiky a historiografie spomínajú predovšetkým asimiláciu. Podľa tejto domnienky, Maďari chceli

odnáródni ostatné národy krajiny, teda chceli ich zbavi materinského jazyka. Ostatné body obaloby sú oproti tomuto druhoradé, predovšetkým sa vypoèítavajú nástroje asimilácie. V meruôsmych rokoch, v období boja za slobodu, Maïari nechceli uzna slovenský národ a nechceli mu zabezpeèi kolektívne práva. V druhej polovici XIX. storoèia zavreli ich tri stredné školy a ich kultúrnu organizáciu, Maticu slovenskú. Na zaèiatku XX. storoèia v Èernej "maïarskí andári" zavra dili nieko¾ko slovenských sedliakov. Dodnes sa praniejú prijaté národnostné a školské zákony. Maïari sa nevedeli zmieri s územným usporiadaním po prvej svetovej vojne a dodnes sa sna ia o revíziu. Po r. 1938 poèas jednej demonštrácie na Maïarsku prisúdenom území zastrelili jedno hluchonemé dievèa a v r. 1939 zaútoèili na práve vzniklú Slovenskú republiku. Týmito obvineniami sa zaoberáme v nasledujúcich kapitolách. Najskôr však sa budeme venova otázke asimilácie.

C2. Asimilácia

Národnostná príslušnosť bola pre väčšinu ľudí novotou, veï predtým bol rozhodujúci rámec štátu, resp. osoba panovníka. Skoro do konca XIX. storoèia sa zdala by príslušnosť k spoločenskej vrstve, èi náboenská orientácia dôleitejšia ako národnosť. To dokazuje aj nasledujúci citát sèítacieho komisára pri sèítaní ľudu po vzniku prvej Èeskoslovenskej republiky: "S najväčšou dychtivosťou sme čakali odpoveï na otázku o národnosti. "Ste Slovák?" Nechápvavý pohľad. A na jednu obec všade odpovedali: "Hutorím po slovensky i po maïarsky" "Nepýtam sa ako hutoríte. Ale èi ste Maïar èi Slovák." To bolo obyèajne dlhé vyjednávanie. Èlovek mal slovenské meno, deti hovorili po slovensky, tvár slovenská [!?] - a nevedel, èi je Slovák èi Maïar. (...) Èasto znela strašná odpoveï: "A to šicko jedno! Keï bude dobre medzi Maïarami, som Maïar, keï medzi Èechami, som Slovák."

Toto "šicko jedno" sme počuli tak často a vo všetkých obciach, e sa nám stala takmer všeobsahujúcou charakteristikou východného Slovenska. Ak obchádzate jednu obec a potom druhú a tretiu a všade počujete "to šicko jedno", pocítite nad tými žuými väčšiu hrôzu ako nad zasvätencami smrti." (Peroutka, František: Budování státu I. /1918-1919/, Lidové noviny, Praha 19912, 135)

Ján Csaplovics (1780-1847), slovenský etnograf vo svojej práci Ethnographia Sla-vorum in Hungaria (Etnografia Slovanov v Uhorsku; pod Slovanmi rozumie Slovákov), na mnohých miestach dokazuje, e na začiatku XIX. storočia Slováci získavali všade priestor, okrem svojho etnického priestoru. Tri kapitoly venuje tejto otázke vo svojej práci, ktorá zostala v rukopise a len nedávno bola vydaná. Nemci tak na Spiši, ako vo Zvolenskej upe, či v Gemeri sa poslovenujú. Len nemecké rodinné mená a miestne názvy svedčia o niekdajšej národnosti tu júcich žudí (Ěplovìè, Ján: Etnografia Slovákov v Uhorsku, SPN, Bratislava 1997, 20-21.). Maïarské obce - píše - ako v Turci, tak v Tekove, v Gemeri, Honte a Zvolene sa poslovenujú. Ale aj dnes v Maïarsku sa nachádzajúcom Miškovci a Tokaji, Debrecíne a Kecskeméte je to tak, ba dnes k Ukrajine le iacom U horode sa Slováci vzmáhajú. "Poznám ve¾a dedín v Tekove, ktoré sa z maïarských stali slovenskými, ale nenájdete v našej upe ani jednu, ktorá by sa zo slovenskej zmenila na maïarskú." Alebo: "Je mrzuté vidie (ja vravím: chvalabohu - hála istennek! [chvalabohu]) keï tu viaceré obce - medzi nimi historicky slávne, a - kmeðové maïarstvo... sa len nedávno zmenilo na Slovákov, a denne sa premieða, nieť nikoho, kto by dozeral na postavenie hrádze tomuto èrevo-toèu." "Beda tej maïarskej alebo nemeckej obci, kde sa usídlija [Slováci], lebo príslušníkov iných národov potlaèia." Ale niekde sa aj Srbi poslovenujú. (Ěplovìè 22-23, 235.). Zo Slovákov sa stávajú Maïari len zo vsídlencov mimo slovenského etnického územia, ktorí sa usadili v Békéšskej, Pešskej, Sabolèskej či Vesprimskej stolici (Ěplovìè 23-25.). V inej svojej práci píše o Rusínoch, e čiastoène sa poslovenujú, a čiastoène pomaïarujú. (Ěplovìè, Ján: O Slovensku a Slovákoch, Tatran, Bratislava 1975, 85.).

Musíme považovať za dôkazový materiál údaje o migrácii obyvateľstva, aby sme rozhodli, či skutočne dochádzalo k zámernej asimilácii v Uhorsku, kde Nemaďarov chceli odnárodniť. Od r. 1720 disponujeme so štatistickými údajmi. Z dnešného hľadiska prijateľné údaje o sčítaní ľudu však máme len od r. 1880. Podľa maďarského sociológa, Oszkára Jásziho, medzi rokmi 1787-1900 sa pomaďarilo zhruba 2. 800.000 Nemaďarov. V r. 1900 to tvorilo 16,7%-a populácie, ktorých väčšina bola potomkom vsídlencom. Tí, v XVIII. storočí (do r. 1787) do krajiny prišlo 2. 830.000 cudzincov. Tí vtedy tvorili 35,5%-a populácie. Hľadiac na vnútorné etnografické pomery, tvorili polovicu Nemaďarov (Jászi Oszkár: A nemzetekialakulása és a nemzetiségi kérdés [Vznik národných štátov a národnostná otázka], Bp. 1912; 379.). Osídľovanie súviselo s tým, že po vyhnaní Turkov z územia Uhorska bola krajina po stopách desiatročenom tureckom panstve spustošená. Obyvateľstvo bolo vykytované. Terkami obsadené rozsiahle kraje sa vyčudnili. Začudňovacia politika Habsburských cisárov sledovala ten cieľ, aby získala čo najviac daňových poplatníkov. V r. 1850 sa obnovil pomer z r. 1720 medzi Maďarmi a ostatnou populáciou, čo znamená, že vsídľovaná populácia v oblastiach obývanými Maďarmi sa pomaďarovala, v slovenských a iných oblastiach sa poslovenovala, resp. splynula s majoritnou národnosťou. Teda každá uhorská národnosť sa rozmnožila vďaka prirodzenej asimilácii vsídľovanej populácie.

Nasledujúca tabuľka prehľadne vyššie povedané názorne zhŕňa (v %-ách):

rok	Maďari	Ostatní
1720	45,0	55,0
1787	29,0	71,0
1850	44,0	56,0
1869	44,4	55,6
1880	46,5	53,5
1890	48,5	51,5
1900	51,4	48,6
1910	53,1	46,9

(Jászi 377.)

Podľa tejto tabuľky, sa zveľadili Maňari v rokoch 1720-1910 - teda skoro za dvesto rokov - o 8,1%. Toľko stratili Nemaňari za predmetné obdobie. Toto súviselo čiastočne s tým, e väčšina Maňarov ila v centrálnej časti krajiny, čo prinášalo so sebou hospodárske výhody oproti prihraničným regiónom, na druhej strane ich prirodzený prírastok bol vyšší, ako celoštátny priemer. Teda táto relatívna územná expanzia sa nedá pripísa v celej šírke na vrub asimilácie.

Na konto posilnenia meštianskej vrstvy sa dá pripísa počas modernizácie, keď za 2,7-krát kratšiu dobu, relatívny prírastok Slovákov v Ěskoslovensku (1921-1991) bol 20,5%.

Medzi rokmi 1787 a 1867 nedisponovalo Uhorské kráľovstvo prakticky iadnou autonómiou v rámci Habsburskej ríše, tak e o úradnej maňarizačnej politike bez materiálnych nástrojov a ideových zdrojov, nemô eme hovori . V r. 1787 a 1850 sa asimilovalo 1. 700. 000 občanov medzi Maňarov. Medzi rokmi 1850 a 1900 len 1. 120.000 ľudí sa pomaňarilo (Jászi 379.). teda oveľa menej, ako predtým, napriek tomu, e v r. 1867, po rakúsko-uhorskom vyrovnaní, Uhorské kráľovstvo zase disponovalo vlastnou vládou a zákonodarným zborom.

Ak údaje, ktoré máme k dispozícii, usporiadame do tabuľky v slovensko-maňarskej relácii, mô eme sa presvede e obvinenia sú neopodstatnené. Nasledujúca tabuľka zahàda údaje o počte Slovákov a Maňarov medzi rokmi 1840 a 1910 v Uhorsku (bez dvoch oblastí - Chorvátska a Slavónie, ktoré vtedy boli súčasťou Uhorska, ale tam Slováci skoro vôbec ne ili), resp. v rokoch 1921 a 1991 na Slovensku. Tieto dve mno iné údaje porovnáваме medzi sebou. Keby sa ich hodnoty nemenili, znamenalo by to, e k asimilácii nedochádzalo. V opačnom prípade zmena odhaľuje asimiláciu. Musíme však upozorni na dva javy. Pri porovnávaní musíme bra ohľad na to, e kým v prvom období väčšina Slovákov nedisponovala s vykryštalizovaným národným sebavedomím, tak e na začiatku tohto obdobia otázka národnej príslušnosti bola skôr ľahostajná a vôbec nemala morálnu dimenziu, e nebola otázkou svedomia, ale po prvej svetovej vojne sa stala prvo-

radým faktorom. Z týchto čísiel samozrejme nie je možné vyčítať rozdiel medzi nútenou, resp. neuvedomelou, či prirodzenou asimiláciou. "Zmeny v percentuálnom pomere národností nie sú len následkom asimilácie, ale sú zjavom zložitým. Známy vplyv mal a má prirodzený prírastok, u jednotlivých národností rozlišený. (...) Na iných miestach účinkoval vzrast mesta, založenie priemyslu, výstavba železníc, letovísk, a najmä málo vyvinuté národné povedomie, tak e ľudia pod vplyvom rozličných činiteľov sami menili národnosť." (Hromádka, Ján: Všeobecný zemepis Slovenska, SAVU, Bratislava 1943, 111.)

"Stavovská spoločnosť ... sa väčšinou neasimiluje, presnejšie: neasimiluje sa s celým spoločenstvom, ale s jednotlivými kastami, skupinami. Asimilácia s celým spoločenstvom sa začína a v bur oáznej spoločnosti, a v plnej šírke prebieha len v beztriednej spoločnosti. (...) Uhorská spoločnosť druhej polovice 19. storočia sa nachádzala práve v štádiu prekonávania feudalizmu; na tomto stupni ustrnula, bola teda úzko a parciálne asimilujúcou spoločnosťou. Inde, ako v chatrných centrách uhorskej bur oázie... k asimilácii ani nedošlo" (István Bibó: Bieda východoeurópskych malých štátov, Kalligram, Bratislava 1996, 322-23.) Teda tieto idey sa nedotkli širokých mas. "Bolo by to aj také, lebo vtedy len malá časť sedliackej populácie disponovala nejakým národným povedomím." (Polányi 91.)

Rok	Uhorské Kráľovstvo			Rok	Slovensko		
	Slováci	Maďari	Pomer Maďarov k Slovákovi		Maďari	Slováci	Pomer Slovákov k Maďarovi
	v tisícoch					v tisícoch	
1840	1. 684	4. 807	2, 9	1921	651	1. 953	3, 0
1850	1. 704	4. 586	2, 7	1930	585	2. 851	4, 9
1870	1. 817	6. 163	3, 4	1950	355	2. 985	8, 4
1880	1. 855	6. 404	3, 5	1961	519	3. 560	6, 9
1890	1. 897	7. 358	3, 9	1970	552	3. 879	7, 0
1900	2. 002	8. 589	4, 3	1980	560	4. 317	7, 7
1910	1. 946	9. 698	5, 0	1991	567	4. 512	8, 0

Počet Slovákov v rokoch 1840-1991 sa teda zväčšil 2,67-krát v období, keď len krátku dobu (1939-45) disponovali vlastným štátom.

V nasledujúcej tabuľke porovnáme zmenu populácie Slovákov a Maďarov v minoritnom, a potom v majoritnom postavení.

Uhorské kráľovstvo		Slovensko	
Pomerná zmena (%)		Pomerná zmena (%)	
V minoritnom postavení			
Rok	Slováci	Rok	Maďari
1840	100	1921	100
1850	101	1930	90
1870	108	19501	55
1880	110	1961	80
1890	113	1970	85
1900	119	1980	86
1910	116	1991	87
V majoritnom postavení			
Rok	Maďari	Rok	Slováci
1840	100	1921	100
1850	95	1930	115
1870	128	1950	153
1880	133	1961	182
1890	153	1970	199
1900	179	1980	221
1910	202	1991	231

1/ Musíme poznamenať, že v r. 1950 bol počet Maďarov preto taký nízky, lebo ešte pôsobili protimaďarské retorty a mnohí sa neodváľili prírodnou skutočnosťou národnosť.

(Prameň: oficiálne štatistiky)

Počet Slovákov za 70 rokov, v minoritnom postavení, vzrástol o 262.000 (16%). K tomu musíme brať ohľad aj na to, že medzi rokmi 1871 a 1914 z územia dnešného Slovenska odišlo zhruba 650.000 Slovákov, z nich pol milióna do USA (Encyklopédia Slovenska V., VEDA, Bratislava 1981; 281.). Teda skutočný vzrast bol vyšší (viac ako 50%). Počet Maďarov za také isté obdobie, taktiež v minoritnom postavení, klesol o 13%. "Je isté, že za 150 rokov pred rokom 1921 sa jazyková hranica slovensko-

maĳarská napriek vųetkĳmu politickĳmu ųtlaku menila skĳr v prospech Slovĳkov. Z 319 osĳd pri tejto hranici ich 73 zmenilo svoju nĳrodnos a z toho 49 v prospech Slovĳkov." (Hĳfler-Korĳĳk-Krĳl: Zemĳpis ěskoslovenska, Praha 1960; 236.).

Teraz si prezrime celkovĳe ųdaje, rozdeliac ich na neskorųie ųzemie Slovenska a ostatnų ųas Uhorskĳho krĳľovstva.

S pomedzi slovenskųch obĳĳ v druhej polovici XIX. storoĳa:

Obce sa	pomaĳarsĳĳ	ponemĳĳĳ	pojuhoslovanĳĳĳ	porusĳnĳĳĳ	Spolu
Na teritĳriu dneųnĳho Slovenska	42	11	1	2	56
V ostatnųch oblastiach	53	4	-	-	57
V celej krajine spolu	95	15	1	1	113

Poslovenĳenĳe obce v druhej polovici XIX. storoĳa:

Obce	Maĳarskĳ	Nemeĳkĳ	Rusĳnske (ukrajĳnskĳ)	Srbochorvĳatske	Rumunskĳ	Spolu
	Obĳĳ bolo					
Na teritĳriu dneųnĳho Slovenska	42	18	173	-	-	233
V ostatnųch oblastiach	16	1	13	3	2	35
Spolu v celej krajine	58	19	186	3	2	268

Dohromady teda Slovĳĳ za pol storoĳa "stratili" 113 obĳĳ, ale 268 "zĳskali". (Polĳnyi 91.)

"Na prelome storoĳĳ [1900] len 7% horniackej slovenskej populĳcie hovorilo na nejakej ųrovni po maĳarsky. (...) Tento pomer do r. 1910 sa skoro vĳbec nezmenil." (Polĳnyi 46.) Teda Slovĳkom nehrozilo iadne krajnĳe nebezpeĳenstvo. Hlavnųm problĳmom bolo, e "ųroveň vedomostĳ a vzdelania slovenskųch mĳs, pre absenciu strednųch a vųųųch ųkĳl v materinskom jazyku, uviazol" (Polĳnyi 47.).

Nesmieme pritom zabudnų, e len malĳ ųas ųkĳl bola v ųtĳtnych rukĳch, kde by bolo bųvalo mo nĳ asimilĳciu vnucova .

Pomernų poĳet jednotlivųch typov ųkĳl prezentujeme v nasleduĳcej tabuĳke:

Rok	1870	1880	1886	1890	1897	1900	1903	1904	1907
Štátne	0, 0%	1, 7%	4, 4%	4, 8%	8, 4%	9, 6%	11, 2%	12, 1%	14, 1%
Obecné	3, 5%	10, 5%	10, 9%	11, 6%	10, 6%	10, 4%	9, 7%	8, 8%	8, 4%
Cirkevné	96, 5%	86, 6%	83, 6%	82, 3%	79, 6%	78, 4%	77, 3%	77, 3%	75, 7%
Súkromné	0, 0%	1, 1%		1, 4%		1, 7%	1, 3%		1, 8%

(Mikó Imre: Nemzetiségi jog és nemzetiségi politika [Národnostné právo a národnostná politika], Optimum, 19892, 431.; Popély Gyula: I. A Felvidék iskoláigye a dualizmus éveiben [Školstvo na Horniakoch v dobe dualizmu], In: Irodalmi Szemle /Bratislava/ 2003, è. 2, 80.)

U v obèianskych pomeroch a potom za tzv. socializmu sa asimilácia Maïarov urýchlila. Vzrast Slovákov o viac ako 100% sa nedá vysvetli prirodzeným prírastkom, veï prírastok Maïarov na Slovensku bol zhruba rovnaký. To potvrdzuje aj fakt, e dnes je na Slovensku desa najfrekventovanejších rodinných mien maïarských:

Priezvisko	Poèet nosite¼ov daného priezviska
Horváth, Horvát	30. 100
Kovács, Kováè	29. 500
Tóth, Tót	20. 900
Nagy, Naï	20. 000
Balázs, Balá	14. 500
Molnár	11. 000
Balogh, Balog	11. 000
Lukács, Lukáè	9. 900
Szabó, Sabo	-

Štatistika pritom neberie na vedomie spôsob písania mena (slovensky, maïarsky, alebo inæ) (Sme 2001.V.3., 3.). Niektoré rodinné mená sa nato¼ko udomácnili medzi Slovákami, e ich u be ne ani nepova ujú za mená maïarského pôvodu, ako napr. Balá (Balázs slov. Bla ej), Balog (slov. ¼avoruký), Lukács (slov. Lukáš), Kovács (kováè) ai. Nehovoriac o tom e medzi slovenskými rodinnými menami sa nájde aj nieko¼ko starotureckého pôvodu (napr. Kaèir - tur. mulica).

Prepočítané oficiálne údaje na dnešné územie Slovenska sú nasledovné:

Rok	Slováci	Maňari	Nemci	Ěesi	Rusíni/Ukrajinci	idia	Rómovia	Spolu
1910	1. 686. 712	896. 271	196. 958	7. 556	97. 051			2. 945. 039
1921	1. 952. 368	650. 597	145. 844	72. 635	88. 970	73. 628	8. 035	3. 000. 868
1930	2. 251. 358	592. 337	154. 821	121. 696	95. 359			3. 222. 594
1940 ¹	(2.329.939)	(954.220)	(138.981)	(3.024)	(95.773)	(74.441)	(37.100)	(3.633.478)
1950	2. 982. 524	354. 532	5. 179	40. 365	48. 231			3. 432. 639
1961	3. 560. 216	518. 782	6. 259	45. 721	35. 435			4. 167. 425
1970	3. 878. 904	552. 006	4. 760	47. 402	38. 980			4. 523. 110
1980	4. 317. 008	559. 490	2. 918	57. 197	36. 850			4. 975. 516
1991	4. 511. 679	566. 741	5. 629	57. 310	30. 784		80. 627	5. 255. 739
2001	4. 614. 854	520. 528	5. 405	46. 968	35. 015		89. 920	5. 379. 237

Rok	Slováci	Maňari	Nemci	Ěesi	Rusíni/Ukrajinci	idia	Rómovia	Spolu
1910	57, 3	30, 4	6, 7	0, 3	3, 3			100
1921	75, 0	21, 7	4, 9	2, 4	3, 0	2, 5	0, 3	100
1930	69, 9	18, 3	4, 8	3, 8	3, 0			100
1940 ¹	64, 1	26, 3	3, 8	0, 1	2, 6	2, 1	1, 0	100
1950	86, 9	10, 3	0, 2	1, 2	1, 4			100
1961	85, 4	12, 4	0, 2	1, 1	0, 9			100
1970	85, 8	12, 2	0, 1	1, 0	0, 9			100
1980	86, 8	11, 2	0, 1	1, 1	0, 7			100
1991	85, 8	10, 8	0, 1	1, 1	0, 6		1, 5	100
2001	85, 8	9, 7	0, 1	0, 9	0, 7		1, 7	100

(Prameň: História /Bratislava/ 2002. ě. 6., . 9.)

¹31.I.1941. bolo vykonané maňarské a 15.XII.1940 slovenské sĕitanie ¼audu. Tieto údaje sme spoĕitali. Pri maňarskom sĕitaní sa bral do úvahy materinský jazyk. Vtedajšia Slovenská republika mala menšie územie. Preto údaje plochy priĕlenenej k Maňarsku viedenskou arbitrá ou bolo potrebné pripoĕíta k údajom vtedajšieho Slovenska, aby sme zahrnuli celĕ územie dnešného Slovenska. Tieto údaje vřak oficiálne nikdy neboli sprístupnenĕ. idov, Ěechov a Rómov uvádzala len slovenská štatistika. (Prameň: Popĕly Gyula: Népfogyatkozás [Úbytok ¼audu], Regio, Bp. 1991; 124.; Hromádka, Jozefĕ: Vřeobecný zemepis Slovenska, SAVU, Bratislava 1943; 114.)

C3. Národnostný a školský zákon

Na tieto dva niekdajšie zákony dodnes diametrálne odlišne nazereá slovenská a maňarská historiografia. Väĕšina Slovákov si myslí, ĕ tieto zákony boli prijatĕ s cieľom ich odnárodnenia. Táto mienka sa mohla zakoreni len preto, lebo sa neanalyzuje

text zákona, ale nekriticky sa preberajú predpojaté dobové národnostné stanoviská, ktoré sú odmietavé.

Jozef II. svojim nariadením z 11. mája 1784 zaviedol vo svojich krajinách nemčinu ako úradný jazyk. Jednorečový štát bol ideálom osvieteného absolutizmu. Rakúskeho cisára viedli k tomu pragmatické, štátoorganizačné a spravovacie úvahy. Vlastne ani nepochopil, a ani ho nenapadlo, že takto porušuje národné/národnostné práva, keď sa dotýka najsvätejších citov. Matky latinský jazyk nahradil ivou nemčinou. Uhorský snem nemohol proti tomu urobiť nič, preto sa panovník stavy nezvolával. A len zákonný článok 1792.VII. rozhodne, že v uhorských školách sa vyučuje maďarčina ako riadny predmet "aby týmto spôsobom po uplynutí určitej doby rámci hraníc krajiny vo verejnej správe sa umiestnili len takí, ktorí okrem iných, v poriadku vykonaných štúdiách sú schopní sa preukázať vysvedčením pedagógov, že poznajú aj domáci jazyk." Ani jazyk cirkvi, ani diplomacie nebol maďarský.

Aby sme mohli porovnať situáciu v Uhorsku, v krátkosti sa pozrime na ostatné štáty, ako túto otázku riešili.

"**Francúzsky Konvent** v r. 1792 kvalifikoval národnostné jazyky ako zbytok barbarstva predošlých storočí, a chcel použiť všetky potrebné prostriedky, aby čo najskôr zmizli." Vo Francúzsku počas revolúcie si len štvrtina obyvateľstva rozumela navzájom, lebo existoval taký silný rozdiel medzi nárečiami a jazykmi. Konvent v r. 1793 prehlásil, že jazyky, ako bretónsky, baskický, nemecký, taliansky a flámsky, sú jazyky vonkajších nepriateľov a vnútorných rebelov, a preto je potrebné ich vykynoť.

XIX. storočie ľudstvo obdarovalo snahou o rozumnú jazykovú uniformitu s povinným všeobecným vzdelávaním. V Rusku panslavistická ideológia požadovala absolútnu jednotu jazyka a náboženstva všetkých Slovanov, do čoho Danilevskij pojal aj porušenie Slovanov žijúcich mimo Ruska. Nechtiac aj darvinizmus podporil tieto mienky. Ak je v živojšej ríši prirodzený boj

medzi druhmi a to, e silnejší ví azí, vtedy aj medzi národmi má právo vládnutia silnejší (socialdarwinizmus). Nemecký kancelár Bülow odôvodňoval politiku praktizujúcu voči Poliakom tým, e slabé národy musia uzna, e vládnci národ uplatňuje svoju vlastnú vôľu. Ěesi v rámci Rakúsko-uhorskej monarchie aj preto nemohli realizmus (Rakúsko-ěsko-mařarský) presadi, lebo Nemecko a Rusko protestovalo (1871). Báli sa toho, e Poliáci potom budú po adova autonómiu (Diószegi István: Űllő és kalapács [Kovadlina a kladivo], Bp. 1991, 14, 26-37.).

Veľkú Britániu viazala únia k Walesu (od 1538), Škótsku (od 1707) a Írsku (od 1801). Všetkým trom krajinám vládli z Londýna. Jazyk vlády a štátnej správy bol anglický. Vybudovaný školský systém - hoci pou ívanie gaelskeho a cimrijského jazyka výslovne nezakazoval - preferoval vyuëovanie v anglickom jazyku. "Tieto obmedzujúce nariadenia v Írsku boli spájané s takými diskriminačnými opatreniami, ktoré boli známe len v mimoeurópskej koloniálnej politike." Štruktúra impéria do prvej svetovej vojny zostala taká, aká bola v dobe vzniku únií. **Belgicko** po r. 1830 nië sa nestarajúc o flámov, dalo francúzštinu na úroveň štátneho jazyka. **Rakúšaniam** po r. 1850 chceli germanizova celú Habsburskú ríšu. **Rumunsko** po r. 1859 zrušilo idom ich štátne občianstvo. Lebo ústava z r. 1866 uznala za rovnoprávných len kresťanov. Je dôle ité poznamena, e v r. 1880 v Uhorsku chodilo 200.000 detí do základných škôl s vyuëovacím jazykom rumunským, zatiaľ čo v kráľovskom Rumunsku - kde žilo trikrát toľko Rumunov - len 120.000. Rumun Gheorghe Bariþiu v r. 1861 povedal nasledovné: "Popieram, e medzi národmi je nenávis. Nenávis, nevoľnosť a iarlivos neexistuje medzi národmi, len medzi klikami, oligarchiou a privilegizovanými triedami." Rumun Alexandru Vaida-Voevod hľadiac na obdobie pred prvej svetovej vojny prehlásil: "V Uhorsku sme neboli otroci, v rukách sme mali štít práva, ktorý bol právom aj pre Rumunov. Dnes s nami zaobchádzajú tak, ako s nejakým mimoprávnym vlvom." (Adevarul 11,XII.1923) **Rusko** po r. 1863 zakázalo vyuëovanie v poľskom, ukrajinskom,

bieloruskom a litovskom jazyku. Zákaz používania materinského jazyka platil všeobecne okrem domácností. Pruská vláda po r. 1864 chcela urobiť z Dánov dobrých Nemcov. Jazykové nariadenie z r. 1888 zo škôl vykazovalo dánsky vyučovací jazyk. R. Poliakov, ktorí nemali pruské domovské právo, hŕne vyhostili z krajiny. V r. 1886 prijali taký zákon, ktorý pomáhal osídľovanie nemeckých sedliakov na zakúpených poľských statkoch. Roku 1887 nariadením zlikvidovali poľské školské vyučovanie a ešte rok predtým vykazali poľštinu z verejnej správy a súdnictva (Diószegi 14., 18., 19., 25., 30., 33.).

Uhorská národnostná politika išla inou cestou. V r. 1849, v Európe ako prvá prijala nasledovania hodný národnostný zákon, i keď nemohol vstúpiť v platnosť, lebo maďarská revolúcia a boj za slobodu bol potlačený.

Po rakúsko-uhorskom vyrovnaní (1867) Uhorské kráľovstvo dostalo vlastnú vládu v rámci Rakúsko-Uhorska. Zákonný článok 1868:XLIV. "o rovnoprávnosti národností" konštatoval: "Poneváž veškerí občania Uhorska udržiavajú základných zásad ústavy tvoria v politickom ohľade jeden národ, nerozlučiteľne jednotný národ uhorský, ktorého je každým občanom vlasti, bár by ku ktorejkoľvek národnosti patrili, rovnoprávnym údom;" Úradným jazykom ústredných štátnych orgánov a legislatívnej vrchnosti je maďarčina, "zákony tvoria sa budú v reči maďarskej, vydajú sa však v hodnovernom preklade aj v rečiach všetkých ostatných v Uhorsku bývajúcich národností" (citujeme aj v našom hodnovernom slovenskom preklade tohto zákona; §. 1.). Jazyk národností sa môže používať vo vnútornej agende legislatívnych vrchností a v písomnom styku medzi sebou, na nižšom stupni verejnej správy a na súdoch. Zápisnice legislatívnej vrchnosti "povedú sa v úradnej reči krajiny; môžu sa ale vedľa tejto viesť aj v každej z oných rečí, ktorú si aspoň jedna pätina právomocnosť zastupujúceho sboru alebo výboru za zápisničnú reč praje." (§. 2.) Legislatíva sa s vládou stýka v maďarčine, "môžu však vedľa tejto v štápcí používať ktorúkoľvek z oných rečí, ktorú vo svojich zápisniciach používajú.

Medzi sebou u íva mô u buí reè štátnu, alebo jednu z oných reèí, ktorá kroz právomocnos tú, na ktorú sa písemnos upravuje, d¾a druhého odstavca prijala sa za zápisniènú reè." (§. 4.)

"Ka dý obyvate¾a krajiny u íva mô e... a) pred súdcovstvom vlastnej obce svoju reè materinskú; b) pred sudcovstvom inej obce, pojednávacú, alebo zápisniènú reè patriènej obce; c) pred súdom vlastnej ochodze pojednávacú, alebo zápisniènú reè vlastnej obce; d) pred inými súdy [súdmi]... u íva mô e zápisniènú reè tej právomocnosti, ku ktorej patrièny súd patrí." (§. 7.)

"...vyslyšanie, vypoèúvanie svedkov, hliadku a iné sudcovské èiny, prevedie sudca v pravotných, v mimopravotných jako aj v kriminálnych zále itos ach v reèi pravotiach sa stránok; po a ne vyslyšaných osôb; pojednávacé zápisnice pravôt ale povedie v tej reèi, ktoré v spoločnom usrozmení volia si pravotiace sa stránky zo zápisnièných reèí právomocností." Sudca "povinný je vysvetli po a ne tlumoèi da stránkam dôle itejšie listiny pravoty, jestli tieto sostavené by byly v takej reèi, ktorú jedna alebo druhá z pravotiach sa stránok nerozumie." "Sudcovský výrok vynesie sa v reèi zápisnice pojednávania; sudca však povinný je oznámi , po a ne doruèi ho ka dej stránke v tej reèi, v ktorej ho ona iada, na ko¾ko reè tá tvorí jednu zo zápisnièných reèí tej právomocnosti, ku ktorej sudca patrí." (§. 8.)

"Cirkevné súdy samy urèujú svoju pojednávacú reè." (§. 10.)

"Cirkevné obce mô u bez urazenia práva svojích cirkevných vrchností, d¾a ¾úbosti urèi reè vedenia svojích matrík a vyrizovania [vybavovania] cirkevných svojich zále itostí, taktie urèi mô u d¾a ¾úbosti... vo školách svojích naukosdelnú reè." (14.) "Vyššie cirkevné sbory a mocnosti ustanovia samy svoju poradnú, zápisniènú, pojednávaciu a so svojími cirkevnými obcami dopisovaciu reè. Keí by táto nebola úraddou reèou štátu; predostrú sa zápisnice z oh¾adu štátneho naddozorstva v hodnovernom preklade, aj v štátnej úradnej reèi." (§. 15.)

Jazyk národností je mo né pou íva vo vnútornej agende a v korešpondencii medzi sebou, na ni šom stupni verejnej správy a

súdob. **"Ponevác je však zdar vyučovania, z ohľadu obecnej osvety a dobroty, aj najhlavnejším cieľom štátu, povinný je tento v štátnych učebných ústavoch o to sa starať, aby občania ktorejkoľvek národnosti vlasti, ktorí vo väčších hromadách spolu bývajú, vzdelávať sa mohli v blízkosti ními obývaných vidiekov vo svojej materinskej reči až potiaľ, kde začína sa vyššie akademické vzdelanie."** (§. 17.) Navyše zabezpečí súkromným osobám, obciam a cirkvám právo na to, aby mohli zaklada národnostné školy, kultúrne a hospodárske spolky.

Tento zákon ťaleko predbehol svoju dobu a s liberálnou veľkorysosou reguloval predmetnú otázku. Aj keď nariadenia národnostného zákona neskôr sa nie v dy dodr iavali vo všetkých oblastiach bez zbytku, bol dobrým základom na to, aby sa jazyková rovnoprávnos uplatnila v ka dej oblasti verejného ivota. Národnosti sa však sna ili o autonómiu, a Habsburská moc na konci XVIII. a v prvej polovici XIX. storočia tieto predstavy podporovala v záujme podlomenia maľarskej moci. Preto ich tento zákon nemohol uspokoji .

Pod zákonom, ktorý sa nazýva Lex Apponyi, sa rozumie návrh zákona o ťudových školách (zák. čl. 1907:XXVI a XXVII.). Minister kultúry Albert Apponyi predlo il tento zákon preto, lebo chcel zabráni tomu, aby sa národnostná inteligencia dostala pod vplyv politiky cudzích mocností, ktoré sledovali svoje vlastné ciele, a aby sa neodcudzila od maľarskej kultúry a štátoprávnych predstáv. Medzi iným nariadila povinné vyuèovanie maľarského jazyka. (Od r. 1918 sa v maľarských školách na Slovensku povinne vyuèuje slovenský jazyk, proti èomu nikto niè nenamieta.)

18. § zákona 1907:XXVII. hovorí: V cirkevných školách "je mo né slobodne zvoli za vyuèovací jazyk bui jazyk štátny, alebo stanoví materinský jazyk detí, prièom v poslednom prípade je samozrejme potrebné bezpodmieneène dodr iava platné a uèinné právne nariadenia týkajúce sa vyuèovania maľarského jazyka. Kde neexistuje škola s maľarským vyuèovacím jazykom, tam v cirkevných základných školách, kde sú stále chovanci s

maďarským materinským jazykom, alebo takí s nemaďarským materinským jazykom, ktorých rodiè alebo tãtor po aduje vyuèovanie v maďarskom jazyku: minister kultu mô e nariadi ; aby pre nich bol pou ívaný maďarský jazyk ako vyuèovací jazyk, ak ich poèet dosiahne dvadsa , alebo poèet všetkých zapísaných chovancov dosiahne 20%, pre nich je potrebné bezpodmieneène maďarèinu pou íva ako jazyk výuky. Ak poèet zapísaných iakov aspoð z polovice má maďarský materinský jazyk, je jazykom výuky maďarèina; ale udr iavate¾a školy sa mô e postara o to, aby po maďarsky nehovoriaci chovanci sa zúèastòovali na vyuèovaní aj vo svojom materinskom jazyku."Zákon ìalej nariadil, aby sa maďarèina v školách s nemaďarským vyuèovacím jazykom - po predchádzajúcom dohovore s udr ovate¾om školy - "pod¾a dohodnutého plánu a v predpísanom poète hodín bola vyuèovaná v takej miere, aby deti s nemaďarským materinským jazykom po skonèení štvrtého roèníka svoje myšlienky vedeli zrozumite¾ne vyjadri v maďarèine ívým slovom i písomne." (Párkányi L. József: Mindenáron történelem - Megjegyzések a szlovák nyelvtörvény indokolásához [Za ka dú cenu história - poznámky k odòvodneniu slovenského jazykového zákona]; Magyar Nemzet 1996.I.31., 16.)

C4. Tri stredné školy a Matica slovenská

Slováci si zalo ìili tri cirkevné stredné školy. R. 1862 v Revúcej, v r. 1866 v Turèianskom svätom Martine a r. 1869 v Kláštore pod Znievom.

Zvolenská upa r. 1874 zaslala prípis ministerskému predsedovi, v ktorom ob alovala všetky tri gymnáziá, e sa tam prevádza národnostné štvanie, "ktoré priamo je namierené proti integrite uhorského štátu." (60 sz./Közgy., In: Ruttkay László: A felvidéki szlovák középiskolák megszüntetése 1874-ben [Zrušenie horni-

ackých slovenských stredných škôl v r. 1874], Dunántúl, Pécs 1939, 87.) K výzve sa pripojilo aspoň 26 municípií. Ministerský predseda sa obrátil na ministra školstva, aby vec predstrel pred ministerskú radu. Ten však ctiac cirkevnú autonómiu, po iadal predstaviteľov cirkví, aby vo svojich školách previedli šetrenie a vykonali potrebné kroky (Ruttkay 8.. 10.).

Gemerský evanjelický seniorát v Revúcej založil evanjelické gymnázium, ktoré po r. 1867 bolo rozšírené na vyššie gymnázium. Dozorný výbor školy potom bez povolenia seniorátu rozšíril gymnázium o učiteľský ústav. V r. 1867 boli dvaja profesori vzatí do väzby, pre rozširovanie listov s protivlasteneckým obsahom, ale na cirkevnú intervenciu, boli po niekoľkých dňoch prepustení. V r. 1868 po iadali školu, aby nevydávala len slovenské vysvedčenia, le slovensko-maďarské, lebo na prijímačkách na univerzitu to spôsobuje potia e. Toto dozorný výbor jednoznačne odmietol. Vtedy bolo doručené nariadenie ministra kultu. Cirkevný výbor preskúmal situáciu. Vo svojej správe písal, e dozorný výbor školy si nectí autonómiu evanjelickej cirkvi, členovia pedagogického zboru v meruôsmych rokoch bojovali proti maďarskej revolúcii a opatrujú hlbokú nenávis voči maďarskému národu a vlasti. Verejne oslavujú Rusko, svojim iakom zakazujú hovori po maďarsky a tancova maďarské tance. Prísne ich strá ia, aby sa nesobášili s Maďarmi. Profesor vyuèujúci maďarèinu hodil na katedru maďarskú gramatiku so slovami: "Radšej budem prednáša mongolský jazyk, ako túto potupnú maďarèinu!" Študenti zvyknú ruši oslavy najväčšieho maďarského sviatku, 15. marec. Jeden pedagóg, absolvent školy sa vyhrá al svojmu druhovi, e "do krajiny vniknú Rusi, a Maďarov povra dia." Druhý zas vyhlásil, po tom, èo predniesol reè v maďarèine na jednom pohrebe: "Teraz si idem vypláchnu ústa, lebo mi smrdia od maďarských slov." Všetko to má za dôsledok, e v Revúcej zanikol národnostný zmier, diskusie sa zvrhli a k násilnostiam. Cirkevný dištrikt v r. 1874 dospel k názoru, e od gymnázia odoberie povolenie cirkvi, a preto e

učiteľský ústav pôsobil bez povolenia, jeho vysvedzenia prehlasuje za neplatné. Vláda má len tú povinnosť, aby zobrala na vedomie rozhodnutie cirkvi a previedla zatvorenie školy (Ruttikay 12-26.; Bokes 1946, 271.).

V Turčianskom svätom Martine do r. 1863 jestvovala jedna maďarská evanjelická škola, ale pre nedostatok záujmu zanikla, veľa úradným jazykom sa stala nemčina. R. 1866 vzniklo hnutie na otvorenie slovenskej strednej školy a tú turčiansky seniorát v r. 1868 prevzal pod svoju správu. Majetok predtým zanikléj školy tie odovzdala novému nišiemu gymnáziu bez toho, aby sa bola spýtala zakladateľov, či právnych nástupcov na ich mienku. Aj v tomto prípade na návrh vlády previedli vyšetrovanie, ktoré konštatovalo, škola nepôsobí v súlade s právami, štruktúrou a pravidlami evanjelickej cirkvi. S výukou boli spokojní, ale učiteľský zbor považoval za protimaďarský, nacionalistický. S úrovňou výučby maďarského jazyka neboli spokojní. Napriek tomu nepovažovali za nutné, aby boli vykonané nejaké rigorózne opatrenia. Avšak vytkli im, že majetok predtým zanikléj maďarskej školy odovzdali protiprávne. Aj to považovali za nesprávne, a v dozornom výbore zo 220-ich členov len dvanásť zastupujú evanjelickú cirkev. Nenavrhli zrušenie, ale reorganizáciu školy. Minister však kráľovi predložil návrh na zrušenie, argumentujúc vyššie spomínanými právnymi nezrovnalosťami. Kráľ v r. 1874 návrh udobril (Ruttikay 36-39., 52-58.).

V prípade katolíckeho gymnázia v Kláštore pod Znievom viedol vyšetrovanie príslušný katolícky biskup. Tu šetrenie nenašlo nijaké zvláštne nedostatky, aj výučbu jazyka považovali za vyhovujúcu, i keď sa im nepáčilo, že maďarčinu nevyučujú ako štátny jazyk, ale ho spomínali ako cudzí jazyk a že sa od maďarsky cítiacich občanov mesta izolujú. Úroveň výučby považovali za veľmi dobrú. "Kat. gymnázium v Kláštore pod Znievom chcel štát prevziať pod svoju správu, zabezpečiť slovenský vyučovací jazyk. Ale správca gymnázia meškal s odpoveďou, a aj vtedy kládol také požiadavky, ktoré minister kultu nebol ochotný prijať."

(Pechány 230.). Nakoniec odvolávajúc sa na právne nezrovnalosti, aj túto školu zrušili (Ruttkay 61-76.).

Vo všetkých troch prípadoch vytkli profesorskému zboru šírenie panslavizmu, ktorý považovali za nebezpečný z hľadiska integrity krajiny (Ruttkay 53-54., 75.).

Matica slovenská založili v r. 1863 na základe cisárskeho nariadenia. Podľa štatútu mala byť táto organizácia kultúrnym, vedeckým a umeleckým spolkom slovenského národa, ktorý mal v rámci neho šíriť vzdelanie. Ale politickými a náboženskými otázkami sa nesmela zaoberať (Bokes 1946, 238.). Vedenie organizácie však toto obmedzenie nebralo v úvahu a svoje politické aspirácie reprezentovalo takým nežasným spôsobom, ako to Mažarov uráľalo a dráľdilo. Vo svojich publikáciách písali s nenávisťou o mažarskom národe. Vo svojich vedeckých článkoch prepadli romantickému zveličovaniu a sledovali ten cieľ, aby slovenské obyvateľstvo odcudzili mažarskému národu a uhorskému štátu (Grünwald Béla: A felvidék, Ráth Mór, Bp. 1878, 66., 68.). Ich vodcovia v meruômnych rokoch stáli na strane absolutizmu, teda bojovali proti Mažarom (niektorí z hodnostárov Matice boli profesormi na spomínaných stredných školách). Po tom, čo vláda nariadila vyšetrowanie a politické aspirácie videla preukázané, jej ěinnosť v r. 1875 pozastavila (Pallas Nagy Lexikona, Bp. 1896, 402.). Váňnou netaktnosťou Matice bolo, keď poslala deputáciu na otvorenie záhrebskej univerzity (19.XI.1874). Nepripojila sa k delegácii ministra kultúry, ale vystupovala tak, ako keby bola deputáciou osobitného slovenského dištriktu. "Mažarská tlaeť zazlievala Hurbanovo vystupovanie a Matica využíľala príležitú, aby vykonala ešte silnejší výpad proti Mažarom. Všetko to prispelo k tomu, aby proti Matici zaviedli vyšetrowanie." (Pechány 230-31., Bokes 272-73.).

Nápad na vytvorenie Matice slovenskej poskytl Matica Srbská [po srbsky matica znamená veľiu kráľovnú], ktorá mala obdovné cieľe a bola založená v r. 1826. Jej pôsobenie prebiehalo nerušené (Pallas, tam e.). Je preto oěvidné, že netreba pozastavenie ěinnosť-

ti Matice slovenskej apriori h³/₄ada v protinárodnostných dôvodoch. Veľ nerušene pracovala aj Matica hrvatska (od r. 1850) a dalmatská (od r. 1862) (Századok 1895, 183-186., 282-85.).

C5. Černová

Ěernová dnes u splynula s Ru omberkom. Miestni obèania si svojpomocne postavili kostol, na ktorého vysviacku po iadali Andrej Hlinku, ru omberského plebána. Ten vo svojom rodisku vykonal ve³/₄a pre jeho výstavbu. Plány jednoloïového neogotického kostola, vypracoval Milan Michal Harminc a stavba bola realizovaná v rokoch 1905-07.

Hlinkova politická dráha sa zaèala v Rakúsko-uhorskej monarchii. On bol otcom slovenského politického katolicizmu, ktorý vykazoval zjavné nacionalistické èrty. Vo vo³/₄bách r. 1906 podporoval "ve³/₄mi vehementne" (Dušan Kòvãè) Vavra Šrobára. Preto sa musel zodpoveda pred súdom, lebo vo svojich plamených predvolebných reèiach popudzoval svojich poslucháèov voèi Maïarom. Poznajúc Hlinkov temperament a jeho v písomnej forme zachytené názory, ob aloba sa nezdá by vôbec prehnanou. Preto Sándor Párvy, spišský biskup ho èiastoène (5.V.), neskôr celkom (18.VI.) suspendoval. Na to posledné došlo vtedy, keï vzniklo podozrenie, e za ru omberského plebána bol zvolený nie práve za najpoèestnejších okolností. Párvy ho pred Vatikánom ob aloval zo simónie (predávanie sviatostí), teda špekulatívnym kupèením s duchovnými vecami, cirkevnými hodnosami alebo statkami z dôvodu ziskuchtivosti (Vnuk, František: Andrej Hlinka, tribún slovenského národa, THB, Bratislava 1998, 23.). Hlinka vyu ijúc èas, ktorý mal k dispozícii, vo svojej veci odcestoval do Viedne a do Ríma, potom sa zúèastnil na okru nej ceste po Èechách a na Morave, kde ho oslavovali ako hrdinu a martyra. Tam ho zastihla správa o èernovskej

tragédii. Ani tu nezostal neverný svojmu temperamentu a mal nieko¾ko nedomyšlených vyhlásení, za ktoré potom na neho vymerali ¾alší trest. Koncom r. 1906 ho ru omberský upný súd odsúdil na dva roky za vyššie uvedené delikty. Trest si musel odsedie v Segedíne po 30. novembri 1907.

Hlinka po uzavretí prípadu (v Ríme pápe 14.III.1909 neudobril Hlinkovo odstránenie z ru omberskej fary) musel po iada svojho biskupa o odpustenie. A aj to je dos výreèným faktom, e ho Vatikán, ke¾ ho ¾eskoslovenská vláda kandidovala na arcibiskupský stolec do Olomouca, odmietol. Ako dôvod bolo uvedené: "sacerdos turbulentus" (búrliový, rebelujúci kôz) (Peroutka, Ferdinand: Budování státu II., Lidové noviny, Praha 19912, 798.).

Dedinèania chybnè zhodnotili svoje mo nosti, ve¾ Hlinka v iadnom prípade nemohol vysviacku ich kostola vykona . Párvy poveril Martina Pazúrika, dekana z Liskovej, aby tento slávnostný akt vykonal. Ten však prišiel so slú nym, Zoltánom Pereszlényim a trinástimi slovenskými andármi, ktorých nacionálie historiografia registrovala. Pazúrika dedinèania poznali, ve¾ viackrát sprostredkoval, aby Hlinka mohol vykona tento obrad. Ale neskôr zmenil svoju mienku. Hlavný slú ny, Andaházy ho bez úèinku napomínal, e nezodpovedá za dôsledky, on sa predsa dr al len svojho. Potom nariadil Pereszlényimu, aby išiel so andármi do Èernovej. Obèania chceli zabráni vysviacke a obkolesili prichádzajúcich. Na prvom voze sediaci Veverica, okresný hajdúch - ktorý sa narodil v Èernovej - eše viac rozrušil masu svojou nafúkanos ou a arogantným správaním, ke¾ začal bièova okolostojacich. Podarilo sa mu tak rozvášni dav, e zákonite muselo dôjs k tragédii. Potom, èo andárskemu velite¾ovi sa nepodarilo rozohna dav, dal rozkaz k stre¾be. Pätnás ¾udí prišlo o ivot a zhruba devä desiat bolo zranených. Hajdúch neskôr odmietol výpove¾ pred súdom, lebo bol v príbuzenskom pomere s dvoma ob aloványmi (Chmel, Rudolf: Moja maäarská otázka, Kalligram, Bratislava 1996, 170.; Vnuk 29-30.). Zaèiatkom marca 1908 bolo 40 ob alovaných odsú-

dených ru omberským súdom na tresty odôatia slobody od 6 mesiacov do 3 rokov. Šes ob alovanych sprostil viny.

Neskôr Slováci obviðovali Pazúrika, e on je jedným zo spoluzodpovedných za tragédiu, lebo dedinèania mu viackrát odkázali, aby nevysväcoval kostol, ale dekan bol neoblomný.

Ako vidie , došlo k brutálnemu zásahu zo strany štátu proti odporujúcim sedliakom, v èom nehralo rolu iadne národnostné h¾adisko, veí išlo len o vysviacku. Robenie poriadku takýmto spôsobom v iadnom prípade nie je š astný a humánny, o tom niet èo diskutova . Ale nesmieme strati zo zrete¾a, e v Rumunsku v tom istom roku vypuklo posledné európske sedliacke povstanie. Vojsko zavra diło 11.000 sedliakov. Zaèiatkom r. 1904 v Peterburgu viac ako 1.000 robotníkov bolo zmasakrovaných vojakmi. Ale aj za prvej Èeskoslovenskej republiky andári vo viacerých prípadoch pou ili zbrað proti štrajkujúcim robotníkom (medzi r. 1920-32 bolo zabitých 19 obetí rôznej národnosti). Èernovská tragédia teda sama osebe nebola mimoriadnou udalos ou. Mimoriadnou ju urobil medzinárodný ohlas, ktorý hodnotil tragédiu ako národnostnú potýèku. To ve¾mi poškodilo reputáciu Uhorska, ale Èernovèanom vôbec niè nepomohla.

V období monarchie štátne väzenie neznamenalo pre politických väzðov nejaké zvláštne muky. Hlinkova cela sa skoro vôbec neodlišovala od hocktorej kláštornej cely. Páter mohol slobodne èíta , modli sa, dopisova si a vykonáva inú intelektuálnu èinnos . Potom, èo si Hlinka odsedel 27 mesiacov a po cirkevnej línii sa tie urovnali jeho spory, r. 1910 mohol vysväti kostol vo svojej rodnej vsi (Vnuk 36-38.). Keí ho potom èeskoslovenské úrady 12. októbra 1919 o polnoci, ako zvoleného poslanca zatkli a odvliekli do Mírova na Morave za vlastizradu, segedínska štát- na väznica sa mu zdala sanatóriom (Vnuk 52.).

Hlinkovo neskoršie verejné pôsobenie nebolo š astné. V novínách, ale aj na kazate¾nici mal antisemitské, protièeské a - maíarské vyhlásenia. Prezident Masaryk v jednom svojom telegrame dobre vystihol tohto kòaza-politika: "Váš podrá dený

a zlostný postup proti odporcom (zväëša domnelým) èasto mi vnucuje myšlienku, e nemáte srdce, e miesto neho máte druhú peèeð - taký ste zlostný a rozèúlený. Doká te, e máte srdce, e necítite len nenávis k tým svojim odporcom (opakujem zväëša domnelým) ale to svoje Slovensko in concreto, teda Slovákov a Èechov tie aspoð trochu milujete. Na nenávisti a zlobe, verte nedá sa niè dobrého a trvalého vybudova, preto Je iš dal prikázanie lásky a to platí tie v politike." (1929)

C6. Tragédia v Šuranoch

25. december 1938 sa v Šuranoch rozniesol chýr, e plebán na omši prednesie vzpru ujúcu protimaïarskú kázeð. (Na sviatok narodenia Pána je to iste "vhodná" téma.) Preto ku kostolu poslali vojakov a andárov, ktorí okolo kostola vytvorili re az. (Aj to bol "výborný" nápad ich tam posla .) Keï ich z kostola vychádzajúci rozvášnený dav zbadal, ako sa na Vianoce "patrí", zaèal do nich hádza kamene. Jeden z nich trafil pod okom neskúseného veliteľa, od èoho sa celkom pomiatol a nariadil strebu nie do vzduchu, ale do davu. Jedno mladé dievèa, 17 roená Mária Kokošová sa stala tragickou obe ou "spolupráce" katolíckeho kôaza a brachiálnej moci. (Takto opísal udalosti Dr. V. Blaha, vtedajší obvodný lekár v Komjaticiach.)

Na odvetu vtrhli do redakcie bratislavského Magyar Hirlap "demonštranti" vybavení sochormi a ruènými zbraðami, "odrezali telefónne káble a pred našimi oèami odborne rozbili na prach celé redakèné zariadenie. Ani jedno pero, ani jeden písací stroj, ani jeden papier, ani jedna stolièka nezostala tam celá. Ale na druhý deð noviny predsa vyšli." - spomínal Rezsö Szalatnai. Napriek tomu došlo k tejto provokácii, e grófka Lujza Esterházy písuc o tragédii zdôraznila: "Tak cítim, e hovorím zo srdca všetkých Maïarov na Slovensku. Keï prehlásim, e tragické

šurianske udalosti nami do najväčšej hábky duše otriasli. ...tak vidím, e k Maïarsku prièlenená slovenská komunita, ako na Slovensku zostávajúca maïarská komunita má dôvod na nespokojnos a to preto, lebo ich právne postavenie do dnešného dòa nebolo vyjasnené. Toti právom mohli oèakáva , tak tamojší Slováci, ako tunajší Maïari, e v zmysle viedenského rozhodnutia [rozumej: arbitrá e] èo najskôr si zasadnú obe vlády a presne opíšu tie práva, ktoré ka dý zo štátov pre svoje menšiny mieni da . (...) Od òiniteov obidvoch vlád stále poèujeme, e dajú menšinám všetky práva -, ale konkrétne èo rozumejú pod všetkými právami, to do dnešného dòa nevieme." (Esti Ujság /Bratislava/ 11.I.1939) Grófká sa listom obrátila na niekoých maïarských osobností. Svojho brata, poslanca Jánosa Esterházyho súrila, aby verejne odsúdil brutalitu vojakov a andárov. Ten však z taktických dôvodov nechcel tak urobi , ale na patriených miestach dal priechod svojmu pobúreniu.

V Bratislave viseli všade èierne zástavy, pred Národným divadlom bol umiestnený symbolický katafalk s fakami, ktorý pripomínal martýrium hluchonemej mladej devy. Slovenská tlaè a rozhlas vyu ili príle itos na rozniecovanie protimaïarskej nenávisi.

C7. Komjatice

18. decembra 1938 k Maïarsku pripojených Komjaticiach mláde oslavovala pod slovenskými vlajkami prvé slovenské parlamentné voaby. Maïarskí andári za to pochytili obyvateov aj so starostom a bezdôvodne ich zbili. Grófká Lujza Esterházy ihneí sadla na vlak, aby si overila správy slovenského rádia. Navštívila zodpovedného hlavného upana, ktorý pobúrene, ale bezmocne stál voèi andárom, lebo tvorili štát v štáte. Preto e sa grófká nevedela dovola pravdy ani na andárstve, informovala

svojho brata, poslanca Jánosa Esterházyho. Ten telefonoval s maľarským ministrom vnútra, ktorý mu sľúbil promptné riešenie. Za dva dni do Komjatíc pricestovala komisia. andári sa museli ospravedlniť zbitému starostovi a vinníkov oddelili.

D1. Krátky pohľad na dejiny ľudu do r. 1918

Doposiaľ sme nehovorili o širokých vrstvách ľudu. O jeho vedomí a chovaní. Slovenský národ, ako sme mohli vidieť, sa rozvíjal a vyvíjal zo skoro neviditeľných prameňov. Prostredníctvom vytvorenia spisovného jazyka časom získal kolektívne vedomie, a to široké masy prijali. Dlhý, po stáročie trvajúci proces sa skončil takýmto spôsobom, ktorý sa urýchlil v druhej polovici XIX. storočia a čo sa týka podstaty, ukončil sa a v novom štátovom usporiadaní po r. 1918.

Najstaršiu historickú minulosť osvetľujú do určitej miery legendy, mýty a ľudové rozprávky. Mýty zachovávajú určité slovanské prvky, bez osobitného slovenského svojrázu. Slovenské ľudové rozprávky sú zhodné s európskymi (Pechány 61-80.). V rámci toho môže byť zaujímavé, že jedna hlavná postava turčianskej ľudovej rozprávky sa volá knieža Turán. Meno Turán od najstarších čias označuje územie ležiace severne od Iránu, najčastejšie takto volali západnú časť Turkestanu (Pallas Nagy Lexikona 16, Bp. 1897, 426.). Centrum Turca sa pôvodne volal hrad Turul (1251), ktorý stojí nad Kláštorom pod Znievom (Vlastivedný slovník obcí na Slovensku 2, VEDA, Bratislava 1977, 29.). Vták Turul je totemistickým predkom Maľarov, od ktorého odvíjali svoj pôvod kráľi z rodu Árpádovcov. Iná ľudová rozprávka spomína boha Tatier, ktorého nazýva Tatúr (po maľarsky pán Tat). Tieto príklady nemajú nič spoločné so slovenskou tradíciou.

Historické legendy spomínajú kráľa Mateja, kurucov, a sú spojené s tureckými vojnami. Maňujú väčšinou idylický obraz o vtedajších historických udalostiach. Slovansko-maňarské vzťahy sú ešte bezkonfliktné a dokumentujú vzájomnú solidaritu v bojoch proti nepriateľom vlasti, veľa nielen predkovia Slovákov, ale aj Rusíni sa ich zúčastňovali v hojnom počte.

Predkovia Slovákov teda po stáročia išli v mieri s Maňarmi v danom historickom rámci. Zúčastňovali sa ich bojov za slobodu v XVII. a XVIII. storočí na strane sedmohradských kniežat proti Habsburskému útlaku, čoho dokladom sú zase rozprávky, legendy a ľudové piesne. Predovšetkým preto, lebo títo hlásali náboženskú slobodu.

Daniel Krman, evanjelicky superintendent vstúpil do služieb Františka Rákócziho II. a stal sa jeho verným diplomatom. Najväčšia legenda Slovákov, Juraj Jánošík začína svoju kariéru ako poručík Rákócziho. Juraj Jánošík (1688-1713) vojeňoval medzi jeho kurucmi (1707-08), potom padol do zajatia cisárskych po nešťastnej trenčianskej bitke (1708.VIII.3.). Zradca László Ocskay, ktorý hral dôležitú úlohu pri tom, aby spomínaná bitka bola prehratá - vyhrá kamí a sčubmi - ho prinútil slúžiť v cisárskej posádke. Tak sa Jánošík dostal do bytčianskeho zámku so svojimi druhmi u nich ako cisársky vojak. Tu sa zoznámil ako s alárnikom s Tomášom Uhorčikom, ktorý predtým tiež bojoval na strane Rákócziho. Pomohol mu pri úteku a potom ho uvoľnili z vojenskej služby. Pripojil sa k Uhorčíkovej skupine a vzhľadom na svoje vojenské skúsenosti, stal sa ich vodcom. Stál v spojení s kuruckou emigráciou v Poľsku. S kuruckými plukovníkmi Ádámom Jávorkom a Vilmosom Vinklerom, ale aj s Pálom Lányim (1670 k.-1733), ktorý bol vojenským komisárom Františka Rákócziho II. (1704), potom jeho krajinským eleziarskym inšpektorom (1706). Z poverenia kniežat a založil dva hámre v Dobšinej. V rokoch 1704-11 zabezpečoval pre kurucov sanitru, pušný prach a lezo. Rákócziho nasledoval aj do poľskej emigrácie, ale vycestoval il amnestiu a r. 1711 sa vrátil domov. V rokoch

1711-15 pôsobil ako gemerský podupan a bol vyslancom Gemera na krajinskom sneme (1712-15, 1722-23, 1728-29). Jeho brata, Mártona cisársky generál Siegbert Heister dal v Ke marku popravi (1709).

Jánošík pôsobil na území Trenčína, Liptova, Oravy, Gemera a Malohontu a v Poľsku, ba aj na Morave. Svoju činnosť vyvíjal vedome tak, aby získaval súkno a zbrane, ktoré prídu vhod, keď sa knie a vráti, aby boj mohol pokračovať. Bolo všeobecne známe, že dával pozor, aby pri lúpe iach nikomu neublí il, alebo nikoho neusmrtili. Nie je známy ani jeden prípad, keby boli niekoho čo len zranil. Jeho druhovia však neboli takí citliví, a konali svojvoľne. V Malohonte sa ho podarilo zatknúť, ale podarilo sa mu ujsť.

Lányi sa snažil Juraja Jánošíka a niekedy jeho druhov zachrániť, lebo vedel, že sa pripravujú na návrat Rákócziho. Viackrát verejne prehlásil, že Jánošík je poeštný a v ány èlovek. Raz, keď ho náhodou chytili a drali zatvoreného v kaštieli v Hrachove, vyslobodil ich bez toho, aby prezradil jeho identitu (X.1712). Jánošíka chytili r. 1713 v Klenovci. Odsúdili ho na smrť a obesili v Liptovskom svätom Mikuláši tak, ako aj jeho brata Jána. Počas mučenia nič neprezradil o svojich vzťahoch, a svojich pomocníkoch. Zamlčal aj fakt, že v Èiemanoch ukryl súkno a v Terchovej zbrane. Aj o tom mlčel, že stál v spojení s kurucmi, i keď súd by bol rád našiel na to dôkazy, veď mnohí si budovali kariéru na tom, že sú labanci (prívratenci cisára). Súd chcel ukázať, ako dôrazne vie zatočiť s kuruckými rebelmi. Preto bolo pojednávanie povrchné a zaujaté. Bola zbytočná námaha z úradu vymenovaného obrancu, Baltazára Palugyaiho, ktorý vymenoval všetky poľahčujúce okolnosti. Prokurátor Sándor Csemiczky ho označil za kuruca, čo v daných podmienkach bola prá a ujúca okolnosť.

Slovenský a poľský ľud jeho osobu oprial legendami a stal sa národným hrdinom ľudových rozprávok. Je to dôkaz aj toho, že v období Rákócziho boja za slobodu, predkovia Slovákov sa

srdcom i dušou stoto nili s ním. Toto zneužíla najskôr nacionalistická, neskôr marxistická historiografia, ktorá jeho rabovačkám dávala ráz protimaïarskej revolúty, potom protifeudálneho triedneho boja, s urèitým ostòm nacionalizmu (Koèiš, Jozef: Neznámy Jánošík, Osveta, Martin 1986).

Do druhej polovice XVIII. storoèia - nepoèítajúc lokálne etnické rozpory miestneho charakteru, ktoré sa prejavovali v právnych zvykoch a vo vydávaní rôznych obranných spisov - medzi vytvárajúcim sa slovenským národom a Maïarmi nikdy nedošlo k vá nejšímu potýekam. Vonkoncom u nehovoriac o ozbrojenom konflikte. Jedine v meruôsmych rokoch sa stalo po prvýkrát, e bezvýznamný poèet Slovákov sa obrátil so zbraòou v ruke proti maïarskému boju za slobodu, ale aj tých na mnohých miestach vyhnali sami Slováci, ako napr. pri muránskom hrade. "...ani Štúr, ani Hurban nemali v úmysle naozaj spolupracova s Maïarmi", ani vtedy, keď na èele maïarskej politiky oligarchiu vystriedala liberálna š¾achta: "predtým i potom sa orientovali na konfrontáciu" Teda "Štúr-politik... v rokoch meruôsmych zaviedol národ na dlhý èas do slepej uličky." (Ladislav Szalay, in: Slovenské poh¾ady 1989, è. 11, 71-73.). Veï pre väčšinu Slovákov bolo oslobodenie z pod povinného desiatku a urbárskych robôt, rovnos pred zákonom a náboenská sloboda milšia ako hmlistá a nejasná "národná vec".

Napriek tomu, e rad dôle itých problémov bolo treba rieši - hlavne ak sa pozeráme na vtedajšie pomery z poh¾adu XX. storoèia - situácia Slovákov pred r. 1918 nebola taká vá na, aby bolo potrebné siahnu po radikálnych nástrojoch. "... ili sme tak medzi národnosami - písal v r. 1909 anglický maliar Richard Stokes, ktorý dlhšiu dobu sa pohyboval medzi Slovákmi -, ako máloktorý cudzinec, ale my sme nepoèuli od nich také ponosy, e Maïari zaobchádzajú s nimi zle. Všade, kde sme sa zvrtili, školské vyuèovanie prebiehalo v ich jazyku, a keď sa uèia aj po maïarsky, to neznamená zá a , veï je zjavne oso né, ak všetci obyvatelia krajiny rozumejú jednému spoločnému jazyku, a to je

samozrejme, e výber padol na jazyk dominantnej a najšudnatejšej národnosti. Štát prejavuje èulú starostlivos o hejno veš4mi dôle itých otázok, ako je poš4nohospodárstvo, lesníctvo, baníctvo, priemysel, ba umenie atí. - a celá krajina kypí od ivota a od energie." (Jeszenszky Géza: Az elvesztett presztízs [Stratená prestí], Bp. 1994; 279.) "Kým Monarchia hrala rolu v britskej politike rovnováhy, pre nich bolo Uhorsko vzorným ústavným štátom, keď v Londýne zrevidovali svoju tradiènú zahraniènú doktrínu kvôli germanofóbii, Uhorsko sa jedným švihom degradovalo na inkarnáciu národnostného útlaku."

Prièom hovorilo v Írsku 11% populácie svojim materinským jazykom, v Uhorsku len 12% národností ovládalo mašarèinu. V Nemecku zakazovali, v Uhorskom kráš4ovstve zákonom zabezpeèili vyuèovanie v materinskom jazyku. Kým v Uhorsku sa zatváralo za tlaèový preèin, alebo za národnostné štvanie na niekoš4ko mesiacov, èo zodpovedalo úrovni domáceho väzenia, v Rusku sa odsudzovalo za národnostné štvanie na sibírske vyhnanstvo (Diószegi 10-11.).

26. prezident USA, Theodor Roosevelt v budove uhorského parlamentu v apríli 1910 povedal nasledovné: "Svoje pocity voèi Uhorsku mô em vyjadri celkom krátko. Ja si nielen cítim Uhorsko a nielen sympatizujem s ním, ale ho obdivujem, lebo viem e v dejinách Uhorska je mnoho takých uèení, èo sa nášmu a ka dému inému národu oplatí nauèi . Mô eme dosta lekcii z odvahy, mô eme dosta lekcii zo elezného odhodlania a vytrvalosti. Páni! Celý civilizovaný svet je dl níkom Uhorska pre jeho minulos . Keš Amerika bola ešte len v maternici Európy, Uhorsko bolo tým faktorom, ktorý zabránil rozširovaniu barbarizmu a ktorý chránil bezpeènos civilizovaného sveta. Je zásluhou vašich predkov, e tieto nájazdy boli odrazené, ktoré boli namierené proti západnej kultúre a pochádzali zo sveta barbarizmu, lebo telo vašich predkov zastavilo postup barbarstva. Š4ud Washingtona vo veš4komestách západnej pologule aj dnes s obdivom oceòuje vašich veš4kých, smelých a èestných kráš4ov, v

Sedmohradsku, na pravej a ¾avej strane Dunaja bojujúcich slávnych bojovníkov a na mnohé vyhrané bitky, ktoré oni vybojovali. Neexistuje vynikajúcejšia história, ako dejiny maľarského národa. Ja poznám tieto dejiny a nepova oval by som sa za vzdelaného ľloveka, keby som ich nepoznal." (Zászlóok 1910. V.15., 193-94.) Benešov a Masarykov spolupracovník, francúzsky štátny občan Milan Rastislav "Štefánik pobúrene sa vrátil zo Spojených štátov, nazývajúc Wilsona satanom. Je faktom, e americký prezident pred ním rozhodne prehlásil, e nepova uje za nutné, aby Slovensko odlúèil od Uhorska, nanajvýš by Slovákom urèil širokú autonómiu v rámci maľarského štátu, ktorému ináè po dlhé storoèia Prešporok (Bratislava) bol hlavným mestom, hlavné mesto dnešného Slovenska." (Fejtő 264.) Veï americký prezident Wilson 6. januára 1918 predstúpil pred Kongres so svojim 14-bodovým programom, v ktorom navrhoval federalizáciu Rakúsko-Uhorska (10. bod).

V prvej svetovej vojne Slováci chrabro bojovali. Premietnuc na územie dnešného Slovenska, poèas vojny narukovalo 400.000 mu ov. Slováci figurovali v armáde adekvátnym poètom, tvorili 4%-á (Hronský, Marián: Slovensko pri zrode Ěeskoslovenska, Pravda, Bratislava 1987, 69.). Berúè ohľad na národnostné pomery tohto územia, poèet narukovaných Slovákov mohol by 240. 000 (57, 9% Slovákov v r. 1910 - Szarka László: A szlovákok története [Dejiny Slovákov], Bereményi, Bp. b, u. r., 186.). Slovenskí vojaci bojovali na východnom fronte, v Sedmohradsku proti Rumunom a na talianskom fronte. Zhruba 69.700 mu ov padlo a 61.680 osôb bolo trvale zmrzaèených (Hronský 73.). Zsigmond Prey, veliteľ trenèianskeho 71. pešieho pluku sa vyjadril o vzorovo príkladnej obetavosti slovenských vojakov. Generál Svetozár Boroeviè nazval svojich slovenských vojakov "nádherným materiálom". Náèelník generálneho štábu Conrad von Hötendorf vo svojom elaboráte z r. 1915 o Slovákoch poznamenal: "bojovali hrdinsky a èasto javili oduševnené zmýšľanie, patriotizmus a vernos dynastii." (Hronský 74.) Do ruského zajatia sa dostalo asi 30.000 Slovákov, ale s

pomedzi nich - napriek všetkému úsiliu - len tritisíc sa podarilo naverbovať do československých légií. Na všetkých ostatných bojiskách na strane Dohody bojovalo cca. 40.000 Slovákov, ale väčšina z nich mala cudzie štátne občianstvo - z nich 25.000 malo americké (Hronský 90.).

Na konci prvej svetovej vojny, keď české jednotky obsadzovali územie neskôr nazvané Slovenskom, ani vtedy nezdvihlo zbraň početné množstvo Slovákov voči svojej vlasti. Ba mnoho ľudí slovenského pôvodu opustilo územie nového štátu, keď od nich požadovali prísahu vernosti. Takto slovenský národ stratil mnoho charakterných a nadaných ľudí.

D2. V I. Československej republike (1920-1938)

V súvislosti s trianonskou zmluvou "je nutné konštatovať, že zakotvila prvú Československú republiku v rozporných vojensko-strategických oblastiach so všetkou jej mocenskou problematikou: v českej kotline s Moravou a Sliezsikom (Nemecko, Poľsko, Rakúsko) a súčasne v Podunajskej, Karpatoch (Maďarsko, Rumunsko, Poľsko, ZSSR) a v jadranskom priestore (Juhoslávia, Taliansko). Vojensko-strategické danosti, podmienky a nároky tohto zakotvenia kládli požiadavky presahujúce optimálne možnosti československej štátnej-politickej koncepcie a zvyšovali tlak na národnostné, politické a sociálne štruktúry československého štátu." "...modernej československej štátnosti chýbala skúsenosť konfrontujúca ich národy s nutnosťou uplatniť sa v otvorenom boji i za cenu obetí ako jedného spoločného, vystaveného najvyššej skúške v zápase o existenciu." (Oswald Kostrba: Vojenské aspekty kapitulace 1938; Reportáž /Praha/ 1990/19, V.) Pripomeňme: Nemecko, Taliansko, Poľsko a Maďarsko boli nepriateľské štáty. Rakúsko bolo neutrálne ale Tretia ríša ho anektovala (11-13.III.1938).

Sovietsky zväz síce uzavrel s Ěeskoslenskou zmluvu (16.V.1935), ale preto e sa nevzdal svojich plánov ovládnú svet, jeho pomoc znamenala riziko, ktoré sa v r. 1945 v plnej miere potvrdilo. Rumunsko a Juhoslávia boli spojencami republiky. Protimaiarskú Malú dohodu vytvorili spoločne (17.VI.1921-1938), ale len Rumunsko malo krátku spoločnú hranicu s Ěeskoslenskou. Medzi dvomi najvzdialenejšími bodmi Ěeskoslenska bola vzdialenosť takmer zodpovedajúca diaľke medzi Londýnom a Plzou (takmer 950 km), šírka krajiny vzhľadom na jej dĺžku nebola významná (pohybovala sa medzi 300 a 50 km-ami).

Ěeskoslensko získalo 21% z plochy Monarchie, 26% z počtu obyvateľov a 70% priemyselnej výroby. Táto sa koncentrovala prevažne v českých zemiach.

Od Uhorska oddelené územie (Slovensko a Podkarpatská Rus) tvorilo 22,3% niekdajšieho kráľovstva. Získalo tak 19,5% a obyvateľstva. Z priemyselnej výroby na Slovensko pripadalo 18,2%.

Francúzske ministerstvo zahraničných vecí dalo vypracovať rozsiahlu štúdiu pre mierovú konferenciu: "Slovensko nie je nič iné, ako mýtus: Slovenské kmene v severnom Uhorsku nikdy netvorili štát; ich typy tie nie sú jednotné, menia sa z dediny na dedinu..." "...skutočne Slovákmi obývanú oblasť môžeme obmedziť po čiaru Hrona, od nej na východ sa rozprestierajúcom území totiž v dyňi len menšiny. Hornaté oblasti Liptova, Zvolena, Trenčína sú skutočne slovenské zeme." (Paix, vol. 69. ff. 28-64. "Les limites au point de vue ethnique de l'État tchécoslovaque", 1918. nov. 20.)

To, že Slovensko sa stane súčasťou Ěeskoslenska bolo rozhodnuté pomerne neskoro. Slováci - nepočítajúc jednotlivcov, ktorí nikoho nerepresentovali - na to ani nemysleli. Ani medzi Ěechmi nebola jednoznačná zhoda v tejto otázke. "Úplné novum českého politického programu bola požiadavka pripojenia Slovenska k českému štátu. ...Slovensko sa dostalo do prehlásenia Ěeského zväzu z 30. mája 1917 na poslednú chvíľu a bez nadväznosti na doterajší vývoj českej oficiálnej politiky a štátnej doktríny." - píše český historik - "...pri príprave prehlásenia

nia Ěeského zväzu sa vyskytla rada odporcov zaělenenia Slovenska do ěeského štátu." "Ěeská verejnosa mala o Slovensku len hmlisté predstavy. J. Hajšman si pri národnej prísaha všimol, e ¼udia si ěasto pletú Slovákov s Juhoslovanmi." Veí s nimi boli v politickom a hospodárskom styku, spolu s nimi sedeli vo viedenskom parlamente. "Oproti tomu styky ěesko-slovenské boli hlavne za svetovej vojny ve¾ami skromné. Uhorsko bolo v podstate iným štátom a slovenská politika v rokoch vojny takmer neexistovala." "Slováci na rozdiel od Juhoslovanov, sa nezúěastnili Trojkrá¼ovej deklarácie, ani národnej prísahy." Prehlásenie vzniklé děa 6.I.1918 po adovalo zjednotenie ěiech a Slovenska. "Príěiny spoěivajú na jednej strane v celkovej slabosti slovenskej politiky, na strane druhej v nedostatoknom záujme a malej agilnosti na ěeskej strane. Slovensko zostávalo pre ěeských politikov exotikom." V ěeskom Národe si pos a oval autor pod pseudonymom Nivko v ělánku "Slováci a Ěesi - nieko¾ko myšlienok uhorského Slováka": "Máloktoý ěeský politik má solídnejšie vedomosti o Uhorsku. A tak sa stalo, e niektorí vynikajúci ěeskí politici sa síce tešia, e Slováci sa vzdávajú svojho separatizmu, ale súěasne pova ujú slovenskú otázku za kukuěie vajce, ktoré bolo "prenáhlenosou a kompromisom" polo ené do hniezda Ěeského zväzu." (Jan Galandauer: Vznik Ěeskoslovenské republiky 1918, Svoboda, Praha 1988; 170; 171-72; 173.)

"Pre tvorcov samostatného ěeskoslovenského štátu to bola ve¾ká skúška ich demokratiěnosti, o ktorej to¾ko a tak kvetnato hovorili - neobstáli v tejto skúške a toto ich fiasko malo pre oba národy tragické děsledky." (Kuěera, Rudolf: Kapitoly z dijin stědnej Evropy, Mníchov 1989, 109.)

"Ěeskoslovenská republika vznikla v mimoriadne pre ěu prizaŇivej situácii takmer v maximalistických hraniciach, a to za pou itia dvoch nezluěite¾ných zásad: zásady historickej kontinuity Zemí Koruny ěeskej a zásady sebaurěenia národov v štáto-právnom zmysle. Politici však v tejto chvíli nepreukázali dos predvídavosti; prijali územný rozsah, ktorý bol nezbytný pre

ivotaschopnos štátu, ale neprijali záväzok z toho vyplývajúci: koncipova národnostnú politiku takým spôsobom, ktorý by prial harmonickému súitiu národov a predišiel by vnútorným napätiam a odstredivým tendenciám." (názor Bohemusa - Kuèera, Rudolf: Kapitoly z dijin støední Evropy, Mníchov 1989, 148.)

Vojenské obsadenie Slovenska sa zaèalo 1. novembra 1918 a skonèilo sa 20. januára 1919. V š¾apajach èeského vojska prichádzalo èeské èetníctvo, ktoré postupne odzbrojilo a rozpustilo slovenské národné gardy, miestne Slovenské národné rady ba aj Slovenskú národnú radu ako takú (20.I.1919). 25. marca 1919 minister s plnou mocou pre Slovensko, Vavro Šrobár vyhlásil na celom území Slovenska stanné právo. To vstúpilo v platnosť aj na Podkarpatskej Rusi. 14.VI.1919 francúzsky generál Destremaux zaviedol vojenskú diktatúru a cenzúru. Stanné právo a diktatúra bola odvolaná len 6. apríla 1922. "Na Slovensku bola proste vyhlásená vojenská diktatúra, ktorá mala násilím vynúti súhlas obyvate¾ov Slovenska, Slovákov, Nemcov a Maïarov s novou mocenskou realitou." (Kuèera 90.) "Skutoènos, e Slovensko muselo by oslobodené vojensky a tak zaèlenené do èeskoslovenského štátu, ovplyvnilo i jeho postavenie v republike." (Slovensko - Dejiny, OBZOR, Bratislava 19782, 674.)

V júli 1922 došlo v mestách na maïarskom etnickom území k zladeným zhroma deniam na záchranu vyuèovania v materinskom jazyku.

Na èeskej strane nazerali na Slovensko aj nasledovným zjednodušujúcim spôsobom: "Mô eme poveda, e na S-[lovensk]u je sústredený skoro celý uhorský textilný priemysel a to z 80%. Avšak slovenský priemysel musí by nále ite oèistený od maïarského a idovského kapitálu. idia sa na S.[lovensko] s ahovali z Galície, ktorí tu statky dostávali skoro zadarmo. Toti niektorí Slováci, keï nemohli statky pred odjazdom do Ameriky preda, nechali ich ladom a odišli. Odchod zo S-[lovensk]a bol znaèný, v spišskej, šarišskej a u horodskej stolici boli ka doroène i celé dediny ¾audoprázdne. A preto nie je mo né poveda, e vyt-

laèi dnes naraz maïarsko- idovský kapitál zo S-[lovensk]a bude také ¾ahké, ak uvá ime, e akciový kapitál, fondy, investieñí majetok je dnes temer z 90% v maïarsko- idovských rukách. Avšak nesmie sa zabudnú , e prehlásením pripojenia Slovenska k nám sa situácia u zmenila. Ako v Èechách, kde ve¾ká èas priemyslu je v nemeckých rukách, politická udalos zmenila nemectvo v èeštvo, tak i na S-[lovensk]u maïarské firmy sa zmenia na slovenské. A s vonkajšou premenou iste príde ruka v ruke vnútorná premena. Pripojením S-[lovensk]a náš štát dostal tvar elipsy. Dôle itú úlohu bude hra mesto Bratislava, lebo je hospodárskym strediskom dopravy nielen z Juhoslávie, ale aj z Grécka, Bulharska a Rumunska. Je isté, e cesta zo severu na juh, z Po¾ska, pôjde cez hlavné mesto Slovenska a tým bude cite¾ne oslabený hospodársky význam Pešti. K zabezpeèeniu nášho hospodárskeho vplyvu sa musíme stara o rýchlu úpravu našich vnútorných dopravných pomerov. Obchod s obilím je na S-[lovensk]u takmer úplne v rukách idovských. idia taktie skupovali všade po dedinách ovocie, ¾an, konope a vajcia. Z pozemkov má id najúrodnejšie pole a lúky. idia skupovali na S-[lovensk]u chalupy na spadnutie za 5-10 zl.[atých], podopreli trochu kôlovitými stápmi a potom predali u za nieko¾ko stovák. idia dr ali na Slovensku 70% pôdy. Teda ú asné pomery. Hocike patrili idom celé dediny, pozostávajúce z malých chalúpok. Avšak najhoršie pomery sú v najvzdialenejšej èasti S-[lovensk]a, v okolí Ú horodu. Ako priemysel a obchod tak aj malé remeslá opanovali na S-[lovensk]u idia. Na S-[lovensk]u je 21 slovenských peða ných ústavov, ale 133 maïarsko- idovských. V nich je 100 mil. K. [korún], ktorého kapitál sa u íva na maïarizáciu úbohého ¾udu. Je nesporné, e slovenská inteligencia dnes nestaèí na ve¾ké úlohy tu musí vypomôc slov. inteligencia z Ameriky a naša inteligencia. S.[lovensko] bude našou koloniálnou krajinou; je mylný názor, ako by azda koloniálna krajina nesmela s materskou hranièi. Príkladom je Rusko so Sibírou." (Pl. - Ottvá Obchodní slovník II., 2 èas , Praha-Bratislava 1921, 1217.)

Latentný antisemitizmus il aj naäalej. idov obviöovali z toho - a dodnes sa tento názor z äasu na äas objaví -, e sú zodpovední za "maäarizáciu". Tento názor bol v propagande vojnovkej Slovenskej republiky ve¾mi rozšírený. Po r. 1945 tie viedol k vá nym proti idovským násilnostiam.

Aké osobnosti stáli pri zrode nového äeskoslovenského štátu? "... naši predkovia v rokoch 1. svetovej vojny... viedli militantnú, demagogickú, hysterickú, livú a štvavú protirakúsku a protinemeckú propagandu, zvolení poslanci, ktorí kedysi zlo ili s¾ub verností štátu, suverénne prešli na stranu nepriate¾a a zahájili boj, v mene ktorého dokázali sfalšova dejiny Äeského krá¾ovstva a strednej Európy a dokonca si, aby dosiahli svoj cie¾, vymysleli celý neexistujúci národ, ktorého predstavitelia dodali ve¾mi chytrou aktualizovanú a pragmaticky umelú "ideu" a "zmysel dejín a existencie" - pripomína Miroslav Balcar. (Bratislavské paradoxy; In: Støední Evropa /Praha/ 1992/23., 113.) Ale potom sa na akom základe po aduje lojalita voèi štátu?

Prvým prezidentom republiky sa stal Tomáš Garrigue Masaryk, poslanec rakúskeho parlamentu, ktorý porušil svoju prísahu a pôsobil ako agent anglickej tajnej slúky v druhej polovici prvej svetovej vojny. Prezident korešpondentovi Le petit Parisien prehlásil: "Slovenský národ nejestvuje. To je iba výmysel maäarskej propagandy." (Vnuk, František: Dedištvo otcov, Toronto-Bratislava 1991, 39.) Stál na èele mnohonárodnostného štátu, ktorý nedisponoval potrebnými kohéznymi silami a historickými tradíciami. V rámci Uhorska ilo 48% Maäarov, 14% Rumunov, skoro 10% Nemcov, 9,5% Slovákov a skoro 9% Chorvátov (1910), ostatné národnosti sme zanedbali. V äerstvo vytvorenej Äeskoslovenskej republike - pod¾a oficiálnych údajov (1921) - ilo 52% Äechov, 23% Nemcov, 14% Slovákov, 6% Maäarov a 3,4% Rusínov. Äechov a Slovákov vykazovali spoloène a tak získali 66% "Äechoslovákov", èo štatisticky malo demonštrova prevahu štátotvorného elementu. K tomu musíme hneí pripomenú , e sèítania ¾udu boli manipulované, veí na

Slovensku a Podkarpatskej Rusi obèania nevyplòbovali sèftacie hárky, èo viedlo k mnohým bezúspešným protestom aj na medzinárodných fórach, ale tieto štatistiky sa dodnes pouívajú. Západná tlaè kritizovala predmetné manipulácie (Giornale D'Italia, Maasbode, Daily Mail, Times, Manchester Guardian). Tieto údaje musíme bra s rezervou (poèet Maïarov pod³/₄a oficiálnych štatistik bol nasledovný: 1910: 884.309; 1930: 650.597; èeskoslovenský odhad v r. 1945: 751. 000, prièom idov sèítali osobitne /66.000/, ktorých znaènú èas tvorili taktie Maïari). Toti vytvorili osobitnú idovskú národnos a obèanov idovského vierovyznania nútili, aby sa hlásili za Èechoslovákov alebo idov (1921: bolo 70.529 slovenských idov). Tento výsledok bol dôsledkom aj toho, e medzi rokmi 1919-24 sa pres ahovalo do Maïarska 106.841 osòb a oficiálne štatistiky nevykazovali národnos osòb bez štátneho obèianstva na Slovensku (v r. 1921 42. 313 osòb).

D21. Vnútorne pomery

Ako sme videli, konflikty medzi Slovákmi a Maïarmi sa zaèali koncom XVIII. storoèia. Tieto sa však spoèiatku obmedzovali len na slovenskú elitu, široké vrstvy ich prakticky vôbec nevnímali. Len èas duchovenstva ich propagovala, resp. s rozširovaním vzdelania dostávali sa tieto názory medzi ³/₄udí a negatívne ovplyvòovali vz ahy medzi oboma národmi. Avšak tieto predstavy sa v masovej podobe rozšírili len po r. 1918 a spôsobili znaènú škody. Aj u citovaný názor ¹/₄udovíta Nováka to potvrdzuje. Èesi museli nejakým spôsobom zdôvodni, preèò obsadili Slovensko, kde ili len v nepatrnom poèet (1910: 7.489 osòb). Ako druhý dôvod sa udávala asimilácia Slovákov.

Národnos bola pre väčšinu ³/₄udí novotou, veí predtým štátny rámeè, resp. panovník rozhodoval o lojalite. Skoro do konca XIX. storoèia sa príslušnos k spoločenskej vrstve a k

náboenstvu zdali by dôleitejšími, ako národnos. Dokazuje to aj epizóda, ktorú sme citovali od Peroutku.

Napriek všetkým sľubom a dohodám, sa Československo nestalo východným Švajčiarskom, ba ani pravou demokratickou krajinou, ale unitárnym, centralistickým "československým" národným štátom. V československých pomeroch bola prakticky nemožné poraziť vládnú koalíciu. Systém viazaných mandátov všade viedol k straníckej diktatúre a k zníženiu osobnej iniciatívy a zodpovednosti poslancov. Priam vojensky prísna stranícka poslušnosť mohla pozbaviť poslancu mandátu, ak sa priechil straníckym rozhodnutiam. Prácu parlamentu riadili predsedovia koalíčných strán a oni rozhodovali o všetkých podstatných otázkach. Parlamentná debata či hlasovanie bolo u nás len demonštratívnym, formálnym krokom. Teda zákonodarný zbor plnil funkciu hlasovacieho stroja. Viera v nadradenosť štátu bola dôvodom toho, že ten existoval skôr, ako krajina. Pre strany bola prijatá hocijaká koalícia, lebo ak zostali v opozícii, boli odsúdené na absolútnu nečinnosť a neefektívnosť. Rezorty si vládne strany medzi sebou rozdeľovali podľa straníckych záujmov. Tak je opozícia nemohla získať riadenie post.

V podstate vo všetkých dôležitých otázkach rozhodovali tri mocenské faktory. Jednu záujmovú skupinu tvorili banky a vedúce štruktúry hospodárskeho života, druhú hrad, teda prezident a okolo neho stojaca elita a tretiu práve vládnuca koalícia. Táto štruktúra však stála celkom mimo pôsobnosti a kontroly verejnej mienky. Tento model stál ďaleko aj od vtedajšieho ponímania demokracie.

Volebný zákon predpísal, že v Čechách a na Morave je potrebných 100 podpisov, aby zoznamy boli právoplatné, na Slovensku poadovali 1000 podpisov. Bolo však oveľa horšie, že v krajoch s maľarskou väčšinou pripadalo oveľa viac voličov na jeden mandát, ako v českých či slovenských okrskoch. V r. 1920 bolo pre získanie jedného slovenského mandátu potrebných v priemere 19.753 hlasov, na jeden platný maľarský mandát muselo pripadnúť aspoň 27.697 hlasov, skoro o 8000 - teda o 40% - viac.

Zákon o voľbách do samospráv mal tie svoj háčik. Toti bez ohľadu na výsledok volieb, práve vládnúca garnitúra vymenovávala jednu tretinu poslancov. V r. 1922 (vládne nariadenie č. 275) 32 municipiálnych miest degradovali na veľké obce. Len Bratislava a Košice si zachovali svoj štatút, lebo ich vyhlásili za mestá s regulovaným magistrátom. Váňym dôsledkom tejto situácie bolo, e tento svojský spôsob vládnutia zdiskreditoval demokratické inštitúcie. Práve vtedy, keď po celej Európe získavali moc diktatúry. Stagnácia hospodárskeho ivota na Slovensku, a nezamestnanos situáciu zhoršovala. Ěeský priemysel toti zničil slovenský. Bez toho, aby sme sa pustili do rozboru hospodárskej situácie, mô eme konštatova, e zaèlenením obyvateľov severného Uhorska do Ěeskoslovenska sa ich hospodárska situácia zhoršila.

O sčúbenej slovenskej autonómii nebolo ani reèi. Slováci sa ocitli v zaujímavej situácii. I keď si vybudovali svoj systém inštitúcií a školskú sie. Ich vzdelávacie možnosti, kultúrny ivot sa rozvinul nevídaným spôsobom, predsa len ili v polohe niekde medzi stavom národnosti a štátotvorného národa. Veï niekôkokrát došlo k pokusom postupného èechizovania slovenskej reèi a perspektívne sa mal vytvori Ěeskoslovenský jazyk, a neskôr aj Ěeskoslovenský národ. Tienistou stránkou tohto všeobecného rozvoja bolo to, e všetko sa dialo na úkor národností. Hodnotenie známeho publicistu, Pála Szvatkóa veľmi trefne charakterizuje toto obdobie: v Ěeskoslovensku menšiny demokraciu ovoniavali od spodku. Básnik Štefan Krêméry a u spomínaný Ľudovít Novák s poťutovaním konštatovali, e niekdajšiu trojjazyènos (slovensko-maňarsko-nemeckú) vystriedala okyp ujúca jednojazyènos.

D22. Situácia Maďarov

Naším cieľom nie je rozobera národnostnú politiku prvej ÈSR, veï sa zaoberáme dejinami Slovákov, predsa musíme spomenú

niekoľko faktov, aby sme videli, ako sa zmenilo postavenie Maňarov. Toto je možné porovnať so situáciou Slovákov pred r. 1918. Takým protimaňarským nariadením bolo vytvorenie kolónií. "Cieľom kolonizácie bolo narušenie homogénneho maňarského etnického územia, predovšetkým na severnej časti Malej podunajskej nížiny. V záujme toho českým a moravským taktie zo severu prichádzajúcim, ďalej z Južoslávie "repatriovaným" slovenským kolonistom dali možnosť, aby z veľmi priaznivo získaných úverov nakupovali vyvlastnenú pôdu, stavali domy. Takýmto spôsobom vznikli samostatné kolónie (Hodovo, Hurbanova Ves, Hviezdoslavov, Okánikovo, Šrobárovo atď.), taktie sa tvorili "kolónie" pri existujúcich maňarských dedinách, na ich priľahlých osadách (Senec, Michal na Ostrove, Lehnice, Gbelce, Biča, Veľké Trakany atď.). Spomedzi 94 kolónií vzniklých na základe československej pozemkovej reformy 64 bolo vklínených do územia s väčšinovým maňarským obyvateľstvom, a spomedzi celkovo 2271 kolonistov 1746, teda zhruba 77% sa dostalo do maňarských oblastí." (Liszka József: A szlovákiai magyarok néprajza [Etnografia Maňarov na Slovensku], 2002)

V r. 1936 prijali na ochranu štátu taký zákon, ktorý z vtedajších 79 okresov 48 - hlavne pozdĺh hraníc - vyhlásili za pohraničné pásmo. To znamenalo 57% územia a obyvateľstva Slovenska. 95% Maňarov žilo na území, ktoré prakticky bolo pod vojenskou správou. V tomto pásme bola každá stavebná činnosť (cesty, kostoly, skladištia, telocvičňa, podniky) viazaná na povolenie vojenského veliteľstva. Navyše, v spomínaných okresoch mohol štát nehnuteľnosti hocikedy vyvlastniť. Ako dôvod stačilo uviesť, že dotýčaný majiteľ je zo štátne-bezpečnostného hľadiska nespoľahlivý. Cudzinci sa na tomto území mohli zdržiavať len s povolením vojenských orgánov. Dosah tohto zákona môžeme pochopiť hlavne vtedy, keď vieme, že v r. 1930 ľudia so spornou štátnou príslušnosťou či zahrnutí do kategórie cudzích štátnych príslušníkov bolo 91.832 - ktorí boli hlavne Maňari. Teda väčšina národností žila vlastne pod vojenskou správou, aby sme nepovedali: pod diktatúrou.

D23. Slovenské politické predstavy

Politické zmeny v 30-tich rokoch aj v slovenskej politickej elite vyvolali kvasenie. Slovenské krivdy sa spomínali predovšetkým v súvislosti s chýbajúcou autonómiou, a vyčítalo sa, že voči Slovákom uprednostujú Ďechov pri obsadzovaní úradov, v dôstojníckom zbore a inde. Na riešenie situácie vznikli skupiny, ktoré mali rôznu medzinárodnú orientáciu. Predovšetkým tu boli ěechoslovakisti, ktorí boli za jednotu. Potom protimaĽarská polonofilská skupina, protimaĽarská a protipoľská čas spektra, orientujúca sa na nacistické Nemecko, a nakoniec i skupina orientujúca sa tak na Poľsko ako MaĽarsko. Nakoniec zví azila nemecká orientácia, i keď Jozef Tiso v MaĽarsku viedol neoficiálne rokovania o tom, že Slovensko v rámci MaĽarska by dostalo autonómiu (koniec mája 1938).

V období pohybu a nespokojnosti národností sa slovenské strany zišli v iline a jednostranne vyhlásili autonómiu Slovenska (6.X.1938). Nasledovalo polroēné obdobie. Meno štátneho útvaru sa stalo oficiálne Ěsko-Slovensko, priēom na základe mníchovského diktátu (29-30.IX.1938), druhá Ěsko-slovenská republika musela vāēšinu Nemcami obývaných území odstúpi nacistickému Nemecku. Dôsledkom toho sa prezident Edvard Beneš - "korteš sovietskych záujmov" (Josef Kalvoda) - vzdal svojej funkcie (5.X.1938) a odišiel ako súkromná osoba na západ. Ěskoslovensko vzniklo pri zelenom stole. Za jeho vytvorenie nebolo potrebné bojovať. A toto jej obyvateľov ochudobnilo o poznanie spoločného boja za nezávislosť, v ktorom jediniec riskuje svoj život, ale stú í sa a cíti sa byť členom národa. Ěský vojenský historik Miloslav Hauner to vyjadril celkom neúprosne: "Štáty nebojujúce za svoju nezávislosť nepriamo popierajú svoj nárok byť štátom, a kapitulácia bez boja, na ktorú pristúpi celá spoločnosť, zodpovedá návratu k primitívnym sociálnym formám. Berie štátu jeho funkciu subjektu medzinárodnej politiky, jeho obyvatelia sa vzdávajú štátu občanov a

vracajú sa k stupni vývoja, v ktorom prevláda psychóza stáda a inštinkt biologického prežitia." (Oswald Kostrba: Vojenské aspekty kapitulace 1938; in: Reportér /Praha/ 1990/19., V.)

Prvá viedenská arbitrá (2.XI.1938) prisúdila Maďarsku časť územia v drsivej väčšine obývanú Maďarmi (10.307 km²). Po tom, ako československo-maďarské jednania nevedli k výsledku, obe krajiny sa oficiálne obrátili na medzinárodný rozhodcovský súd. Slovensko sa tak zbavilo väčšiny maďarskej minority. Poliaci si vojenskou silou vynútili odovzdanie nárokováných uzemí v Čechách.

D3. I. Slovenská republika (1939-1945)

Vyhrotenie česko-nemeckého vzájomného, ktorý sa nedá celkom prisúdiť na konto Hitlera, ale svoju neblahú rolu zohrala aj úzkoprsos vládnúcej českej politickej elity. Svojou protinárodnostnou politikou sudetských Nemcov priamo vohňala do osídlení nemeckého diktátora, lebo poeňúc r. 1918 premeškala uplatni oprávené a medzinárodne garantované práva v praxi. Pred okupáciou Čiech a Moravy, zastrašení Slováci vyhlásili samostatný Slovenský štát (14.III.1939). Hlinkova garda pochodovala ulicami Bratislavy a vyvolávala: Česi peši do Prahy, idia do Palestíny, Maďari do Ázie!

Hitlerovské Nemecko chcelo z tejto krajiny - z propagandistických pohnútok - urobiť vzorový štát.

Na území Slovenska (38.629 km²) žilo 2,66 miliónov obyvateľov. Z nich 61.000 (2,3%) bolo Maďarov. Ilo tu ešte 88.000 osôb bez slovenského štátneho občianstva, z pomedzi ktorých mohlo by 14.000 etnických Maďarov. Vzhľadom na to, že idov vykazovali osve (74.000 osôb), celkový počet Maďarov musel by podstatne vyšší.

Jediná povolená strana, Hlinkova Slovenská ľudová strana (HSĽS) držala moc v rukách. Na čele štátu stál rímsko-katolícky

kôaz Jozef Tiso (1887-1947), absolvent viedenského Pázmána (1906-10). Počas prvej svetovej vojny bol vojenským kaplánom (1914-15), potom profesorom teológie na nitrianskom piaristickom gymnáziu (1915-21), neskôr na nitrianskej teológii prednášal morálnu a pastorálnu teológiu (1921-24). Potom pôsobil v Bánovciach ako dekan-plebán (1924-45). Stal sa poslancom československého parlamentu (1925-38), v rokoch 1927-29 bol ministrom športu a zdravotníctva v československej vláde, predsedom slovenskej autonómnej vlády (1938-39). R. 1939 a potom prezidentom protimaľarskej a proti idovskej I. Slovenskej republiky (1939-45). Po druhej svetovej vojne ho popravili ako vojnového zločinca. Bol podpredsedom totalitnej a slovenský národný socializmus hlásajúcej HSĽS (1930-39), neskôr jej predsedom (1939-45). Napriek svojmu vysokému vzdelaniu považoval za zľúčenie ľudského s učením Krista, čím veľmi poškodil nielen kresťanstvo, ale podviedol mnoho jednoduchých ľudí. Na jeho politické názory mal veľký vplyv krajne protimaľarsky ladený antisemita Karl Lueger, viedenský primátor, ktorého spočiatku i Adolf Hitler považoval za svojho učiteľa. Stačí niekto citovať od Tisu: "Strana je národ a národ je Strana. Národ cez Stranu hovorí, Strana namiesto národa rozmýšľa... Ďo národu škodí, to strana zakazuje a bižaguje... Strana sa nikdy nepomýli, keď v dy a jedine bude mať záujem národa pred očami..." (Organizačne zvesti HSĽS 1943, č. 3) V auguste 1939, vo svojej trnavskej reči považoval "za jeden z najmúdrejších krokov našej vlády po 6. októbri, keď prijala zásadu jeden Boh, jeden národ, jedna organizácia, jedna strana na Slovensku." (Slovák 13.VIII.1939) "Národný socializmus má svoje náboženské základy." (Obdobný prehovorí, Kalligram, Bratislava 1994, 26.) Ďo sa týka idovskej otázky, stačia dva citáty: "Učením katolíckej morálky hlásaná láska k národu sa na Slovensku prejavila aj účinným bojom proti všetkým škodcom slovenského národa. K týmto škodcom oddávna patrila id, ktorý politicky potláčal a hospodársky vykorisťoval slovenský ľud a usiloval sa o jeho zničenie... Všetko, čo

sme podnikli v idovskej otázke, zodpovedá láske k nášmu ¾udu." (Slovák 7.XII.1941) Po deportáciách vo svojom vychýrenom príhovore v Holíe nasledovne vykrúcal uenie Biblie: "A pýtam sa ja: je to kres anské, keď sa národ slovenský chce zbavi svojho veého nepriate¾a ida? Je to kres anské? Láska k sebe je príkazom bo ím a tá láska k sebe mi rozkazuje, aby som od seba odstránil všetko to, èo mi škodí, èo mi ohrozuje ivot. A e Slovákovi idovský ivel ohrozoval ivot, myslím, o tom nikoho netreba presvedèova ... Bolo by to vyzeralo eše horšie, keby sme sa neboli vzchopili vèas, keby sme sa neboli od nich oèistili. A urobili sme tak pod¾a príkazu bo ieho: Slovák, zhoí, zbav sa svojho škodcu! V tomto zmysle robíme a budeme robi íalšie poriadky." (Slovák 18.VIII.1942) V jeho rodnom dome nedávno otvorili pamätné miesto takému èlovekovi, o ktorom sa akademik György Ránki vyjadril dodnes platným spôsobom: "Z Tisa klamná samostatnos Slovenska zväèša vyhubila všetko, èo sa niekedy uèil o Kristovi a humanizme kres anstva èo sám uèil."

Tisu v r. 1942 prehlásili za vodcu. Polovojenský zbor strany, Hlinkova garda terorizovala obyvate¾stvo, ktorého hlavným velite¾om bol prezident. Oficiálnou ideológiou sa stal slovenský národný socializmus a bolo na dennom poriadku prenasledovanie idov, Maïarov a Rusínov. Nemecká menšina mala privilegizované postavenie za cenu jej nacifikácie. Slovensko sa podie¾alo na vojenskom a ení proti Po¾sku (1.IX.1939) rovnako, ako aj na vojne proti Sovietskemu zväzu. Z po¾ských území anektovali oblasti, ktoré 28. júla 1920 pripojili z Oravy a Spiša k Po¾sku (589 km²; 22.XII.1939). Vyhlásili najprísnejšie idovské zákony na svete (9.IX.1941), a následne deportovali svoje idovské obyvate¾stvo (1942, 1944; celkove 70.000 osôb).

V auguste 1944 v rámci slovenského vojska sa vytvorila odbojová skupina, ktorá pripravovala slovenské národné povstanie. Vypuklo však nie v plánovanom termíne. Sovieti ho prílišne nepodporovali, veï to odporovalo ich hegemonistickým predstavám, lebo by im nebolo prišlo vhod, aby sa jeden národ sám oslobodil z

pod jarma nacizmu. V r. 1945 sa Slovensko znovu stalo súčasťou Československa a keď sa tváril tak, ako keby na Slovensku boli len partizáni, nacisti a kolaboranti skoro vôbec. Pred ľudovými súdmi postavili oveľa viac Maďarov ako Slovákov (medzi odsúdenými bolo 29% Slovákov a 60% Maďarov). Ich vina bola väčšinou len to, že sa tešili, keď ich pripojili späť k Maďarsku.

D4. Naposledy Československo (1945-1992)

Po r. 1945 by bolo dobré hovoriť o demokracii. Skôr išlo o etnokraticiu. Dnes tak často spomínané Benešove dekréty, ktoré boli v rozpore s vtedajšou československou ústavou a preto sú neplatné, posunuli nacistické tene, ktoré sa zdali byť mätve, do budúcnosti. Oproti Nemcom a Maďarom boli zavedené také isté opatrenia, ako ani nie tak dávno voči idom. Svet však zjavné analógie nechcel vidieť. "Ak ten, kto odsun presadil a previedol, nie je vojnovým zločincom, tak ním iste nebol ani K. H. Frank alebo Rosenberg, a ak odsun nebol zločinom, potom tento pojem nemusí existovať." - konštatuje jeden český historik (Kučera, Rudolf: Kapitoly z dijin strednej Evropy, Mníchov 1989, 237.). Ďo sa stalo s Nemcami a Maďarmi vytkol Benešovi aj Slovák, Anton Kittner, major ĎA: "Vydané dekréty narušili ľudskú dôstojnosť a násilne trhajú rodiny, čiže robíme to isté, ako robili fašisti..." (Slovenské ozveny 1991, č. 19, 7.) Maďarské školy a inštitúcie boli zatvorené, dôchodky boli zrušené, rozhlasové prijímače boli zhabané, Nemcov a Maďarov prepustili. Po maďarsky hovoriaci ľudia boli vystavení rôznym represáliám. Ďas Maďarov deportovali do Maďarska (89.660 osôb), iní Ďas odviezli do Ďiech na nútené práce (43.546 osôb, z toho 5422, mladších ako 6 rokov), zbytok chceli odnárodniť a zakladať tzv. reslovakizácie. 352.038 osôb sa prihlásilo "dobrovoľne", nechceli byť vysídlení a stratí zamestnanie. Školy s vyučovacím jazykom maďarským tri roky neexistovali. Ideovým pozadím tých-

to represálie bola falošná predstava, e Maári ijúci na Slovensku sú vlastne pomáiareni Slováci, a týmto spôsobom sa len naprávajú krivdy histórie. Napriek všetkým snahám, sa nepodarilo tento ne¾udský plán realizova , i keď počet Maiarov na Slovensku stále klesá (medzi rokmi 1921-91: o 89%). Traumy ešte aj dodnes pôsobia. Posielanie detí do slovenských škôl a zmiešané manželstvá, taktie migrácia majú svoj podiel na tomto trende.

Pri Bratislave, na pravej strane Dunaja, pri rakúsko-československých hraniciach, v máji a júni 1947 bolo zavra dených deväť desiat 16-19 ročných mladíkov s maïarským štátnym občianstvom, ktorí sa na konci vojny pokúsili dostať domov, do Maïarska. Našli ich v druhej polovici júla zahraných v zákopoch, ktoré boli budované v apríli 1945. Toto nás vrahov je dodnes zahalená rúskom tajomstva (Janics Kálmán: A hontalanság éve [Roky bez domoviny], Hunnia, Bp. 1989).

Komunisti po druhej svetovej vojne ihneť začali s prípravami na prevzatie moci, ku ktorému došlo vo februári 1948. V Československu sa do väzníc, pracovných táborov a iných nápravno-výchovných zariadení dostalo zhruba 130.000 ľudí, V r. 1951 v českých uránových baniach vykonávaloivotu nebezpečných podmienkach otrockú prácu 25-30.000 osôb. V r. 1955 v 230-tich nápravno-výchovných zariadeniach bolo väznených asi 240.000 osôb. Z nich 80% tvorili politickí väzni. Bohatých ročníkov perzekvovali, inteligenciu vysídľovali z miest do dedín. Po krajine sa prehnala vlna procesov. Medzi rokmi 1949 a 1953 súdy v rámci zinscenovaných procesov odsúdili na smrť 233 ľudí. Spomedzi nich 171 rozsudkov vykonali. V tomto počte nie sú zahrnuté smrteľné obeť policajnej brutality. Druhý človek KSĽ, Rudolf Slánsky a ďalších desať komunistických vodcov idovského pôvodu padli za obeť istkám. Druhú svetovú vojnu z 52.000 komunistov prešlo 27.000. Z nich 75% sa stalo obeť ou brutality komunistického režimu v 50-tich rokoch.

Po prevzatí moci komunistami sa atmosféra uvoľnila a sa týka národnostného útlaku. Drvivá väčšina reslovakizantov si

zachovala svoju maïarskú identitu, ale mnohí zo strachu, sa oficiálne nehlásili k Maïarom. Toti v ÷eskoslovenskom ob÷ian-
skom preukaze a do obdobia po Ne nej revolúcii bola zazna÷ená
aj národnos . Tak isto aj v rôznych úradných listinách, ÷i for-
mulároch sa národnos uvádzala. Aj kádrové oddelenia evidovali
národnos . To dalo mo nos úradom, aby latentným a
nedokázate³ným spôsobom diskriminovali národnosti.

Najskôr sa budovala ³udová demokracia, so všetkými,
všeobecne známymi neduhmi a ne³udskos ami, ktoré boli tak
charakteristické pre re imy pod sovietskou mocenskou kon-
trolou. Protimaïarské fóbie sa zachovali, aj keï pre sovietske
záujmy, tieto sa otvorene neprejavovali.

Básnik Milan Rúfus v r. 1965 videl svoj národ nasledovne: " e
sme ustrnuli vo vývoji kdesi pred pä desiatimi rokmi, e sme
neabsorbovali civilizáciu za okolností normálnych a dôstojných
pre národ. Jazyk to na nás vyzrádza, jazyk, ktorý nepozná organ-
ického prechodu od svojho rustikálneho štádia k štádiu civiliza-
ènému, mestskému. Náš súèasný mestský jazyk sa hem í bohem-
izmami. Nikto nás do nich úradne nenúti, preberáme ich pozvo³na
a nevyhnutne. Odkia³ by sme tie slová inak brali. V pä desiatych
rokoch sme aj zárodky toho, ÷o bolo, s prísloveènou slovenskou
honelníckou ochotou rozbili. Je zbytoèné sa tu na niekoho
vyhovára . (...) Obrovské a protihistorické úsilie urobi z
Bratislavy centrum národného mýtu vychádza naprázdno. A teraz
zasa s vypätím síl budujeme na Slovensku ialšie ve³komesto, s
ktorým to po jazykovej stránke skonëí hádam ešte horšie - Košice.
O ÷o sa tu má zachyti národný jazyk, hmatajúci nové podoby
sveta a h³adajúci pre ne pomenovanie? (...) Jazyk nás vyzrádza,
jazyk, ktorým hovoríme, ka dý deð. Po÷úvajme sa, znie to ako
pulz chorého. Èím sme vlastne chorí? Svojou národnou labilitou v
nás samých. Prejavuje sa ako ÷udná ³ahostajnos , nedostatok
vedomia súvislostí, kultúrnej tradície, sme ako tabula rasa, na
ktorú si mô e ktoko³vek ÷o chce napísa . Veci inde nemyslíte³né
sú u nás mo né. Máme v sebe akúsi bohémsku ³ahkomyse³nos -

á, vo¾áko bude, - v ka dom z nás je kus Oblomova, radi sa vidíme na stupni ví azov za burácajúceho potlesku prebera vavríny, ale drina nepretritej prípravy nám je cudzia, chýba nám disciplína civilizácie, sme ešte v dy akosi prírodne neviazaní. Sme alergickí na ka dú poznámku zvonku o sebe, ale sami sme ešte od p¾úč nepovedali, kto vlastne sme. Podnik, ktorý sa ešte nerealizoval. A mo no sa ani nebude. Naša š astná ¾ahkomyse¾anos a úplná neza a enos vedomím tradície dáva na to celkom reálne predpoklady." (Smutno po sviatku, in: Milan Rúfus: Èlovek, čas a tvorba, Smena, Bratislava 1968, 74-75.)

Vedúcou silou Pra ského jara v r. 1968 zostala komunistická strana. 5. apríla prijala Akèný program, ktorý s¾uboval demokraticizáciu. 77% obyvate¾ov Slovenska tento program podporovalo. V máji skoncovali s cenzúrou.

Počas Pra ského jara sa v tlaèi a pred verejnou preukázalo, e slovenská spoločnosť sa nevedela celkom zbaviť protimaïarských fóbií. Citujeme z dobovej reportáže, ktorá odznela v maïarskom vysielaní Slovenského rozhlasu: "Na východnom Slovensku bol pomerne k¾ud a napriek menším lokálnym prehmatom, tunajší Maïari si zachovali svoju rozvá nos a doposia¾ neopätovali útoky tých, ktorí provokatívnym spôsobom sa sna ia vytvoriť nepriate¾ské ovzdušie. Zostali sme nemí aj vtedy, keï na tej èi onej košickej verejnej manifestácii mláde vyvolávala nesprávne heslá - radili nám ís za Dunaj - nemô eme ich vini , sú mladí, len tých ideových pôvodcov-poradcov, niektorých pedagógov a umelcov odsudzujeme, ktorí medzi rokmi 1945-48 v Košiciach na stránkach reakèného denníka Demokrat zo dda na deò uverejòovali tieto heslá. Teraz po dvadsiatich rokoch znova vyliezli zo svojich úkrytov, aby vyvolali zmätok, obviòovali tunajších Maïarov za nikdy nespáchané údajné hriechy.

ia¾, tieto pre socializmus celkom cudzie heslá, názory u sa ozývajú nielen na ulici, ale aj na podujatiach Matice slovenskej, ako to dokazuje vèera veèer usporiadané verejné ¾audové zhroma denie Matice slovenskej. (...)

Ústrední predstavitelia Matice slovenskej, na čele s Daňom Okálím, navrhovali scenár absolútneho pozbavenia práv Maďarov.

Pre krátkos časú nemôžeme vymenovať tie najnemejšie návrhy a predstavy, ktoré odzneli za dobu dlhšiu ako tri hodiny. Ale snáď v telegrafickom štýle predsa sa len odvolám na niekoľko takýchto perspektívnych "opatrení": Zrušenie maďarských škôl, uzákonenie používania slovenského jazyka, zákaz používania maďarčiny v úradoch, odstránenie maďarských nápisov - kde ešte sú - zredukovanie, zrušenie maďarskej tlačie, neslobodno dovoliť, aby pedagóg maďarskej národnosti učil slovenštinu na maďarských školách, ale takýto učiteľ nech nevyučuje ani na slovenských školách. Občan maďarskej národnosti nesmie zastávať funkciu v okresných alebo krajských orgánoch, prípadne v straníckom aparáte, je potrebné vyadovať od maďarských obyvateľov, aby stopercentne ovládali slovenský jazyk ap.

Najohromujúcejšie je to, že tieto slová odzneli v drvine väčšine hlavne z úst slovenských pedagógov, stredoškolských a univerzitných profesorov, ktorí sú členmi československej komunistickej strany, ba niektorí aj členmi Ústredného výboru strany. Daniel Okáli vo svojej odpovedi jedným šmahom vybavil túto otázku, keď doslova povedal: "U nás sa učí veľa afrických študentov, ktorí si za tri mesiace tak osvoja slovenský jazyk, aby úspešne mohli na našich vysokých školách pokračovať v štúdiách. Nie je teda opodstatnené, aby v prípade prijímacích skúšok sme robili hocaký ústupok pre študentov maďarskej národnosti, nech sa naučia dokonale po slovensky." Je to nie je také jednoduché, to my vieme najlepšie, ktorí po roky s hnevom, vytrvalou prácou sme si osvojili slovenský jazyk. Ale vedia to aj tí Slováci, ktorí idú jedno či dve desaťročia na južnom Slovensku, na Maďarmi obývaných územiach a do dnešného dňa sa nenaučili po maďarsky. Ale naskytne sa otázka: načo sa učí po slovensky, keď podľa návrhu a predstavy viacerých diskutujúcich, aj tak pre náš maďarský pôvod nemôžeme zastávať žiadnu inú funkciu vo verejnom živote?

Ale dos ! Z týchto zará ajúcich výstrelkov, protireèení u nebudem viac citova , u len jedno: Daòo Okáli ani po dvadsiatich rokoch nezaprel sám seba. Jeho nenávis voèi Maïarom sa ani dodnes nezmiernila. Ak od niekoho, tak od neho ako od "vysíd¼ovacieho vládneho komisára" a poverenka vnútra sme mohli právom oèakáva , e povie aspoð nieko¾ko "vysvet¾ujúcich" èi "kajúcnych" slov. Verili sme, e medzièasom uznal nesprávnos a bezúèelnoú výsídlenia, deportácie, reslovakizácie a iných nezmyselných nariadení, nestalo sa tak. Na jednu náru ívú otázku: "Bude ukonèená deportácia Maïarov, je mo né výmenu obyvate¾stva dokonèi po terajších zmenách?" - Dr. Daòo Okáli bez mihnutia oka a bez najmenej výèitky svedomia odpovedal: "Úèelné by bolo, keby k tomu došlo."" (redaktor József Béres, rozhlasová stanica Bratislava II., 26.VI.1968, 17,40)

Politické uvo¼nenie v¾ak tanky Var¾avskej zmluvy rozdrtili. V r. 1968 sa zopakovala kapitulácia z r. 1938.

Èeský historik Andreas, majúc na zreteli historické súvislosti, majsterským spôsobom vrhá svetlo na súvislosti: "A krátko po vojne ve¾ká èas národa súhlasila s uchvátením moci komunistami, ktorých program bol nato¾ko príbuzný s nedávno pre ítým národným socializmom. (...) Zo sociálnych demokratov sa stali komunisti (...), z mnohých bývalých vlastencov kolaboranti a z avantgardných umelcov prostitúti. Ostatní prijali heslo "hlavou múr neprerazí¾" a národ sa oddal l i a sú a i v klamaní. Štátnym a národným nábo enstvom sa stal ateizmus.

Príli¾ lacným pokusom vymani sa z absurdít bo¾ševizmu bez pokánia bolo Pra ské jaro 1968. ... z národnej scény sa zaèali vytráca skalní a objavili sa "komunisti s ¾udskou tvárou". (...) Pä desiate roky, roky vra denia a nièenia všetkého, bolo pod¾a nich nedorozumením alebo "dobou prehmatov" v inàè skvelej histórii národa s "hlbokými demokratickými tradíciami". Èeskoslovensko bolo pupkom sveta a jeho socializmus vzorom pre Európu. (...)

Obsadenie krajiny Èervenou armádou bolo v roku 1968 všeobecne pova ované za národnú tragédiu, av¾ak jednalo sa len

o znovupotvrdenie zániku samostatnosti, ktorý sa odohral u v roku 1939. V skutočnosti táto udalosť bola aktom vyššej spravodlivosti, dávajúci národu šancu skutočnej obrody cez úplnejšie poznanie chýb a hriechov národa, podstaty socializmu, podnet k revízii ponímania zmyslu dejín a apel k statočnému odporu proti vnútenému poriadku. Tragédiou nebolo obsadenie krajiny, ale ochota, s akou sa po všeobecnom odpore väčšina národa znovu rýchle podriadila reštaurácii komunizmu." (Kučera, Rudolf: Kapitoly z dějin Střední Evropy, Mníchov 1989, 242-44.)

Preto e nedošlo k vá nemu odporu, nacionalista a komunista Gustáv Husák (1913-1991; právnik, generálny tajomník KSS /1968-69/, potom KSĚ /1971-87/, prezident ĚSSR /1975-90/) sa dostal na ěelo neostalinistického štátu, ktorého sa nedotkla ani Gorbačovova perestrojka.

Nasledovali dve desa ročia stagnácie. 250-300.000 ěudu muselo opusti svoje zamestnanie. 130-140.000 občanov emigrovalo. Nemecký spisovateľ a filozof Heinrich Böll hovoril o Ěskoslovensku ako o kultúrnom cintoríne (1972). Len koniec roka 1989 znamenal zmenu, keď Ne ná revolúcia dala bodku za neslávnou totalitnou minulosťou.

D41. Asymetrický model

Verejná správa Slovenska v rámci Ěskoslovenska sa po druhej svetovej vojne vyvíjala zaujímavým spôsobom. Vznikla Slovenská národná rada (SNR), ktorá vlastne slúžila ako parlament. Zbor povereníkov (ZP) bol národným orgánom vládnej a výkonnej moci spolu s SNR. Naproti tomu v Ěchách tieto orgány nevznikli. Presnejšie, Ěskú národnú radu na nátlak sovietov ešte v r. 1945 rozpustili, preto e na konci vojny stála na ěle protinacistického Pražského povstania a nebola pod vplyvom komunistov. V Prahe vznikli ústredné orgány štátnej moci.

Ěeskoslovenská vláda a národné zhroma denie. SNR a ZP ěasom boli degradované prakticky na výkonné úrady ěeskoslovenskej vlády. Poslednú z nich v r. 1960 rozpustili a jeho kompetencie prešli na SNR. Ěesko-slovenské vz ahy - pod¾a oficiálneho názoru - mala vyrieši industrializácia Slovenska.

Túto anomáliu ťikovne vyu il Gustáv Husák v r. 1968, a za slovenské národné ambície skryl sovietske mocenské ašpirácie. Ěesi chceli demokraciu, Slováci federáciu. Teda zaštitenie národných ašpirácií.

27. októbra 1968 - v predveeèr pä desiateho výročia vzniku ĚSR - parlament prijal zákon o ěeskoslovenskej federácii, ktorý vstúpi v platnos 1. januára 1969. Avšak poslanci nehlasovali o pôvodne prijatom a udobrenom, ale o podstatne pozmenenom návrhu, prieom o tom ich nikto neinformoval. Prijatý zákon bol teda neplatný, veí poslanci boli podvedení. Veí pod¾a práva, ak je niekto úmyselne uvedený do omylu a vykoná právny úkon bez toho, aby o tom vedel, je tento neplatný (László Zsilka: Alkotmányhamisítás 1968-ban [Falšovanie ústavy v r. 1968] 23. a 30.I.1994., 5.). Pod¾a neho, na eele republiky stojí prezident s ministerským predsedom a vládou, s ministerstvami. V Ěeách vládne. Ěeská národná rada (ĚNR) s ěeskou vládou, na Slovensku SNR a vláda Slovenskej socialistickej republiky. Toto boli iba formálne inštitúcie, veí do konca r. 1989 vedenie krajiny bolo v rukách komunistov. Toto štátoprávne usporiadanie bolo platné a do rozdelenia Ěeskoslovenska.

Diskusia o štátoprávnom usporiadaní sa zaeala v r. 1991 a vyvolala znaené vlnobitie. Iniciátorom bol premiér Vladimír Meeiar. Poslanec Vladimír Ěeetka (VPN) na jednej tlaeovej besede poznamenal, poukazujúc na rôzne federatívne, konfederatívne a iné, mno iace sa predstavy: "Pri štátoprávnych úpravách neexistuje Kámasútra, aby sme skúšali, v akej polohe bude lepšie." (10.II.1991)

D5. Rozchod

Po zmenách koncom roka 1989 bolo stále jasnejšie postrehnuteľné, že Československo zanikne. Zahraničná sila ho u nepodporovala. Francúzsko a Anglicko po r. 1945 sa vzdalo záujmu o toto územie, na ktorom len Sovietsky zväz udrával v ideologickej mrazničke status quo. Po jeho zoslabení, resp. zmiznutí z mapy, došlo k rozdeleniu tejto krajiny, ktorá nemala takmer žiadne historické tradície. Česi sa chceli za každú cenu stať súčasťou Európy, a vtedajšia slovenská politická garnitúra, na čele s vychýreným Vladimírom Mečiarom, chcela byť najviac vytáčená z danej situácie. Vydierala českú stranu. Stále sa kaziace slovensko-maďarské vzťahy boli takticky záhadou českého politického života a týchto vzťahov sa chcela byť najskôr zbaviť. Tak sa 1. januára 1993 na mape objavil nový útvar: Slovenská republika.

Matica slovenská sa znovu stala jedným z hlavných semeníšť protimaďarských snáh a spolu so Slovenskou národnou stranou i s niekoľkými inými zoskupeniami. Jozef Markuš, predseda Matice napríklad vyhlásil: "Kto je optimista, nech sa učí po slovensky, kto je pesimista, nech sa učí po maďarsky, kto je realista, nech kupuje zbraň!" (1990.X.4.) Docent prešovskej filozofickej fakulty Dr. Juraj Furdík vo svojej výzve pod názvom Anti-Matica vyjadril najostrejšie svoje zásadné stanovisko voči MS: "Veľmi dobre poznám peripetie vzájomných vzťahov týchto národov [rozumej: slovenského, maďarského, českého a nemeckého] a ich kultúr. Nikdy som ich však nechápal ako vzťah ohľadom vody, ako niečo navzájom sa vylučujúceho."

"Obviďujem vedenie Matice slovenskej, že urobilo z Matice semenisko národnostnej neznášanlivosti. ..., že sa dalo do slušiek pokútnych politických krikov, ktorí popierajú elementárne základy demokratického spoluvládania občanov jednej vlasti. ...je ochotný zneužívať slovenčinu ako bielu na iných. ..."upevňuje" ich [rozumej: Slovákov] národné povedomie šírením nenávisťi. ..., že ...začalo politizovať tým najnešťastnejším možným spôsobom -

vyvolávaním nízkych vášní, nasto³/₄ovaním pseudoprobémov..., e roznecovaním nevra ivosti voèi všetkým susedným národom prispieva k izolácii Slovákov od všetkých susedných národov v strednej Európe. ..., e nás zavliekla do stavu keí sa ka dý z nás bude musie pred príslušníkmi ktorejko³/₄vek civilizovanej krajiny sveta hanbi , e je Slovákom, alebo dokonca pred nimi poprie príslušnos k slovenskému národu. ... e premenilo Maticu slovenskú na protislovenskú, protinárodnú a protikultúrnu organizáciu. (...) Táto tzv. Matica slovenská nie je organizáciou, v ktorej by mala pracova moderná slovenská národne uvedomelá inteligencia. (...) Dávam na uvá enie ka dému, ...aby si svoj vz ah k dnešnej tzv. Matici slovenskej opätovne premyslel a pouva oval o tom, èi takáto organizácia je v súčasnosti na Slovensku naozaj potrebná." (Kultúrnyivot /Bratislava/ 1990/30. è, 16.) ia³/₄ jeho smelá výzva zostala bez odozvy. I keí v ialšom politický význam Matice zoslabol, s pomocou dotácie štátu pracuje ialej a jeho vedenie sa niè nenauèilo zo Svätého písma, ba ani zo svojej minulosti.

Vz ah oboch èastí federácie sa po r. 1989 stal prvoradou vnútropolitickou otázkou. Publicista Boris F. Lazar situáciu videl nasledovne: Otázka, "èi chápeme Èesko-Slovensko ako svoju vlas - teda nieèò vlastné, èoho sa nemô eme zriec bez toho, e by sme sa zriekli sami seba. Ak naša odpoveí nie je jednoznaène "áno", potom je secesia Èesko-Slovenského štátu iba otázkou èasu. V tom prípade majú pravdu tí Èesi, ktorí chcú urobi túto secesiu èím skôr. Predl ova agóniu ÈSFR kvôli zahranièiu vyhovuje politickému kalkulu slovenskému, avšak èeskému nie. Pri "ceste do Európy" nevládne medzi Èechmi a Slovákami symetria. Èeská cesta rozhodne nevedie cez Slovensko, ale Slovensko v nijakom prípade nepreskoèí do Európy cez Èechy a cez Maïarsko. (...) Argumentova proti nacionalistom hrozbou vyèlenenia z Európy, preto, e sa nenájde ani jeden-jediný západoeurópsky štát, ktorý by našu separáciu od Èechov schva³/₄oval, nepova ujem ani za etické, ani za rozumné. Táto argumentácia

nám toti spoluna ívanie opä iba vnucuje a s pojmom národa sa opä naräba iba ako s objektom a nie ako so subjektom. (...) Paradoxným dôsledkom slovenského nacionalizmu je skutoenos , e sa manévrovací priestor pre slovenskú politiku nerozšíril, ale zú il. Osud Slovenska je dnes v ÷eských rukách viac ne kedyko¾4vek predtým. Èesi rozhodujú o tom, èi ostane republika zachovaná, a nie Slováci. Èeská vláda a prezident majú mo nos postavi slovenskú politiku pred rozhodnutie, buí ustúpi na celej èiare a strati tvár - alebo Slovenský štát, so všetkými dôsledkami, ktoré z toho vyplývajú. Posledné, èo si politik mô e dovoli , je vmanévrova sa do situácie, keí sa musí rozhodova medzi dvoma zlými alternatívami. (...) Na Slovensku sa èrtá hrozivá politická situácia, keby nebolo mo né vytvori vládu bez úèasti nacionalistov, alebo komunistov. Oboje znamená politickú nestabilitu." (Boris F. Lazar: O slovenskom nacionalizme, Európe a iných radoostiach, Literárny Tý denník è. 49/1990.XII.7., 13.)

Pod¾4a reprezentatívneho výskumu verejnej mienky v októbri 1990, obèania mali nasledujúci názor na túto otázku:

Štátoprávne usporiadanie ÷esko-slovenských vz ahov:		
Názor:	Èeská republika	Slovenská republika
Nejaká forma federácie	81,8	75,2
Konfederácia	6,7	9,7
Dva samostatné štáty	5,3	9,6

(Kipke-Vodièka: Rozlouèení s Èeskoslovenskem, 1993; 51.)

Pod¾4a výskum z januára 1992, 76% obyvate¾4ov Slovenska pova ovalo za výhodné udr a spo lený štát. 18% bolo opaèného názoru (Kipke 132.). Premiér Meèiar s¾4uboval o tejto otázke referendum. Ale slovo nedodr al. Pod¾4a výskumu z marca 1993, 50% obyvate¾4ov Slovenska by v prípade referenda hlasovalo proti secesii, za rozchod 29%. (13% by sa nebolo zúèastnilo hlasovania a 8% nemalo názor na túto otázku Kipke-Vodièka 134.).

D6. Slovenská republika (1993-)

Po zmene pomerov, aj Slovensko sa pustilo do nezáhkeho budovania demokracie. Na niekdajšie slobodné voýby sa u skoro nikto nepamätal, veí tie sa uskutoènili pred rokom 1938. Prešlo od vtedy šes desiat rokov. V r. 1938, po jednostrannom vyhlásení autonómie, bolo potrebné zvoli poslancov slovenského snemu. Ale vtedy u nemô eme hovori o slobodných voýbách, lebo HSĽS zostavila jednotnú kandidátku, na ktorú bolo mo né hlasova . Počas trvania vojnovvej Slovenskej republiky (1939-45) sa voýby nekonali. Po druhej svetovej vojne však sa uplatnila Benešova koncepcia obmedzenej demokracie. Bolo mo né hlasova len na kandidátku Národného frontu, na ktorej boli kandidáti povolených strán. Na Slovensku KSS a DS. Neskôr povolili účas ešte dvom stranám (Strana slobody /SS/ a Strana práce /SP/), ale tieto nemali iadnu šancu. Ani preto nemô eme hovori o demokratických voýbách, lebo Nemci a Maári stratili obèianstvo a tak sa volieb zúèastni nemohli. Vtedy síce vyhrala DS (62%), ale komunisti postupne dostali pod svoju kontrolu politický ívot, a po prevzatí moci (1948) dali bodku za hocakou mo nos ou demokratického vývoja. Èeskoslovensko sa dostalo do mocenského vplyvu Sovietskeho zväzu a tým aj do "sibírskej mraznièky". V r. 1968 sa zdalo, e bude mo nos slobodne voli , ale sovietska invázia brutálne zmarila všetky nádeje.

Právny nástupca SS a DP, a Strana slovenskej obrody aj po r. 1948 mohla s mnohými obmedzeniami pôsobi - mala predpísaný maximálny počet èlenov, obe mohli ma niekoýkotisíc èlenov -, v skutoènosti nemala iadnu politickú váhu. Jej úlohou bolo demonštrova , e Èeskoslovensko má pluralitný politický systém.

Keí došlo k rozpadu sovietskeho impéria a k Ne nej revolúcii (1989.XI.), vznikla nová situácia, na ktorú nebol nikto popravený, veí podýa všeobecnej mienky, zrútenie sovietskej moci bolo v nedohýadne.

Komunisti spoèiatku nepochopili, e ich éra sa skonèila. Do urèitej doby sa bránili, ale nakoniec museli odovzda moc doèasnej vláde, ktorá do prvých slobodných volieb riadila chod štátu. V ïalšom sa pozrieme na výsledky slovenských volieb:

Volebné výsledky na Slovensku (%)					
Strana	Ěeskoslovensko		Slovenská republika		
Rok	1990	1992	1994	1998	2002
Účas	95,4	84,2	75,7	84,2	70,1
HZDS	-	37,3	35,0	27,0	19,5
VPN	29,3	-	-	-	-
SDK	-	-	-	26,3	-
SDKU	-	-	-	-	15,1
KDH	19,2	8,9	10,1	(SDK)	8,3
SDL	(KSS)	14,7	(SV) 10,4	14,7	1,4
SMER	-	-	-	-	13,5
SNS	13,8	7,9	5,4	9,1	(7,0)
KSS	13,3	-	2,7	2,3	6,3
SMK-MKP	(8,7)	(7,4; MOS: 2,4)	(10,2)	9,1	11,2
DU	-	-	8,6	(SDK)	-
SOP	-	-	-	8,0	-
ANO	-	-	-	-	8,0
ZRS	-	-	7,3	1,3	0,5
DS	4,4	3,3	3,4	(SDK)	-
SZS	3,5	2,1	(SV)	(SDK)	1,0

V tabu¾ke v zátvorke figuruje koalícia v ktorej sa daný politický subjekt zúèastnil volieb. Ich parciálne výsledky samozrejme nie sú kvantifikovateľné. Hrubou kurzívou sme vyznaèili strany, ktoré po vo¾bách vytvorili vládnu koalíciu.

K prvým dvom slobodným vo¾bám došlo ešte v Ěeskoslovensku. V r. 1990, resp. v r. 1992 ukazujú výsledky volieb do Slovenskej národnej rady, neskôr do Národnej rady Slovenskej republiky.

Zaèiatkom r. 1994 koalícia HZDS a SNS padla, tak e v období do ïalších volieb vládla koalícia SD¼, DÚ a KDH (marec-december 1994).

V tabuľke figurujúce strany môžeme charakterizovať nasledovne:

ANO - Aliancia nového občana, je stranou Pavla Ruska. Bola založená pred voľbami v r. 2002.

DS - Demokratická strana je právnym nástupcom niekdajšej Democratickej strany.

DU - Demokratická Únia; vytvorili ju vystúpivší nespokojenci z HZDS a zo SNS.

HZDS - Hnutie za demokratické Slovensko je stranou Vladimíra Mečiara, ktorá vznikla v r. 1991, keď vystúpili z VPN.

KDH - Kresiansko demokratické hnutie; katolícka konzervatívna, skryte nacionalistická strana. Otec zakladateľa, právnika Jána Ďarnogurského bol počas vojnového Slovenského štátu poslancom a verejným činiteľom. Svoju údadku minulos nikdy nepopieral a jeho syn sa nedišancoval od ľudských výrokov svojho otca po r. 1989. Pavol Ďarnogurský sa vyjadril, že idov bolo potrebné vydať Hitlerovi, lebo boli priateľmi Maňarov.

KSS - Komunistická strana Slovenska; z tejto totalitnej strany vznikla SDĽ po r. 1990. Akonáhle SDĽ ako člen koalíciej vlády neuspokojil očakávania svojich voličov v sociálnej sfére, SMER sa posilnil a dostal sa do parlamentu. KSS je pokračovateľkou totalitnej komunistickej strany po každej stránke.

SDK - Slovenská demokratická koalícia - vytvorilo ju 5 strán v lete 1997 (DS, DU, KDH, sociálni demokrati a SZS). Ako volebná strana dobre poslúžila svojmu účelu, ale potom sa rozpadla.

SDKÚ - Slovenská demokratická a kresianská Únia; z SDK ju vytvoril Mikuláš Dzurinda, po tom, čo sa mu nepodarilo stať predsedom KDH (2000). KDH si zachovalo nezávislosť po vystúpení nespokojencov. S touto stranou sa zlúčila DÚ (2000). Stále viac sa začína podobať na stranu jedného mu a.

SDĽ - Strana demokratickej ľavice; v r. 1990 sa ešte volieb zúčastnila ako KSS, z nej sa vyprofilovala po voľbách (preto v zátvorke figuruje pod hlavičkou KSS). V podstate je nástupcom

totalitnej a nacionalistickej komunistickej strany. V r. 1994 išla do volieb v koalícii s názvom Spoločná voľba (SV) so sociálnymi demokratmi, s hnutím poľnohospodárov a zelenými (SZS). Jej volebný tábor sa neskôr preorientoval na SMER a na KSS.

SMER - (1999-), strana jedného muža, ktorú založil Róbert Fico, ktorý politizoval predtým v rámci SDĽ. Jej program je a koexistenčný.

SMK-MKP - Strana maďarskej koalície; vznikla pred voľbami v r. 1998, zlúčením troch maďarských strán (Együttélés-Spoluítie a MKDH - Maďarské kresťansko-demokratické hnutie), ktoré predtým sa volieb zúčastňovali v koalícii (1994), s výnimkou MOS (Maďarská občianska strana), ktorá v r. 1990 išla spolu s VPN, potom sa pokúšala samostatne dostať do parlamentu (1992).

SNS - Slovenská národná strana; táto extrémna a nacionalistická strana sa po posledných voľbách rozštiepila, takže volieb sa zúčastnili dve národné strany. Do parlamentu sa nedostali, lebo nedosiahli potrebných 5%. Spolu však ich preferencie ukazujú, že extrémnemu nacionalizmu na Slovensku ešte neodzvoniť.

SOP - Strana občianskeho porozumenia založená v r. 1998 Rudolfom Schusterom, vtedy primátorom Košíc, ktorý bol predtým komunistickým funkcionárom a neskôr prezidentom (1998-2004). Program mala politicky dosť široký a koexistenčný. Preto išlo o stranu jedného muža, potom keď sa jej predseda stal prezidentom, strana zanikla.

SV - Spoločná voľba; volebná koalícia strán (SDĽ, sociálni demokrati, SZS).

SZS - Strana zelených na Slovensku

VPN - Verejný proti násiliu vznikla hneď v období nelegálnej revolúcie. Keď v Prahe vzniklo Občianske fórum, na Slovensku - s výnimkou Košíc - vytvárala táto organizácia svoje pobočky. Aj toto predznamenalo, že rozdelenie Československa nemá na seba dlhý vplyv. ZRS - Združenie robotníkov Slovenska založil robotník Ľubomír Lipták, ktorý vystúpil s SDĽ. Mal nejasné a neambiciózne politické ciele. Potom, keď vstúpil do vládnej koalície s HZDS,

Mečiar pod¾a svojich predstáv manipuloval s ich poslancami a lidrami, tak e nakoniec sa dostala celkom na perifériu politiky.

Ak jednotlivé strany posudzujeme pod¾a programu, resp. politizovania, mô eme ich zadeli do nasledujúcich kategórií (%):

		Ěeskoslovensko		Slovenská republika			
Strana	Rok	1990	1992	1994	1998	2002	Priemer
¼avicová		13,3	14,7	20,4	26,3	21,7	19,3
Pravicová		52,9	12,2	22,1	26,3	31,4	29,0
Populistická		-	37,3	35,0	27,0	33,0	33,1
Jednej osoby		-	37,3	35,0	35,0	41,0	37,1
Nacionalistická		46,6	54,1	59,1	(45,1)	49,7	50,9

Pravicové strany: SD¼, KSS, ZRS, SMER

¼avicové strany: SDK, SDKÚ, KDH, DS, VPN

Populistické strany: HZDS, SMER

Strany jednej osoby: HZDS, SMER, ANO - SDKÚ sa v poslednej dobe zaèína vyprofilova ako strana jedného mu a, a to premiéra Dzurindu (v tabu¾ke sme ju však zatia¾ nezahrnuli do tejto kategórie)

Nacionalistické strany: HZDS, KDH, SD¼, SMER, KSS, DU, SNS

Súet percent za jednotlivé roky samozrejme presahuje 100%, ve¼ jedna strana figuruje aj vo viacerých kategóriách. V prípade nacionalistických strán v r. 1998 je 36,1%, ale KDH sa volieb zúeastnilo v koalícii, tak e sme kalkulovali s 9%-ným ziskom tejto strany, èo sme pripočítali k výsledku týchto strán. Výsledky maäarských strán, resp. SMK sme nebrali v úvahu, lebo sme sledovali správanie sa slovenského volieä, aj ke¼ nie celkom v nezanedbate¾nej miere, aj Maäari dávali hlas slovenským stranám a malá èas Slovákov dala hlas maäarským politickým subjektom.

Z výsledkov mô eme vyvodi, e jedna pätina slovenskej spoločnosti je ¼avicového zamerania a 30% pravicového. Pravicové zmýš¾ania sa mierne posilòuje, a naopak, ¼avicové sa zni uje.

Populistická politika má odozvu medzi jednou tretinou Slovákov. O niečo viac sympatizuje so stranami jedného mu a, čo znamená, paternalistické zmýšľanie, ktoré sa domnieva, e "múdry a dobrý vodca všetky za nás vyrieši", je ešte silné. Stanislav Novák, bývalý minister práce a sociálnych vecí sa o tomto vyjadril nasledovne: "Jedno z mojich najväčších sklamaní je, e som zistil, e náš národ nie je pripravený svojou kultúrnou výškou na to, aby sa sám riadil, aby sám rozhodoval o svojej budúcnosti." (Marta Ľurovská: Komu to oso í?; Národná Obroda 1990.X.31., 3.)

Slovenské historické vedomie sa koncentruje okolo niekoryých osobností. Pribinu môeme vidie na 20-korunačke, i keď sná Svätopluk je častejšie spomínaný. Cyril a Metod je na päťdesiatkorunačke. Mýtizovaný Juraj Jánošík: tie ije íalej: "bohatým brával a chudobným dával". Druhým "svätcom" je Ľudovít Štúr. Jeho portrét zdobí päťstokorunačku. Generál Milan Rastislav Štefánik sa po návrate domov stal obeou leteckého nešťastia (1919). Jeho portrét vidíme na päťtisíckorunačke. Prelátovi Andrejovi Hlinkovi sa ušla len tisíckorunačka. Osoba Jozefa Tisu spoločnos u rozdeľuje. Verejne sa k nemu hlási len SNS, ale nejednoznačne aj priaznivci KDH a Maticie slovenskej. O nich sme sa u zmienili. V období po druhej svetovej vojne bol najpopulárnejším politikom zaručene komunista Alexander Dubček (1921-1992), vedúca osobnos Praskej jari, veí stál na čele KSĽ. Jeho ľudské a odborné kvality - napriek všetkej dobromyseľnej snahe - z neho neurobili jednoznačne pozitívneho hrdinu. Po sovietskej invázii sa podriadil násiliu a zúčastnil sa likvidácie všetkých vymoenosťí, ktoré mohli da pozitívnu perspektívu vývoja v krajine. Samozrejme ani s ostatnými by nebol mohol prekrií sovietske hegemonistické snahy, ale bol by mohol svojim nekompromisným jednaním da vývoju slovenského historického vedomia svetlý príklad. Jeho tragický skon dal bodku za protirečivým ívotom. Zomrel následkom autohavárie, v ktorej - podľa opodstatnených domnieok - mal podiel Vladimír Mečiar.

Po zmene režimu sa stal najpopulárnejším človekom Vladimír Mečiar. Na jeho politické mítingy prichádzali aj staré babky z najvzdialenejších kútov, aby ho mohli vidieť. V tlači sa objavila fotografia, kde mu jeden z v stredných rokoch chce pobožka ruku. Svojou vydieračskou politikou dosiahol rozdelenie krajiny, napriek tomu, že väčšina Slovákov si nepriala samostatný štát. Antidemokratické metódy vládnutia, ba ani únos syna prezidenta Michala Kováča nepoškodili jeho popularitu. To naznačuje, aj to, že síce s miernym poklesom hlasov, ale z piatich volieb na Slovensku po r. 1989, štyri vyhral. V r. 1998 práve preto bola taká vysoká účasť voličov vo voľbách, lebo každý cítil, že s obdobím mečiarizmu treba skončiť. Následný vývoj ukázal, že demokracia na Slovensku je ešte slabá, veď tohto človeka sa nepodarilo dostať dodnes pred súd. V tomto hral rolu aj to, že nacionalisticky orientované strany Mečiara považujú za otca slovenskej štátnosti a tak ho vyhlasujú za nedotknuteľného.

Nacionalistické zmýšľanie spojené s protimaďarskou orientáciou je stálym sprevádzajúcim javom slovenskej spoločnosti. Takéto heslá, ako sme poukázali, Majú u polovice populácie pozitívnu odozvu. To môžeme dokumentovať tak citátmi z tlače, ako aj z historiografie. V období prijímania jazykového zákona napísal jeden publicista dodnes platnú myšlienku: "Zásadný problém slovenského nacionalizmu spočíva v tom, že sa stal súčasťou politického programu doslova všetkých politických zoskupení. Otázka, "viac, či menej", je nepodstatná. Podstatná je však tá skutočnosť, že sa na Slovensku neozval ani jeden-jediný hlas proti návrhu zákona o slovenskom jazyku, ktorý má jasne diskriminačný charakter voči Čechom, Maďarom a všetkým ostatným menšinám na Slovensku." (Boris F. Lazar: O slovenskom nacionalizme, Európe a iných radoostiach, Literárny Týždenník 49/1990.XII.7., 13.)

Od r. 1998 je vo vládnjej koalícii aj SMK. Bolo to výsledkom vášneho medzinárodného tlaku. Síce svojou zmierlivou, ba a oportunistickou politikou sa slovensko-maďarské vzťahy

ukľudnili (podľa výskumu verejnej mienky, v septembri 2003, len 2,6%-a obyvateľov Slovenska znepokojujú tieto vzťahy - Új Szó 2.X.2003), ale svojím politizovaním dostala maďarskú komunitu na Slovensku do krízy a mala neblahý vplyv aj na asimiláciu. Väšinu populácie zaujíma predovšetkým hospodárska a sociálna situácia (38,5%). 86,9%-a obyvateľov je rozčarovaná s momentálnou politickej a spoločenskej situáciou (tam e).

E1. Podmienky a možnosti spolužitia

Podmienky slovensko-maďarského spolužitia sú v rámci historických súvislostí dané. Obidva národy žijú čiastočne v susedstve, ba vedľa seba a tak budú i aj naďalej, ak nedôjde k nejakej nepredvídateľnej katastrofe. Teda ich podmienky na Slovensku je ťažké v prehľadnej podobe usporiadať legislatívnu cestou. Ako sa čitateľ mohol presvedčiť, medzi Slovákmi a Maďarmi v histórii nedošlo ku konfliktom vo väčšej, či tragickej miere. Nezhody by sa dali riešiť s troškou dobrej vôle a s empatiou, a dá sa povedať: s rytierskou. Prekážkou v ceste je však, že Slováci a Maďari hodnotia rozličným spôsobom svoju históriu, ktorá sa dodnes v mnohých bodoch prelína.

Historickými deformáciami by sa mali zaoberať slovenskí historici a publicisti. Podľa historika Ladislava Kováča, "Profesionálna slovenská historiografia existuje iba od roku 1918. V medzivojnovom období však historický výskum nevyšiel do významnejšej syntézy..." Medzi rokmi 1939 a 1945 "nevyšlo nijaké významnejšie historické dielo, vytvorila sa však celá sústava idealizovaného, neoromantického a mýtického pohľadu na slovenskú minulosť." Po r. 1945 došlo k dvom pokusom o vedeckú syntézu slovenských dejín, ale na nich sa podpisala doba, v ktorej vznikli. Dejiny Slovenska vyšli v šiestich zväzkoch. "V slovenskej historickej literatúre v súčasnosti chýba-

jú odborne fundované a pre širšiu verejnú určenie dejiny Slovenska." (Ladislav Kováč: Dejiny Slovenska, Praha, 1998; 8-10.) Situácia sa odvtedy pramálo zmenila. Mýty ijú Ľalej.

Ak chceme hodnoti situáciu Maňarov na Slovensku, musíme sa pozrie podrobne na údaje migrácie populácie predošlého desa ročia.

Oficiálne štatistické údaje sú nasledovné:

Rok	Maňari			Rast	Rast (o%)	
	Materinský jazyk	Národnosť	%		Maňari	Slováci
1989		577.614	10,92	1159	2,0	4,5
1990		578.408	10,89	794	1,4	4,5
1991*	608.221	567.296	10,76	-11.112	-19,6	-15,6**
1991		567.893	10,72	597	1,1	3,6
1992		568.218	10,69	325	0,6	3,6
1993		568.545	10,65	327	0,6	4,7
1994		568.714	10,62	169	0,3	3,6
1995		568.368	10,59	-346	-0,6	2,1
1996		568.444	10,57	76	0,1	1,9
1997		568.291	10,55	-153	-0,3	1,4
1998		567.756	10,53	-535	-0,9	0,9
1999		566.962	10,50	-827	-1,5	0,7
2000		565.929	10,48	-1.033	-1,8	0,5
2001*	572.929	520.528	9,68	-45.401	-8,7	-1,8

(Štatistická ročenka Slovenskej republiky, Bratislava 1993; 1994; 1996; 2002)

* Sčítania ľudu (3.III.1991; 26.V.2001). V ostatných rokoch v figurujú údaje platné na konci decembra. V r. 2001 celkom 232.807 (4,3%) osôb priznalo odlišný materinský jazyk ako národnosť.

** V r. 1991 po prvý krát figurujú Rómovia medzi sčítacími údajmi (108.705 osôb). Celková populácia krajiny klesla o 36.376 osôb od konca r. 1990 do sčítania v r. 1991 (za dva mesiace). Štatistické zníženie počtu Slovákov spôsobil práve tento jav (86.797). Počet Rómov, ktorí znížili počet Maďarov v r. 1991 odhadujú na 5-7.000 osôb, v r. 2001 na 4-6000.

Zo štatisticky vykázaných Maňarov za desa rokov (1991-2001), 48,9% sa poslovenčilo, 10,6% sa prihlásilo za Rómov a 23,4% sa dá pripísa na vrub intolerantnej menšinovej politiky väčšiny (Új Szó - Gondolat /príloha / 4.IV.2003).

Zatiaž ani jedna slovenská vláda nemala v programe rozbor a návrh riešenia, aby nedochádzalo k poklesu počtu Mažarov napriek tomu, že SMK od r. 1998 koalíčným partnerom všetkých vlád.

Slovenská republika sa musí vysporiadať s tým faktom, že medzi Mažarmi so slovenským štátnym občianstvom je najväčšou traumou diskriminácia po druhej svetovej vojne, keď ich len kvôli materinskému jazyku pozbavili všetkých ľudských práv a v mnohých prípadoch aj ľudskej dôstojnosti. Toto by bolo aspoň na úrovni gesta potrebné riešiť. Slovenský parlament po iadal o prepáčenie Nemcov (20.XII.1990) a idov (12.II.1991) za na nich páchané neľudskosti. Morálnou povinnosťou by bolo toto gesto urobiť aj voči svojim mažarským občanom a aj preto, lebo Nemcov po r. 1945 šikanovali na základe tých istých právnych noriem, ako Mažarov. Bolo by potrebné odškodniť aj do Eich deportovaných Mažarov so slovenským štátnym občianstvom. Zdrúenie obetí deportácií a ich potomkov so sídlom v Košiciach urguje aj na medzinárodných fórach, aby v zime r. 1946/47 protiprávne odvečených 41.000 Mažarov na nútené práce právnou cestou odškodnili. S malým úspechom. "Podľa Árpáda Duka Zólyomiho [SMK], jednotlivé vládne strany momentálnej vládnej koalície na začiatku jej vzniku prejavili určitú ohotu o riešenie otázok súvisiacich s obdobím bezprávia po druhej svetovej vojne, ale tieto prejavy mali krátku životnosť. (...) Bolo by potrebné prijať také parlamentné uznesenie, ktoré by odsúdilo obdobie bezprávia. Avšak aj tie slovenské parlamentné sily, ktorým sa hovorí demokratické, prejavujú absolútny odpor k tejto otázke - prehásil Árpád Duka Zólyomi ktorý nevidí ani šancu na to, aby iniciatíva SMK mohla byť úspešná v hocakej otázke, ktorá s touto témou súvisí." (Új Szó /Bratislava/ 22.IX.2003) Poslanec Miklós Duray, výkonný podpredseda SMK tiež nevidí možnosť na to, aby boli tieto krivdy usporiadané: "Eo sme si medzi rokmi 1945 a 1948 vytrepeli, to sa nedá odčiniť. Iáž to vyzerá tak, že legislatíva a vláda rozmýšľa o každom odškodnení takto. (...) Nasledujúce skupiny

nie je mo né odškodni : tie, ktoré medzi rokmi 1945 a 1948 odviekli na nútené práce do ěiech na miesto sudetských Nemcov a tie ktoré v rámci [vynútenej ěeskoslovensko-mařarskej] výmeny obyvateřstva utrpeli nejakú ujmu a materiálne škody; tie, ktoré po r. 1945 vyhнали z rodnej zeme; tie, ktoré o obraěila zmluva podpísaná medzi ěeskoslovenskom a Mařarskou řudovou republikou na řtrbskom plese. Tieto skupiny podřa slovenského právneho poriadku nie je mo né odškodni , a ich je viac, ako tých, ktorým sa stala krivda po r. 1948." (Új Szó 11.X.2003, 5.)

Spisovateř Vladimř Minã v tejto veci zaujal jasné stanovisko a musíme mu pořakova za jeho gesto: "My tie máme svoju vinu. Pamãtám sa na niekořako vãn protimařarskej nenávisti, najmä na tú povojnovú, keř sme sa sústredili bez rozdielu politickej príslušnosti, ba aj vierovyznania na svoju malú slovenskú pomstu, keř sme boli ochotní súhlasi hoc aj s Beneřom, ak odsunie dostatoěný poěet slovenských Mařarov do vyprázdnených Sudiet, keř sme prenasledovali Mařarov ako takých, nie ako kolaborantov, ale ako cudzích a ne iadúcich, keř sme pauřálne nenãvideli nielen Mařarov, ale aj ich reě.

Treba sa v pokore ospravedlni za ka dú konkrétne slovenskú vinu, za ka dé konkrétne mařarské utrpenie. Veř nejde o vlkov, ale o našich spoluobãanov.

Bolo to surové, nedôstojné a aj - neslovenské." (Minã, V.: Nãvraty k prevratu, Bratislava, 1993, 115-116.)

Druhou zásadnou otãzkou je prvã veta slovenskej ústavy: "My, slovenský národ..." Toto u samo osebe diskriminuje ostatné komunity na Slovensku (ěechov, Mařarov, Nemcov, Rómov...). Ka dého siedmeho obãana - deklaruje druhoradým.

Je nevyriešenã otãzka majetku pôdy. "Dve nariadené pozemkovej reformy v ěeskoslovensku zostali nedokončené, nevznikol konečn ý právny stav. Ale to sa u dá poveda , e od mařarských vlastníkov pôdy na Slovensku nikdy nedošlo k takému rozsiahlemu, právne dokonánemu vyvlastneniu, ako za Dzurindových vlãd." (1998-) "Do programu dneřnej vlãdy sa

dostal návrh, ktorý popri kolíziách rôznych záujmov, by raz prisúdil pôdy neznámych vlastníkov štátu, inokedy zas samosprávam" a to je "protiústavné,... lebo je dokázaným faktom, e konfiškované parcely nie sú v súlade s pôvodnou katastrálnou evidenciou, ani s údajmi pozemkových kníh. Tri štvrtiny parciel spomínané ako neznáme, majú známych a oprávnených vlastníkov." Dohromady ide o plochu 550.000 ha. (Soóky László: Ismeretlen tulajdon vagy tudatos manipuláció? - avagy miért ismeretlen tulajdon a magyar ember földje?; [Neznáme vlastníctvo alebo manipulácia? - alebo, prečo je vlastníctvo pôdy maïarského èloveka neznámym?] Vasárnap /Bratislava/ 3.X.2003, 11.)

Ani otázka maïarskej vysokej školy ešte stále nie je doriešená v potrebnej miere. Poslanci odsúhlasili potrebný zákon, ale vláda "nemá peniaze". Èo sa týka reformy verejnej správy, ktorá Slovensko rozdelila takým spôsobom (1996), aby Maïari nikde nedisponovali väčšinou, zabraujúc tak mo nosí vytvorenia autonómie.

Osobitnú kapitolu by bolo mo né venova podpore maïarskej kultúry na Slovensku. Máme k dispozícii len údaje týkajúce sa divadiel. Na Slovensku v r. 2003 pôsobilo 51 divadiel. Z toho dve maïarské (v Komárne a v Košiciach), jedno rómske (Romathan v Košiciach) a jedno ukrajinské-rusínske (v Prešove).

Rok	Slováci	Maïari	Rusíni/Ukrajinci	Rómovia	Spolu
2001	4. 614. 854	520. 528	35. 015	89. 920	5. 379. 237
	85,8%	9,7%	0,7%	1,7%	100%
Počet divadiel (2003)	51	2	1	1	51
Počet obèanov pripada-júcich na jedno divadlo	98.188	260.264	17.008	89.920	103.054
Počet miest	10.532	597	261	80	11.470
	91,8%	5,2%	2,3%	0,7%	100%
Plocha (km ²)	49.000	11.000	3.500	-	49.035
Plocha pripadajúca na 1 divadlo	1.043	5.500	3.500	-	962
Počet zamestnancov divadiel (2002)	2.247	114	80	55	2496
	90,0%	4,4%	3,2%	2,4%	100%

Priemerné platy	Slovensko	Slovenské divadlá (Sk)	Maïarské divadlá na Slovensku(Sk)	Zárobok v maï. divadlách na Slovensku v pomere ku slov. divadlám
Rok				
1994	6.294	7000	4420	63,0%
1995	7.195	7490	4775	63,8%
1996	8.154	7690	5560	72,3%
1997	9.226	9450	6300	66,7%
1998	10.003	11600	6920	59,7%
1999	10.728		7130	
2000	11.430		8000	
2001	12.365		8500	
2002	13.511	17200	10200	58,4%

Divadelná dotácia na jedného oběana	1994-99		2002	
	Sk/osobu	%	Sk/osobu	%
Oběania Slovenska	91,48	100,0	140,84	100,0
Slováci	99,56	108,7	143,94	102,2
Národnosti	48,22	52,7	69,82	49,6
Ukrajinci/Rusíni	205,87	225,0	516,30	367,0
Rómovia	56,01	61,2	84,59	60,0
Maïari	24,65	27,0	54,65	38,8

Divadlá	Slovenské	Maïarské - optimálne (pomerné)	Maïarské - 2003	deficit
Populácia (2001)	4. 614. 854 (85,8%)	520. 528 (9,7%)		
Divadlá (2002)	47	5	2	-3
počet obyvate³4ov pripada-júcich na jedno divadlo	98.188	104.106	260.264	-156.158
Počet miest	10.532	1.197	597	-600
Počet miest na tisíc obyvate³4ov	2,3	2,3	1,1	-1,2
Štátna dotácia na jedného obyvate³4a	580 Sk	580 Sk	310 Sk	-270
Počet zamestnancov (osôb)	2.247	254	114	-130
Platy (Sk)	17200	17.200	10200	-7000

Vyššie uvedené údaje neznamenaajú, e by v prípade maïarských divadiel za ka dých okolností bolo potrebné dr a sa predmetných - berúc v úvahu pomernos - výpoètov. Toto sú len matematické výpoèty, ktoré vyplývajú z poètu Maïarov na Slovensku. Slú ia ako dôkaz, e SMK je zbytoène èlenom vládnej koalície, protimaïarská diskriminácia stále existuje, veï pozitívna diskriminácia sa nedá vykáza ani v prípade jedného ukazovateľa.

Slovensko a Maïarsko sú u èlenmi EÚ. Brusel navrhoval, aby v novej európskej ústave boli zakotvené kolektívne práva národných komunít. Slovenský minister zahranièných vecí, Eduard Kukan 29. septembra 2003 kvôli tomu napadol Maïarskú republiku (Új Szó /Bratislava/ 2003.IX.30.). Na to však nemal mandát, veï podpísaná Slovensko-maïarská základná zmluva kolektívne práva zakotvuje (Parí , Palác Matignon, 19.III.1995.; slovenský parlament ho ratifikoval a 26.III.1996). Súèas ou Zmluvy je aj Doporuèenie Rady Európy è. 1201, ktoré nepriamo obsahuje aj kolektívne práva.

V mene ľudskosti sa minulos nemiesa pou íva ako bumerang. iadúca štátnická múdros vy aduje, aby slovenská verejná mienka a politická elita prijala ten všeobecný a tolerantný princíp, e pouèenie si musíme zobra nielen z vlastných, ale aj z cudzích chýb. Ak boli v minulosti niektoré maïarské kroky a nariadenia pre Slovákov pokorujúce, tak nech sa podobné nikto nesna í opakova . Profesor Miroslav Kusý sa vyjadril jasne: "Podľa môa tzv. tretia generácia ľudských práv - medzi nimi kolektívne práva menším - sa dostali do takého štádia, e je ich potrebné zakotvi do medzinárodných dokumentov. (...) Väèšina reprezentantov samostatnej Slovenskej republiky od svojho vzniku v dy nesúhlasila s kolektívnymi právami. Michal Kováč, Vladimír Meèiar, Rudolf Schuster [ktorého rodièia ani nevedeli po slovensky], všetci verejnoprávni hodnostári sa príle istodne chopili mo nosti, aby vyjadrili svoj odmietavý názor. Kukan sa len organicky zaèleďuje k tejto línii. (...) Slovenský politici sú

náchylní brnka na mařarskú strunu, a z èasu na èas vytiahnú mařarskú kartu, lebo vedia: ak chcú získa podporu, výpad proti Mařarom im v dy zabezpeëí úspech. (...) Ani jedna politická strana vo svojom volebnom programe sa nezaoberala právami a ochranou menšín. Len SMK má nejakú predstavu o téme. Z tohto h¾adiska slovenská politická reprezentácia hrá na jednu strunu, tak e Kukul len nasleduje "módu". Tento trend je dlhodobo neutr ate¾ný, ale momentálne vyhráva." (B. Szentgáli Anikó: Aki balkezes, maradjon is az [Kto je ¾avák, nech im aj zostane]; Új Szó 2003.X.1., 5.)

Je zvä eniahodné, e z 550 miliónov obèanov EÚ je zhruba 220 miliónov (40%) v menšinovom postavení. Teda túto otázku je v budúcnosti potrebné rieši na celoeurópskej úrovni.

E2. Obraz budúcnosti

Èo sa týka budúcnosti, v tomto náerte sa budeme dr a len jestvu-júcich európskych príkladov pre riešenie slovensko-mařarského zmierenia a vytvorenia modu vivendi. U aj len preto, lebo sú to ijúce a fungujúce modely.

Na zretel máme štyri mo nosti. Asimilácia Mařarov, resp. ich splynutie so Slovákmi nie je priate¾né riešenie. Slovensko je multikulturálna a multietnická krajina. Toto pova ujeme za jej pozitívnu hodnotu, preto musíme h¾ada iné riešenie. Do prvej skupiny patrí fínsky, švajèarsky resp. belgický model. Do druhej autonómia Ju ného Tirolska. Poslednou teoretickou mo nos ou je secesia.

Realita jednotlivých mo ností závisí od štyroch èinite¾ov.

Predovšetkým závisí od rozhodnutia a odhodlanosti mařarskej komunity na Slovensku a od medzinárodnej podpory. Tu predovšetkým myslíme na Mařarskú republiku a na Európsku Úniu. Ale riešenie situácie závisí aj od toho, ako bude EÚ poz-

era na svoju legitimitu. Ěi ako na úniu národných štátov, alebo ako na úniu národov, resp. regiónov. Slovensko-maĳarská základná zmluva - napriek svojim nezrovnalostiam - dáva na to základ. A nie na poslednom mieste to závisí aj od slovenskej politickej vôle. Táto zatiaľ nebude pôsobi elaným smerom, o ěom mô e svedĳi predošlé desa roěie. Teda je potrebné vyvinú vonkajší politický tlak. A to závisí aj od odhodlanosti a šikovnosti Maĳarov iĳúcich na Slovensku.

Vo Fínsku ije 6,5%-ov Švédov. Napriek tomu je krajina v plnej miere dvojazyĳená. Švédi majú svoju univerzitu. Švedsko-fínsky vz ah má tie svoje tienisté historické stránky, napriek tomu sa Fíni neorientujú na politiku oděinenia domnelých alebo skutoěných krívd a ani sa nedali na cestu historickej pomsty. Problém riešili ve¼koryso.

Švajĳarsko je pyšné na svoj kantonálny systém, ktorý zabezpeĳuje pre štátotvorné národne komunity ich všestranný rozvoj. Podobný je aj belgický model. Flámi, Valóni a Nemci iĳú svoj autonómny iivot na ohraniěených územiach. Hlavné mesto má zvláštny štatút.

V Sasku ije asi 40.000 lu ických Srbov. V r. 1999 saský kraĳinský snem jednohlasne schválil zákon na ochranu tejto menšiny. Pod¼a neho majú právo u íva svoj jazyk na súdoch a na úradoch. Lu ická srběina sa tak stala v Sasku popri neměine druhým úradným jazykom (Sme 1999.IV.13., 6.).

V prípade Ju ného Tirolska trvalo vybojovanie autonómie nieko¼ko desa roěí, v ktorom nechýbali ani dramatické obraty (1948-1992). K tomu ale prispěla zásadovos ju no-tirolských Nemcov a podpora, resp. pomoc Rakúskej republiky. Ale bola k tomu potrebná aj zhovievavos Talianov. Nemecký jazyk je oficiálny a je rovnoprávny s talianěinou vo všetkých úradoch. Úradníci v správe sú dvoj-, v menšej miere trojjazyĳení - s oh¼adom na ladínsku menšinu. A tak nemecky hovoriaca komunita a Ladini si mô u uchova identitu, resp. mô u ju rozvíja ĳalej bez toho, aby v Ju nom Tirolsku iĳúci Taliani boli ukrátení o svoje základné

¾udské práva. Taliansko si takto zachováva svoju teritoriálnu integritu, Rakúsko si pritom svoje kulturálne a jazykové vlastníctvo - aj za hranicami - bolo schopné zachovať. Ako je známe, Južné Tirolsko so svojim pol miliónovým obyvateľstvom leží v blízkosti taliansko-rakúskych hraníc a susedí so svojou "ochrannou mocou", Rakúskom. Hrozba, že autonómia poslúži ako prvý stupeň k odtrhnutiu, je napriek tomu minimálna, nie tak, ako sa to stalo v Československu pred druhou svetovou vojnou.

Ministerská komisia Európskej rady, ktorá je v prípade autonómie veľmi zdravlivá, 3. júla 2002. vo svojom rozhodnutí konštatovala, že Taliansko v Južnom Tirolsku svojou ochranou národností dosiahla úroveň hodnú nasledovania.

Andreas Gross, švajčiarsky poslanec zostavil správu o autonómiách. Túto Ministerská komisia Európskej rady prijala. Parlament Európskej rady 24. júna 2003. vo svojom rozhodnutí č. 1334. s názvom "Pozitívne skúsenosti s autonómnymi regiónmi ako prameňom riešenia konfliktov v Európe", prijala dôležité zásady týkajúce sa autonómie a je prvom rade dôležité, že Doporučenie č. 1609, ktoré má obdobný názov, oslovila Ministerskú komisiu, aby vypracovala európsku konvenciu autonómie.

V poslednom prípade by sa mohla spomenúť aj tá alternatíva, keby sa väčšina Maďarov na Slovensku odtrhla, ak by nebolo možné jej ľudské práva spravodlivo zabezpečiť. Toto by nebolo to najlepší riešenie, ale teoreticky sa nedá vylúčiť.

"Sú hranice typického národného štátu naozaj také spravodlivé či nepochybné, ako váš alebo môj dom, pozemok či továrňu?" - pýta sa Murray N. Rothbard (1926-1995), profesor ekonomie na Las Vegaskej University of Nevada. - "Je absurdné označovať každý národný štát, ktorý si sám vytýčil hranice, za spravodlivé, za niečo správne a sväté, vyhlási jeho teritoriálnu integritu za majetok, ktorý musí zostať nedotknutý a úplný ako vaše alebo moje telo či súkromné vlastníctvo. Veď tieto hranice sa nadobudli násilím, alebo medzištátnou zmluvou, bez

dohody s obyvateľmi daného miesta, a časom sa výrazne posúvali tak, a vyhlásenia o územnej celistvosti sú z tohto pohľadu úplne smiešne." "Po prvé môžeme konštatovať, a nie všetky štátne hranice sú spravodlivé. Jedným z cieľov libertariánov by mala byť transformácia existujúcich národných štátov do národných entít, ktorých hranice by sa mohli označiť za spravodlivé, to je rozloženie i existujúce násilné národné štáty do skutočných národov alebo konsenzuálnych národov." "Skratka, každá skupina, každá národnosť by mala mať možnosť odtrhnúť sa od hocikakého národného štátu a pripojiť sa k ľubovoľnému inému národnému štátu, ktorý s tým súhlasí." (OS 2001/1.; 21, 22.)

DVA NÁRODY V JEDNEJ DOMOVINE